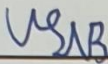

Mensbeelden van Helena Petrovna Blavatsky en Savitri Devi

Een kritische verkenning en vergelijking van de
mensbeelden van Blavatsky en Devi

Victor van Boxtel S4617398
Scriptiebegeleider Paul van der Velde
Masterscriptie van de Masteropleiding
religiewetenschappen, vergelijkende
religiewetenschappen aan de Faculteit
Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen
van de Radboud Universiteit Nijmegen

Hierbij verklaar en verzeker ik, Victor Salomon van Bortel, dat voorliggend eindwerkstuk getiteld 'Mensbeelden van Helena Petrovna Blavatsky en Savitri Devi: Een kritische verkenning en vergelijking van de mensbeelden van Blavatsky en Devi', zelfstandig door mij is opgesteld, dat geen andere bronnen en hulpmiddelen dan die door mij zijn vermeld zijn gebruikt en dat de passages in het werk waarvan de woordelijke inhoud of betekenis uit andere werken – ook elektronische media – is genomen door bronvermelding als ontleening kenbaar gemaakt worden. Liempde 26 mei 2022

X

Victor Salomon van Bortel

Samenvatting

Helena Petrovna Blavatsky stelt dat de aap van de mens afstamt. Savitri Devi is bang dat ze haar als kip gereïncarneerde voorouder opeet. Beide dames hebben nog steeds de nodige volgelingen.

Om deze volgelingen te begrijpen, zijn in voorliggend eindwerkstuk de mensbeelden van beiden in kaart gebracht en met elkaar vergeleken. Dit aan de hand van een zelf gedefinieerd begrip mensbeeld in combinatie met literatuurstudie.

Om vast te stellen of beiden kinderen van hun tijd waren, is gekeken naar drie deelgebieden: wetenschap, filosofie en geografie.

Inhoud

1.	Inleiding	7
1.1	Verantwoording keuze	7
1.2	Probleemstelling.....	7
1.3	Doelstelling	7
1.4	Vraagstelling	7
1.5	Structuur van de scriptie: toelichting en verantwoording	8
2.	Biografieën	9
2.1	Helena Petrovna Blavatsky (1831 - 1891).....	9
2.2	Savitri Devi (1905 – 1982).....	13
3.	Tijdsbeeld	16
3.1	Wetenschap en techniek.....	16
3.2	Filosofie.....	16
3.3	Geografie	16
4.	Het centrale begrip ‘mensbeeld’	18
5.	Mensbeeld van Helena Petrovna Blavatsky.....	19
5.1	Analyse doelstellingen Theosophical Society	20
5.1.1	Doelstelling 1	20
5.1.2	Doelstelling 2	20
5.1.3	Doelstelling 3	21
5.1.4	Combinatie analyses	22
5.2	Positie van de mens in de kosmos, tijd en op aarde	23
5.3	Positie van de mens ten opzichte van het andere leven op aarde	24
5.4	Positionering van mensen onderling	25
5.4.1	Wortelrassen	25
5.4.2	Superhumans (Mahatma’s)	26
5.4.3	Zelfopoffering.....	29
5.5	Levenscyclus van het individu.....	29
5.6	Belichaming	30
5.6.1	Onderscheid tussen wil en verlangen.....	30
5.6.2	De zevenvoudige samenstelling van de mens	31
5.7	Positie van de mens ten opzichte van religie	33
5.7.1	Onderscheid in vormen van religie	33
5.7.2	Positionering van de mens ten opzichte van religie	34

5.8 Verhouding van de mens tot beschaving	34
5.8.1 Kosmische cyclus	34
5.8.2 Omgaan met de beschaving door de individuele mens	34
5.9 Positie van de mens ten opzichte van politieke systemen en ideologieën	34
6. Mensbeeld van Savitri Devi	36
6.1 Plaats van de mens in de kosmos, tijd en op aarde	36
6.2 Positie van de mens ten opzichte van het andere leven op aarde	37
6.3 Positionering mensen onderling	38
6.3.1 Elite en onderklasse	38
6.3.2 Geweld	39
6.3.3 Geesteshouding	40
6.4 Levenscyclus van het individu	41
6.5 Belichaming	41
6.6 Positie van de mens ten opzichte van religie	42
6.6.1 Onderscheid in vormen van religie	42
6.6.2 Positionering van de mens ten opzichte van religie	43
6.7 Verhouding van de mens tot beschaving	43
6.7.1 Beschavingscyclus	43
6.7.2 Menstypen	46
6.7.3 Omgaan met de beschaving door de individuele mens	47
6.8 Positie van de mens ten opzichte van politieke systemen en ideologieën	48
6.8.1 Antisemitisme	48
6.8.2 Communisme	49
6.8.3 Democratie	49
6.8.4 Kapitalisme	50
6.8.5 Nationaal Socialisme	51
6.8.6 Pacifisme	52
7. Vergelijking mensbeelden	53
7,1 Plaats van de mens in kosmos, tijd en op aarde	53
7.2 Positie van de mens ten opzichte van het andere leven op aarde	53
7.3 Positionering van mensen onderling	53
7.4 Levenscyclus van het individu	53
7.5 Belichaming	53
7.6 Positie van de mens ten opzichte van religie	54
7.7 Verhouding van de mens tot de beschaving	54

7.8 Positie van de mens ten opzichte van politieke systemen en ideologieën	54
7.9 Essentieel verschil	54
8. Blavatsky en Devi als kind van hun tijd.....	55
8.1 Wetenschap en techniek.....	55
8.2 Filosofie.....	55
8.3 Geografie	55
8.4 Deelconclusie.....	56
9. Conclusie.....	57
9.1 Vergelijking mensbeelden	57
9.1.1 Hindoeïsme	57
9.1.2 Politieke systemen en ideologieën	57
9.2 Blavatsky en Devi als kind van hun tijd	58
10. Reflectie.....	59
10.1 Persoonlijk	59
10.2 Inhoudelijk.....	59
Bibliografie.....	61
Lijst van afbeeldingen	64
Bijlage 1 Uitgebreider tijdsbeeld	65
B.1.1 Wetenschap en techniek	65
B.1.1.1 Biologie	65
B.1.1.2 Wiskunde	65
B.1.1.3 Gloeilamp.....	65
B.1.1.4 Vervoer	65
B.1.1.5 Communicatie	66
B.1.1.6 Samenvatting	67
B.1.2 Filosofie	67
B.1.2.1 Inleiding.....	67
B.1.2.2 Immanuel Kant (1724-1804).....	67
B.1.2.3 Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831).....	68
B.1.2.4 Arthur Schopenhauer (1788-1860).....	68
B.1.2.5 Karl Marx (1818-1883)	68
B.1.2.6 Friedrich Nietzsche (1844-1900)	68
B.1.2.7 Ludwig Wittgenstein (1889-1951).....	69
B.1.2.8 Carl Schmitt (1888-1985)	69
B.1.2.9 Mohammed Iqbal (1877-1938)	69

B.1.2.10 Aboe 'l Aala-a- Mawdoedi (1903-1979).....	70
B.1.2.11 Sayyid Qoetb (1906-1966)	70
B.1.2.12 Samenvatting	70
B.1.3 Geografie	70
B.1.3.1 Rusland	71
B.1.3.2 Amerika	71
B.1.3.3 Frankrijk	72
B.1.3.4 India	72
B.1.3.5 Duitsland	73
B.1.3.6 Spirituele geografie	74
B.1.3.7 Samenvatting	75

1. Inleiding

Van kinds af aan ben ik bijzonder geïnteresseerd in politieke systemen en in het bijzonder in het nationaalsocialisme. Tijdens de bachelor heb ik dan ook met veel plezier het vak 'Nieuwe Religieuze Bewegingen' gevolgd. Bovendien ben ik geïnteresseerd in de beweegredenen van het menselijk handelen. In dit eindwerkstuk komt dit allemaal samen: Blavatsky vertegenwoordigt de nieuwe religieuze bewegingen, Devi het nationaalsocialisme. Het mensbeeld duidt de beweegredenen van het menselijk handelen.

In voorliggend eindwerkstuk zijn de mensbeelden van Helena Petrovna Blavatsky en Savitri Devi beschreven en vergeleken. Het begrip mensbeeld is hierbij verhelderd aan de hand van een zelf opgestelde multidimensionale definitie. Om de mensbeelden van Blavatsky en Devi in een context te plaatsen, is een beknopte biografie opgesteld en een beeld geschetst van de relevante aspecten van de tijd waarin zij leefden.

Hierop volgend zijn de mensbeelden van beide dames beschreven. Dit gebeurt aan de hand van analyse van geschriften van Blavatsky en Devi en nauw aan hen verbonden literatuur, waarbij de definitie van mensbeeld op de achtergrond meespeelt. Vervolgens zijn de mensbeelden van beiden kort met elkaar vergeleken. Voorafgaande aan de conclusie is gekeken in hoeverre ze een kind van hun tijd waren. Voor de onderbouwing van deze conclusie is een bijlage opgenomen, die een beknopt beeld schetst van de tijd waarin Blavatsky en Devi leefden. Hierbij is gekeken naar relevante aspecten van wetenschap en techniek, filosofie en geografie.

1.1 Verantwoording keuze

Met dit eindwerkstuk hoop ik een bijdrage te leveren aan kennis van de mensbeelden die ten grondslag liggen aan de leer van Blavatsky en Devi. Deze kennis wordt verdiept door deze mensbeelden te vergelijken en in hun historische context te plaatsen. Daarnaast heeft dit onderwerp mijn bovenmatige interesse, omdat het gaat over het grensvlak tussen geschiedenis en de motieven die achter menselijk handelen schuilgaan.

1.2 Probleemstelling

Wie is de mens, gezien door de ogen van respectievelijk Blavatsky en Devi?

1.3 Doelstelling

De doelstelling van dit eindwerkstuk is om de lezer handvaten te geven om Blavatsky, Devi en hun volgelingen beter te begrijpen. Dit door de mensbeelden van Blavatsky en Devi op een overzichtelijke en inzichtelijk manier uiteen te zetten, maar ook door beide dames te plaatsen in hun tijd.

Volgelingen van Blavatsky zijn veelal de leden van het Theosofisch Genootschap. Bij Devi gaat het om bepaalde groepen Neonazi's en aanhangers van de Deep Ecology beweging.

1.4 Vraagstelling

Om de doelstelling te bereiken, is gekozen voor een vraagstelling die verder gaat dan de doelstelling vereist. De vraagstelling luidt als volgt:

- 1) Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen het mensbeeld van Helena Petrovna Blavatsky en Savitri Devi? Hieronder vallen de volgende deelvragen:
  - a. Wat is in deze context een mensbeeld?
  - b. Wat is het mensbeeld van Blavatsky?
  - c. Wat is het mensbeeld van Devi?
  - d. Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de mensbeelden van Blavatsky en Devi?
- 2) In hoeverre zijn Blavatsky en Devi kinderen van hun tijd? Hieronder vallen de volgende deelvragen:
  - a. Wat is het tijdsbeeld op het gebied van wetenschap en techniek, filosofie en geografie?
  - b. In hoeverre zijn Blavatsky en Devi kinderen van hun tijd?

1.5 Structuur van de scriptie: toelichting en verantwoording

Na een korte biografie van Blavatsky en Devi en een korte schets van de tijd waarin ze leefden, wordt het begrip mensbeeld gedefinieerd. Vervolgens worden de mensbeelden van beiden beschreven en vergeleken. Uiteindelijk is gekeken in hoeverre zij gezien kunnen worden als kinderen van hun tijd. Het geheel wordt afgesloten met een conclusie en een reflectie.

2. Biografieën

2.1 Helena Petrovna Blavatsky (1831 - 1891)

Figuur 1 Helena Petrovna Blavatsky

Helena Petrovna Blavatsky² wordt geboren als Jelena Petrovna von Hahn-Rottenstern in Jekaterinoslav - het huidige Dnipro in Oekraïne - op 12 augustus 1831. Ze sterft in Londen op 8 mei 1891 op 59-jarige leeftijd.

Helena groeit op in een adellijke familie. Haar moeder sterft op jonge leeftijd. Haar grootouders nemen grotendeels haar opvoeding op zich. Haar overgrootvader wordt in de jaren '70 van de 18de eeuw geïnitieerd als Rozenkruiser. Hij laat na zijn overlijden een grote bibliotheek met esoterische geschriften na. Dit draagt bij aan Helena's bovenmatige interesse in dit onderwerp.

---

¹ Wikipedia, 'Helena Blavatsky', *Wikipedia*: 59 pars. [online encyclopedie], geraadpleegd 4 november 2021. Beschikbaar via https://nl.wikipedia.org/wiki/Helena_Blavatsky.

² Nicholas Goodrick-Clarke, *The Western Esoteric Traditions. A Historical Introduction*, (New York: Oxford University Press, 2008), 211 - 228.

Er wordt beweerd dat ze hoogbegaafd was. Zelf beweert ze helderziend te zijn en over paranormale gaven te beschikken. Anderen onderschrijven dit.

Op 17-jarige leeftijd trouwt ze met Nikifor Blavatsky, de vicegouverneur van Jerevan (een toenmalige provincie van Rusland). Binnen vier maanden - tijdens de huwelijksreis - verlaat ze haar man. Dit leidt haar nomadisch bestaan in, waarbij zij in een periode van 25 jaar door Europa, het Midden-Oosten, Noord-Amerika, India en naar eigen zeggen in Tibet rondtrekt. Hoewel ze nooit bij Blavatsky terugkeert, blijft ze de rest van haar leven wel zijn naam gebruiken.

Bij sommige van haar reizen en ontmoetingen kunnen vraagtekens geplaatst worden. *'Helena Blavatsky, née Fadeevna von Hahn, led a life that was turbulent, at times impossible to trace, and often controversial. For these reasons, the definitive scholarly biography may perhaps never be written.'*³, stelt Olav Hammer in zijn bijdrage aan *'The Occult World'*. Hij vraagt zich af of Blavatsky ooit werkelijk in Tibet geweest is *'Presumably closer to the domain of legend are her forays into Tibet, a daunting feat for a single woman of Russian extraction given that the Tibetan borders were closely guarded and wouldbe visitors were immediately expelled.'*⁴ Ook stelt hij de nodige vraagtekens bij haar ontmoeting met een van haar Meesters: *'Somewhere between fact and legend is her account of having met a spiritual Master in London's Hyde Park in 1851.'*⁵

Uiteindelijk vestigt ze zich in 1873 in de Verenigde Staten. Vanaf dat moment is haar leven uitvoerig gedocumenteerd. Hier wordt ze meteen lid van de Amerikaanse spirituele beweging, destijds een wijdverspreid fenomeen in Amerika. Ze doet dit alleen met het doel een afzetmarkt te vinden voor haar gedachtegoed. Ze heeft interesse in het fenomeen spiritisme en raakt erbij betrokken. Uiteindelijk gebruikt ze dit als een opstap om haar eigen beweging te lanceren. In zijn boek over Blavatsky typeert Nicholas Goodrick-Clarke (1953 - 2012, historicus en professor Westerse Esoterie) dit als volgt: *'Blavatsky firstly became involved in the spiritualist movement, conferring with a spirit called "John King" and publicly defending spiritualist mediums. As in the case of her abortive society at Cairo, Blavatsky saw spiritualism at this stage as a useful vehicle to prove the validity of non-materialist ideas.'*⁶

In Amerika leert ze Henry Steel Olcott (1832 - 1907, leger officier, journalist, advocaat, vrijmetselaar, medeoprichter en later eerste president van de Theosophical Society) kennen. Met hem en William Quan Judge (1851 - 1896, mysticus, esoterist en occultist) sticht ze in 1875 in New York de Theosophical Society.

In 1878 vertrekt ze met Olcott naar India om daar op zoek te gaan naar oorspronkelijk bronmateriaal. Al vrij snel bekeren ze zich daar tot het hindoeïsme. Dit is van korte duur want in 1880 bekeren ze zich in Sri Lanka (Ceylon) formeel tot het boeddhisme. Hier ontmoet ze ook Alfred Percy Sinnett (1840 - 1921, een vooraanstaand esotericus en later biograaf van Blavatsky), die zich tot de theosofie

---

³ Christopher Partridge, et al. *The Occult World*, (Abingdon: Routledge, 2015), 250.

⁴ Partridge, 251.

⁵ Partridge, 251.

⁶ Nicholas Goodrick-Clarke, *Western Esoteric Masters Series, Helena Blavatsky*, (Berkeley: North Atlantic Books, 2004), 7.

bekeerde en die een belangrijke rol zal spelen bij de verdere ontwikkeling daarvan. De 'Mahatma letters' van Koot Hoomi en Morya, die Blavatsky als haar leermeesters beschouwde, waren aan hem gericht.

Volgens de aanhangers van de theosofie produceert Blavatsky in deze periode een paar treffende paranormale verschijnselen. A.P. Sinnett wijdt een boek getiteld *'Incidents in the Life of Madame Blavatsky'* aan deze verschijnselen.⁷ De eerste uitgave van dit boek verscheen in 1886.

Vanuit India keert Blavatsky terug naar Europa, waar ze de rest van haar leven onvermoeibaar blijft schrijven. Wel verhuist ze ook nu weer enkele keren. Zo verblijft ze onder andere in Würzburg (1885-1886), Oostende (1886-1887) en Londen, waar ze in 1891 overlijdt.

De theosofie in de persoon van Helena Petrovna Blavatsky heeft een bijdrage geleverd aan enerzijds de kennis, of beter nog de beeldvorming, die we in het westen hebben over het boeddhisme en hindoeïsme⁸ en anderzijds aan het nationaal bewustzijn van de Indiërs. Een kanttekening daarbij is dat de theosofie vooral de elite heeft versterkt in het nationaal bewustzijn.⁹ Dit gebeurt vooral door de latere generaties van de theosofen.

De grootste nalatenschap van Blavatsky is ontegenzeggelijk dat er tot op de dag vandaag een groot aantal theosofische verenigingen in de wereld is, die haar gedachtegoed uitdragen. Zo ook in Nederland. Deze vereniging is actief en heeft onder andere een eigen website www.theosofie.nl.

In haar geboorteland Rusland krijgt Blavatsky nauwelijks voet aan de grond. In het boek *'No religion higher than truth'* stelt Maria Carlson (vanaf 2014 met emeritaat, hoogleraar en tevens directrice van het Instituut voor Slavische talen en literatuur van de universiteit van Kansas), dat *'Although her "secret doctrine" succeeded in seducing many leading cultural figures of the Russian Silver Age, it has not received its due as a contributing factor to the aesthetic and philosophical consciousness of the times.'*¹⁰ Het Russische Zilveren Tijdperk¹¹ tussen 1890 tot 1914 wordt breed getypeerd als *'... a critical transitional period in Russia's cultural history; as such, its literature, art and philosophy ...'*¹²

In de brief van april 1890 aan de Indiase leden van het Theosofische Genootschap getiteld *'Waarom ik niet naar India terugkeer'*¹³ blijkt haar teleurstelling over de ontwikkeling van het Theosofisch Genootschap aldaar. *'In India ... zijn sinds mijn*

---

⁷ A.P. Sinnett. *Incidents in the Life of Madame Blavatsky*, (London: The Theosophical Publishing House, 1913) 1-134.

⁸ Mriganka Mukhopadhyay, *The occult and the Orient: the Theosophical Society and the Socio-Religious Space in Colonial India*, 34.

⁹ Mriganka Mukhopadhyay. 22.

¹⁰ Maria Carlson, *"No religion higher than truth": a history of the Theosophical movement in Russia, 1875-1922*, (Princeton: Princeton University Press, 1993), 3.

¹¹ Het Russische Zilveren Tijdperk hoort bij een specifieke esoterische tijdsindeling.

¹² Carlson, 3.

¹³ Helena Petrovna Blavatsky, *Geselecteerde werken deel 4*. (Den Haag: Theosophical University Press Agency, 2021) 202-211.

vertrek de ware geest van toewijding aan de meesters en de moed hun bestaan te erkennen gestaag afgenomen'.¹⁴ Verderop in de brief stelt ze:

*'Als mijn hindoebroeders echt en oprecht verlangen om een nieuwe bloeiperiode van India in te luiden, ... laten ze zich dapper verzamelen rond de voorzitter-stichter, of ik in India ben of niet, en ook rond die paar echte theosofen die altijd trouw zijn gebleven, en alle lasteraars en eierzuchtige ontevreden mensen trotseren – zowel buiten als binnen de Theosophical Society.'*¹⁵

Hieruit blijkt onder andere, dat er maar enkele volgelingen haar trouw zijn gebleven, dat ze onderkent dat het moed vereist haar te volgen en dat haar verwachting in deze richting betreffende haar *'hindoebroeders'* niet hooggestemd is. Uiteindelijk berust ze in deze voor haar vervelende situatie. Ze positioneert dat in de kosmische cyclus zoals ze die hanteert: *'Omdat ik enigszins bekend ben met de kaliyuga-krachten die aan het werk zijn om de theosofische beweging tegen te werken en te vernietigen, kijk ik met andere ogen naar hen die, de een na de ander – en volledig buiten mijn schuld – mijn vijanden zijn geworden.'*¹⁶

---

¹⁴ Helena Petrovna Blavatsky, *Geselecteerde werken deel 4*, 202-203.

¹⁵ Helena Petrovna Blavatsky, *Geselecteerde werken deel 4*, 211.

¹⁶ Helena Petrovna Blavatsky, *Geselecteerde werken deel 4*, 203.

2.2 Savitri Devi (1905 – 1982)

17

Figuur 2 Savitri Devi

Savitri Devi^{18 19} wordt geboren als Maximiani Julia Portas in Lyon in Frankrijk op 30 september 1905. Ze overlijdt op 22 oktober 1982 (op 77-jarige leeftijd) in Sible Hedingham (een gemeente binnen de County Essex in Groot-Brittannië). Ze is van gemengde komaf: haar moeder is een Italiaanse, geboren in Londen. Haar vader is van Griekse komaf en wordt later Frans staatsburger.²⁰ Ik neig het met Nicholas Goodrick-Clarke eens te zijn als hij stelt dat:

*'Her mixed ancestry and residence in an adoptive country was quite possibly a strong factor in her long quest for a true fatherland. In her youth Maximiani sought her roots in Greece, but later she embraced the idea of a supranational Aryan race first in India and then in Germany, the country of her idol and exemplar, Adolf Hitler.'*²¹

Vanuit dit licht bezien is het niet vreemd dat *'After the outbreak of World War I, Maximiani Portas soon found political reasons for rejecting England and France, while defending their rivals and enemies. She detested the Allies for their treatment*

¹⁷ Wikipedia. 'Savitri Devi. Wikipedia: 25 pars. [online encyclopedie], geraadpleegd 3 november 2021. Beschikbaar via https://en.wikipedia.org/wiki/Savitri_Devi.

¹⁸ Nicholas Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess. Savitri Devi, the Hindu-Aryan Myth, and Neo-Nazism*, (New York and London: New York University Press, 1998), 7-25, 126-146, 210-232.

¹⁹ Haar naam betekent vertaald dochter van de zonnegodin.

²⁰ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 7.

²¹ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 7.

of Greece during the war.'²² Op jonge leeftijd is ze al politiek actief betrokken bij het Griekse nationalisme²³ en voorstander van het zogenaamde *Megali Idea*.²⁴ Het *Megali Idea* behelst, het idee dat Griekenland terug moet naar de tijd van het oude Griekenland. Zelf ziet ze een parallel '*between his (Hitler) nationalist idea of one state for all Germans and the Megali Idea among the Greeks.*'²⁵

In januari 1924 start ze met haar bacheloropleiding filosofie aan de universiteit van Lyon.²⁶ In 1926 behaalt ze haar master.²⁷ In 1928 neemt ze formeel afstand van haar Franse nationaliteit en opteert ze voor de Griekse nationaliteit.²⁸

Gedurende haar kindertijd staat Savitri Devi ambigue tegenover het katholicisme '*... as a student she increasingly questioned the apparent man-centeredness and relegation of nature implicit in Christian teachings.*'²⁹ Ook was ze bijbelvast maar '*... this knowledge had not taught Maximiani revere the Jews as "the chosen people."* On the contrary, her Bible knowledge had instilled in her a repugnance for the Jews, in whose ethical monotheism she identified the original and ultimate enemy of her own pagan, pantheistic tendencies. She utterly rejected the Jewish emphasis on the one and only God, transcendent and wholly apart from nature. Above all, she resented in Judaism a national presumptiveness coupled with universal aspiration: the fact that Yahweh was the God of Israel yet entrusted them with a universal mission for mankind. Her anti-Semitic prejudice was further strengthened by the political circumstances of modern Palestine.'³⁰

Later zal ze stellen dat '*Hitler's campaign against Jewish influence was not just a German affair but an issue of international significance. She reflected that all the formerly pagan nations of Europe must throw off their superimposed Judea-Christian heritage and make renewed contact with their old ethnic religions.*'³¹ Daarnaast realiseert ze zich '*for the first that she was a National Socialist herself, indeed she had always been a National Socialist. Henceforth her admiration for Hitler was complete.*'³²

Na het plotseling overlijden van haar vader in 1932 heeft ze genoeg geld om naar India af te reizen. '*She was now convinced that she could rediscover a living Aryan world only in contemporary India.*'³³ Ze blijft in India tot 1945. Tegen het einde van dat jaar keert ze terug naar Europa waar ze, na wat omzwervingen, uiteindelijk in september 1948 in Duitsland belandt. Dit is niet het zegenvierende land dat ze verwacht en gehoopt had, maar het verslagen Duitsland. Ze betreurt het dat ze niet

---

²²Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 8.

²³ Nicholas Goodrick-Clarke, (2003). *Black Sun: Aryan Cults, Esoteric Nazism, and the Politics of Identity*, (New York and London: New York University Press, 2003), 88.

²⁴ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 12.

²⁵ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 16.

²⁶ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 16.

²⁷ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 16.

²⁸ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 16.

²⁹ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 19.

³⁰ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 19.

³¹ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 21.

³² Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 21.

³³ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 24.

eerder naar Duitsland is gegaan: *'Whenever she met Nazi loyalist, former SS men, and Wehrmacht veterans in occupied Germany her admiration and compassion for these people was matched only by that regret that she had failed to stand beside them during the heyday of Nazi rule.'*³⁴ Omdat ze haar nazi sympathieën niet onder stoelen of banken steekt, brengt ze de eerste helft van 1949 in de gevangenis door.³⁵ Tot 1971 verblijft ze grotendeels in Europa. Daarna keert ze als 66-jarige gepensioneerde dame terug naar India.³⁶ In oktober 1981 keert Savitri Devi terug naar Europa³⁷ als een fragiele oude vrouw. Na wat omzwervingen overlijdt ze op 22 oktober 1982 in Sible Hedingham.³⁸

In haar Europese periode publiceert ze onder andere de volgende boeken: *Defiance*³⁹ (1951), *Gold in the Furnace*⁴⁰ (1952), *Pilgrimage*⁴¹ (1958), *The Lightning and the Sun*⁴² (1958) en *The Impeachment of Men*⁴³ (1958). Vanuit Delhi blijft Devi een inspiratiebron voor neonazi's, waarbij ze hen de mogelijkheid biedt zich een ander imago aan te meten. *'Her association with Hinduism and oriental religions, her bioncentric view of nature and fanatical concern with animal welfare have offered present-day Nazis the opportunity to disguise their entry into the occult, Green and New Age Movements.'*⁴⁴

---

³⁴ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 127.

³⁵ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 140.

³⁶ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 210.

³⁷ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 222.

³⁸ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 224.

³⁹ Een autobiografisch verslag van haar propagandamissie, arrestatie en berechting en gevangenschap in bezet Duitsland in 1949.

⁴⁰ De situatie in het naoorlogse Duitsland.

⁴¹ Verslag van haar pelgrimage langs verschillende nationaalsocialistische heilige plaatsen.

⁴² Een synthese van de Hindoe filosofie van cyclische geschiedenis met het nationaalsocialisme. Bevat biografieën van Genghis Khan, Akhnaton en Adolf Hitler. Beroemd vanwege de claim dat Hitler een avatar was van de God Vishnu.

⁴³ Dierenrechten en ecologie.

⁴⁴ Nicholas Goodrick-Clarke. *Hitler's Priestess*, 210.

3. Tijdsbeeld

Dit hoofdstuk schetst een beknopt beeld van de tijd waarin Helena Petrovna Blavatsky en Savitri Devi leefden. Hierbij is gekeken naar relevante aspecten van wetenschap en techniek, filosofie en geografie. Zie Bijlage 1 voor een uitgebreidere beschrijving.

3.1 Wetenschap en techniek

Blavatsky leeft op de grens van de eerste (1760 - 1867) en de tweede industriële revolutie (1867 - 1914). In die tijd wordt een groot aantal fundamentele uitvindingen gedaan, maar de impact hiervan op het dagelijkse leven is dan nog zeer beperkt. Dit geldt met name voor de communicatie- en vervoersmogelijkheden. De wetenschap heeft dan nog niet haar positie als hoogste bron van de waarheid bereikt en moet concurreren met oude – vaak religieus getinte – waarheden.

Devi wordt geboren tegen het einde van de tweede industriële revolutie. Ze groeit op in de tijd, dat de effecten van veel van deze uitvindingen, technisch benut worden. Dit waren vooral praktische zaken. Gedurende haar leven bereikt de wetenschap, zeker op natuurwetenschappelijk en technisch terrein haar positie als ultieme bron van de waarheid. Op psychisch, sociaal en religieus gebied is dit niet zo.

Wereldbeschouwingen en mensbeelden blijven veeleer een ideologisch en niet-wetenschappelijk fenomeen, waarbij regelmatig een beroep gedaan wordt op (oude) religieus getinte waarheden.

3.2 Filosofie

De filosofie houdt zich ten tijde van Blavatsky bezig met thema's als: het kenvermogen van de mens, de (on)mogelijkheid van de vrije wil, het verschil tussen goed en kwaad, individuele vrijheid, hiërarchische verhoudingen, de relatie tussen wil en verstand, de rol van technologische en wetenschappelijke ontwikkelingen en de gevolgen hiervan.

De thema's waar Nietzsche zich mee bezig hield, zijn voor beiden van belang: het beëindigen van zogenaamde *Hinterweltere*,⁴⁵ een onderscheid in de waarden van de sterke en de zwakke mens, de 'wil tot macht' en de moraal als product van de machtswil. Een kenmerkend citaat van Nietzsche is: *'Bevolen wordt hij die zichzelf niet de wet kan stellen'*.

De filosofie houdt zich ten tijde van Devi bezig met thema's als taal en werkelijkheid, democratie en de islam in relatie tot democratie, zelfrealisatie en kapitalisme.

3.3 Geografie

De Russische intellectuele elite waarbinnen Blavatsky opgroeit, leeft in een gewelddadige tijd en vreest dat het verval van cultuur en beschaving is ingezet. Om aan deze fysieke dreiging te ontsnappen, zoekt men zijn toevlucht in een alternatieve realiteit, waarin spiritualiteit een grote rol speelt.

Het Amerika waarin ze haar hoogtijdagen beleeft, is op zoek naar nieuwe zekerheden voor het leven na de dood. Deze zekerheden kan de gevestigde christelijke religie niet geven. Ook de vertrouwdheid met wereldreligies zet de vanzelfsprekendheid van het christendom onder druk. Dit alles leidt er toe dat het

---

⁴⁵ Dit zijn systeemtheorieën, die achter de wereld nog een andere wereld veronderstellen, zoals het christendom dat een hiernamaals veronderstelt.

spiritualisme in de tweede helft van de 19de eeuw zijn glorietijd beleeft, waarbij mediums claimen in contact te staan met overledenen.

Voor beide dames is India van belang. Voor de Europeanen is India niet alleen de bron van alle beschavingen in de hele wereld en alle daarmee samenhangende ontdekkingen, maar staat het ook model voor de wondere wereld van het gehele Oosten. Ze gaan er in gedachten of in werkelijkheid naar toe, op zoek naar de wortels van hun Westerse beschaving, naar het Europa van voor de Onttovering. Dit geldt ook voor Blavatsky en Devi. De opening in 1867 van het Suezkanaal maakt India steeds makkelijker bereikbaar. Ten tijde van Blavatsky is er al een grofmazig spoorwegnet, dat ten tijde van Devi al sterk is uitgebreid. Hiermee wordt het reizen in India steeds gemakkelijker.

Het Frankrijk waarin Devi opgroeit, is een van de meest tolerante landen voor immigratie. In het begin van de 20ste eeuw kent Frankrijk antisemitisme en een sterk anti-Duits sentiment. Met de Franse overwinning van de Eerste Wereldoorlog nam Frankrijk revanche voor de nederlaag van de Frans-Duitse Oorlog van 1870 -1871. Hierdoor verdwijnt het anti-Duits sentiment naar de achtergrond. Het Duitsland waarmee Devi zich identificeert, ontstond na de Weimarrepubliek. Deze begon turbulent, waarbij extreme groepen elkaar met geweld bestreden. Vanaf het moment dat het economisch beter gaat, treedt een periode van bloei en rust in. Na de economische crisis van 1929 verschijnen de extremen weer prominent op de voorgrond. De gehele periode bestaat er antisemitisme. Met de machtsovername van Adolf Hitler in 1933 eindigt de Weimarrepubliek en wordt het antisemitisme openlijker en extremer. Hitler ziet het Jodendom als bron van zowel het kapitalisme als het communisme, ideologieën waar hij zich tegen afzette. Hitler's ideologie berust op het streven naar volledige autarkie, gekoppeld aan het idee van *Blud und Boden* voor de Ariërs, in zijn ogen de übermensen. Deze ideologie ligt ten grondslag aan de Tweede Wereldoorlog, waarin hij streeft naar meer leefgebied. De ideologie vormt tevens de basis voor de mensonterende manier waarop hij omgaat met niet-Ariërs en de zwakkeren onder zijn eigen volk.

Blavatsky kent daarnaast nog een spirituele geografie. Het gaat onder andere om verloren continenten zoals Hyperborea, Lemurië en Atlantis. Voor haar zijn deze continenten een realiteit. Hierin wordt ze gesterkt door het feit dat Schliemann op grond van mythische verhalen en legendes, Troje ontdekte. Sclater stelt Lemurië ontdekt te hebben.

4. Het centrale begrip ‘mensbeeld’

Een mensbeeld⁴⁶ is het mentale beeld, dat een individu heeft van de (mede)mens als soort/onderdeel van een groep/persoon. Een mensbeeld ligt ten grondslag aan de keuzes die een individu maakt voor zijn eigen houding en handelen ten opzichte van de ander. Het stelt hem in staat andermans houding/handelen te duiden, te voorspellen, verklaren en begrijpen.

In deze scriptie is het begrip mensbeeld gedefinieerd aan de hand van een zelf opgestelde multidimensionale definitie.

Een mensbeeld is een mentale voorstelling die aandacht besteedt aan:

- 1) Positie van de mens in de kosmos, in de tijd en op aarde.
- 2) Positie van de mens ten opzichte van het andere leven op aarde.
- 3) De positionering van mensen onderling.
- 4) De levenscyclus van het individu.
- 5) Belichaming.
- 6) De positie van de mens ten opzichte van religie.
- 7) De verhouding van de mens tot beschaving.
- 8) De positie van de mens ten opzichte van politieke systemen en ideologieën.

Het mensbeeld dat een individu heeft van zijn medemens, hoeft niet bewust te zijn en dus ook niet samenhangend en/of consistent. Het hoeft geen aandacht te besteden aan al deze punten.

---

⁴⁶ Ik hanteer een multidimensionale definitie van het begrip mensbeeld. Deze definitie bevat de elementen die ik bij Savitri Devi en Helena Petrovna Blavatsky gezien heb. De inleiding geeft de functie van het begrip mensbeeld aan.

5. Mensbeeld van Helena Petrovna Blavatsky

Zoals eerder aangehaald is de grootste nalatenschap van Helena Petrovna Blavatsky dat er in de hele wereld theosofische verenigingen zijn. Nederland is hierin geen uitzondering. Het boek *'Theosofie eeuwige wijsheid voor deze tijd'*, uitgegeven door de Theosofische Vereniging in Nederland, geeft een uiteenzetting over hoe het theosofisch mensbeeld afwijkt van andere mensbeelden. Het eerste voorbeeld dat daarin staat, is het platonische mensbeeld. In zijn filosofie stelt Plato, dat de mens bestaat uit een sterfelijk lichaam, een sterfelijke ziel en een onsterfelijke geest.⁴⁷

Blavatsky stelt dat de mens een onbeduidend verschijnsel is binnen de kosmos, niet alleen vanuit het ruimtelijk perspectief maar ook vanuit het perspectief van de tijd. Op aarde positioneert ze de mens als hoogste levensvorm.

Ze wekt de indruk dat alle mensen gelijkwaardig zijn. Na grondige analyse blijkt ze toch uit te gaan van een elite. Ze onderkent dat de mensheid verdeeld is in een kleine elite, die als enige kennis heeft van de 'naakte waarheid'. De rest van de mensheid is verdeeld in groepen, die allemaal een verschillend aangeklede waarheid bezitten, waarbij zij zich - uit onvermogen - blindstaren op de kleding, zonder idee te hebben van het naakte lichaam, dat daar onder schuil gaat. Van de leden van het Theosofisch Genootschap verwacht ze een hoge mate van zelfopoffering. Ze vindt geweld afkeurenswaardig.

Op het gebied van religies maakt Blavatsky een onderscheid in zogenaamde 'dualistische religies' en 'non dualistische religies'. Zij zoekt aansluiting bij het hindoeïsme, in haar ogen een van de 'non dualistische religies'. Aan het hindoeïsme ontleent ze haar cyclische visie op tijd en daarmee samenhangend de beschaving. Blavatsky stelt dat de manier waarop men zich gedraagt, beïnvloed wordt door het tijdsgewricht waarin men leeft. Volgens haar bevinden we ons nu in de Kali yuga, de meest duistere periode. Aan het hindoeïsme ontleent ze ook het idee van reïncarnatie. Eenmaal gereïncarneerd als mens kan je alleen maar reïncarneren als mens. Voor de (middeleeuwse) islam en het (middeleeuwse) christendom heeft ze geen goed woord over.

Blavatsky staat uitgebreid stil bij hoe de mens in elkaar zit. Hierbij gaat ze uit van 'de zevenvoudige samenstelling van de mens'. De zeven elementen verdeelt ze over 'individualiteit' en 'persoonlijkheid'. Daarnaast maakt ze onderscheid tussen 'wil' en 'verlangen'. Voor haar is de 'wil' het belangrijkste.

Ze staat niet stil bij individuele politieke systemen en ideologieën. Dat neemt niet weg, dat politieke systemen die vinden dat je om moet kijken naar anderen en tot doel hebben ongelijkheid weg te werken, impliciet haar goedkeuring hebben.

In het vervolg wordt een en ander verder uitgewerkt en gestaafd met de nodige referenties naar bronmateriaal. In het kader hiervan zullen allereerst doelstellingen van de Theosophical Society geanalyseerd worden.

---

⁴⁷ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 39.

5.1 Analyse doelstellingen Theosophical Society

Om te beginnen geven de doelstellingen van de Theosophical Society (TS) een inkijkje in haar (ideale) mensbeeld.

‘De doeleinden zijn drie verschillende manieren om uitdrukking te geven aan de Eenheid van Leven:

- 1) Het vormen van een kern van de universele broederschap der mensheid, zonder onderscheid van ras, geloof, geslacht, kasten of huidskleur.*
- 2) Het aanmoedigen van de vergelijkende studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap.*
- 3) Het onderzoeken van de onverklaarde wetten in de natuur en van de vermogens die in de mens latent aanwezig zijn.*⁴⁸

5.1.1 Doelstelling 1

Als je de doelstellingen een voor een ontleedt, dan lijkt de eerste doelstelling de gelijkheid van alle mensen te waarborgen. Bij een nadere lezing duidt de term *kern* op een elite in tegenstelling tot de ‘overige mensen’. Deze tegenstelling geldt ook voor de theosofie intern.

5.1.2 Doelstelling 2

De tweede doelstelling lijkt in eerste instantie voor alle individuen de vrijheid van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap te garanderen. Het enige wat van het individu vereist wordt, is dat het open staat voor de vergelijking van zijn of haar denkbeelden over eerdergenoemde gebieden met die van anderen.

In de toelichting⁴⁹ spreekt men echter over ‘.. moet ons leiden tot dezelfde ontdekking’, ‘De varianten zijn vaak niet-essentiële details’, ‘De ene wijsheid heeft vele uitingsvormen.’. Hieruit blijkt weinig respect voor de eerdergenoemde vrijheid van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap. Ieders individuele vrijheid wordt hierbij afgedaan als onbelangrijk ten opzichte van de ‘ene Wijsheid’. Verder toont het woord ‘moet’ aan, dat er van een echt vrije benadering geen sprake kan zijn. De uitkomst ligt van te voren al vast in die zin, dat het moet leiden tot één en ‘dezelfde ontdekking’. Die ‘ontdekking’ is dan natuurlijk de ontdekking van de elite, met andere woorden, van de theosofische elite zelf.

In de toelichting⁵⁰ wordt de ‘ene Wijsheid’ toegelicht als ‘de ondoorgrondelijke werkelijkheid die je ‘God’, ‘Brahman’, ‘het Zelf’, of iets anders kunt noemen.’ De term ‘ondoorgrondelijk’ betekent, dat je iets niet verder uit kunt leggen. Het erkennen dat je iets niet uit kunt leggen, ontslaat je van de verplichting om iets uit te leggen. In eerste instantie verwacht je dat de elite dit uit zou moeten leggen aan niet-ingewijden. Dit kunnen en hoeven ze niet, maar de elite kan zich er wel op beroepen, dat zij deze ondoorgrondelijke kennis in bezit heeft. Aan het bezit hiervan kan zij wel autoriteit ontleen, waarbij zij de ‘varianten’ die de rest van de mensheid aanhangt, als ‘niet-essentiële details’ bestempelt.

De elite bestaat ook uit een aantal individuen. Gezien het ondoorgrondelijke karakter

---

⁴⁸ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 19.

⁴⁹ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 20.

⁵⁰ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 20.

van de *'ene Wijsheid'*, kunnen ook de individuen die deel uitmaken van de elite (= kern) nooit vaststellen of ze voor wat betreft die *'ene Wijsheid'* op één lijn zitten. Dit laatste heeft tot gevolg, dat het proces om tot de elite toe te treden alleen maar ondoorgrondelijk kan zijn of gebaseerd op inhoudelijk (= voor wat betreft de *'ene Wijsheid'*) niet ter zake doende argumenten.

Uiteindelijk wordt theosofie hierdoor een ongrijpbaar fenomeen van een aantal zich belangrijk voelende personen.

5.1.3 Doelstelling 3

De derde doelstelling lijkt in eerste instantie een open onderzoek te stimuleren naar zowel het menselijk wezen als naar de hem omringende natuur.

Lezing van de bijbehorende toelichting levert een ander beeld op. De uitkomst van het onderzoek ligt al vast en de manier waarop deze uitkomst geformuleerd is, laat geen (wetenschappelijke) toetsing toe, omdat de gebruikte mystieke terminologie op geen enkele objectief toetsbare manier te verbinden is aan de stoffelijke werkelijkheid. Om toe te treden tot/deel uit te maken van de *'kern'* moet de *'geslaagde onderzoeker'* gewag maken van een intern beleefde ervaring, die strookt met de mystieke formulering, zoals gebruikt door de Theosophical Society. Ik zal deze conclusie hierna verder onderbouwen.

De toelichting op deze doelstelling begint als volgt:

*'Het onderzoek van de onverklaarde wetten die in de natuur besloten liggen en van de vermogens die in de mens sluimeren heeft tot doel te ontdekken dat er een goddelijke energie in de mens is, net zoals in het hele universum.'*⁵¹

Hieruit blijkt dat het geen open onderzoek is, maar dat de uitkomst bij voorbaat al vast ligt. Een uitkomst opgesteld in een mystieke terminologie: *'een goddelijke energie'*. Deze goddelijke energie is niet empirisch waarneembaar en dus ook niet verifieerbaar. Blavatsky stelde, dat ze dit wel empirisch kon waarnemen.

De toelichting vervolgt dan:

*'Deze energie is de dynamische uitdrukking van eenheid en kan daarom niets anders zijn dan een inherente energie van harmonie en van liefde: de verborgen vermogens in de mens.'*⁵²

Dit citaat beoogt om haar waarneming van *'goddelijke energie'* verder te verduidelijken. Hier verschijnen twee nieuwe mystieke begrippen: *'de dynamische uitdrukking van eenheid'* en *'inherente energie van harmonie en van liefde'*.

*'In alle vormen van leven zijn krachten van harmonie en van liefde. Om ze te vinden is het echter nodig om ver voorbij het niveau van de schijn te gaan waar alles immers slechts disharmonie en egoïsme lijkt.'*⁵³

Wat hier het *'niveau van schijn'* genoemd wordt, lijkt bovenal het domein van

---

⁵¹ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 20.

⁵² Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 20.

⁵³ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 20 - 21.

empirische waarnemingen. Hieruit blijkt dat de Theosophical Society een heel eigen visie heeft op wat empirie is.⁵⁴

De theosofie beroept zich op de analogie met de *'openbaringen van Boeddha'*.⁵⁵ Zij beschrijft dat de Boeddha *'na intense meditatie'* ontdekte, dat *'alle soorten van lijden' 'één enkele oorzaak'* hebben: *'het egoïsme'*. Dit egoïsme komt voort uit *'het niet kennen van onze ware aard: we zijn blind en de illusie doet ons geloven dat we afgescheiden en onafhankelijk van elkaar zijn.'*⁵⁶

De elite - kern van de Theosophical Society - bestaat uit individuen, die zich wel bewust zijn van *'onze ware aard'*, die wel begrijpen *'waar het werkelijk om gaat'* en die gemotiveerd zijn om te streven naar *'geestelijke groei'*. Deze elite is zich ervan bewust dat de mensen onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn *'door de fundamentele eenheid van de mensheid, en in bredere zin van de gehele natuur, van de gehele schepping.'*⁵⁷ Hierdoor beschikken zij over de *'verborgen vermogens in de mens: een inherente energie van harmonie en van liefde'*.

De rest van de mensheid is zich niet bewust van *'onze ware aard'*, begrijpt niet *'waar het werkelijk om gaat'* en is niet gemotiveerd om te streven naar *'geestelijke groei'*. Ten gevolge hiervan leeft zij in disharmonie en egoïsme.

Voor iedereen - elite en rest van de mensheid - geldt overigens *'De mysteriën in het universum gaan ons gewone denkvermogen te boven. Studie, overdenking en meditatie geven ruimte en diepte aan de spirituele ontwikkeling.'*⁵⁸ Alle eerder genoemde activiteiten zijn in principe individuele activiteiten. Het neemt niet weg, dat ze in een groepsproces vormgegeven kunnen worden. Al dient gezegd te worden, dat meditatie dan nog steeds een individuele activiteit is binnen een groep. Dit geldt ook voor overdenken en studie. Bij de laatste twee kun je de resultaten van je studie en overdenkingen wel terugkoppelen naar andere individuen en om hun reactie/visie vragen. Deze reactie/visie is dan wel weer input voor de verdere ontwikkeling voor je individuele studie of overdenking.

Een en ander betekent, dat *'spirituele ontwikkeling'* primair een individuele activiteit is. In de theosofie is deze *'spirituele ontwikkeling'* gericht op het zich losmaken van egoïsme en het bereiken van een staat van *'harmonie en liefde'*. Nou zijn individualiteit en egoïsme in principe verschillende begrippen. Deze begrippen staan echter niet los van elkaar. Egoïsme zonder individualiteit is onmogelijk. Omgekeerd hoeft individualiteit niet te leiden tot egoïsme. De vraag die in dit kader wel opdoemt is: wie bepaalt of een individu egoïstisch is? Is dit de ander of het individu zelf?

5.1.4 Combinatie analyses

Vanuit een lezing van het hoofdstuk *'De doeleinden van de TS zijn uitdrukkingen van eenheid op verschillende niveaus'* uit het boek *'Theosofie eeuwige wijsheid voor deze tijd'* kom ik tot de volgende vormen van een theosofisch wereldbeeld.

Allereerst: het ideale wereldbeeld. Hierin maakt iedereen deel uit van de kern. Dit betekent dat er geen plaats is voor egoïsme en disharmonie en dat iedereen in

---

⁵⁴ Onder 'echte' empirie versta ik hierbij de huidige wetenschappelijke consensus over empirie.

⁵⁵ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 21.

⁵⁶ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 21.

⁵⁷ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 21.

⁵⁸ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 22.

harmonie met de rest van de natuur en de gehele schepping samenleeft. Dit kan omdat iedereen begrijpt *'waar het werkelijk om gaat'*.

Ten tweede is er het praktische mensbeeld. Dit mensbeeld veronderstelt, dat er een kern is die vrij is van egoïsme en disharmonie. De rest van de mensheid gaat gebukt onder egoïsme en disharmonie. Ook is er sprake van een verdeelde kern. Deze conclusies komen vanuit de uitgevoerde analyse van de doelstellingen. De huidige verdeeldheid binnen de Theosophical Society bevestigt dit resultaat van de uitgevoerde doelstelling analyse.

In zijn bijdrage aan het boek *'Sacred Schisms How Religions Divide'* met de titel *'Schism and consolidation: the case of the theosophical movement'* kijkt Olav Hammer (1958- Zweedse professor geschiedenis van de religie, verbonden aan de universiteit van Odense) naar de schisma's binnen de Theosophical Society. De twee voorbeelden die hij uitvoerig bespreekt zijn allereerst het Amerikaanse schisma in 1895, toen de Amerikaanse sectie besloot om de moeder-organisatie te verlaten en op eigen benen te gaan staan. Deze organisatie bestaat tot op moment van de uitgave van het boek (2009) nog steeds.⁵⁹

Een ander voorbeeld is Rudolf Steiner, die zich in 1913 los maakte van de Duitse sectie van de Theosophical Society en het merendeel van de Duitse en Scandinavische leden aan zich wist te binden.⁶⁰

Een kanttekening hierbij is wel dat Olav Hammer aangeeft dat *'... It should be noted that further schisms followed through the ensuing decades, when disaffected members of the Theosophical Society left the mother organisation to lead their own communities.'*⁶¹ Hammer benoemt er enkele:

- 1) In 1909 sticht Robert Crosby de United Lodge of Theosophists, met als doel een terugkeer naar Blavatsky's oorspronkelijke ideeën.
- 2) In 1923 sticht Alice Bailey haar eigen organisatie.
- 3) In de jaren '20 van de vorige eeuw stichtte het echtpaar Roerich de Agni Yoga Society.⁶²

5.2 Positie van de mens in de kosmos, tijd en op aarde

In het boek *'Theosofie eeuwige wijsheid voor deze tijd'* stellen leden van de Theosofische Vereniging in Nederland: *'Het heelal in zijn totaliteit is eeuwig, als een grenzeloos gebied. Het is periodiek het toneel van talloze heelallen die zich onophoudelijk manifesteren en weer verdwijnen.'*⁶³ Dit impliceert dat de mens maar een minuscuul deel is, zowel in de ruimte als in de tijd.

*'Er bestaat geen levenloze materie. Elk afzonderlijk atoom is levend.'*⁶⁴ Hiermee stelt de Theosofische Vereniging in Nederland, dat ook op aarde de mens maar een onbeduidend verschijnsel is.

---

⁵⁹ James R. Lewis, et al. *Sacred Schisms How Religions Divide*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 201-202.

⁶⁰ Lewis, 202.

⁶¹ Lewis, 202.

⁶² Lewis, 202.

⁶³ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 26.

⁶⁴ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 27.

5.3 Positie van de mens ten opzichte van het andere leven op aarde

Kenmerkend voor de visie van Blavatsky op het leven op aarde is, dat er sprake is van een hiërarchie. Onderstaande tabel afkomstig uit *'Theosofie eeuwige wijsheid voor deze tijd'* toont de verschillende natuurrijken in hiërarchisch oplopende volgorde.

Natuurrijk	Belangrijkste eigenschappen
Mineralen	stoffelijk en kristallijn bestaan
Planten	idem, plus voeding, groei en voortplanting
Dieren	idem, plus zintuiglijke waarneming, drift, begeerte en verplaatsing
Mensen	idem, plus denken

Figuur 3 De natuurrijken en hun belangrijkste eigenschappen volgens de theosofie⁶⁵

Een aantal citaten uit *'De Geheime Leer'* onderschrijft bovenstaande tabel. Zo stelt Blavatsky met een verwijzing naar de *esoterische filosofie* dat *'alles leeft en bewust is, maar niet dat al het leven en bewustzijn lijkt op dat van mensen of zelfs dieren.'*⁶⁶ Uit dit citaat blijkt dat ook mineralen leven en dat alle levensvormen een bewustzijn hebben. Hierbij heeft iedere levensvorm een eigen vorm van bewustzijn, waarbij het menselijk bewustzijn het meest geavanceerd is. Impliciet stelt ze hiermee dat de mens bovenaan staat, zoals ook uit de tabel naar voren komt. Blavatsky hanteert een ruimere definitie van leven dan de wetenschap, die stelt dat het leven begint bij planten.

Aan de kabbalistiek ontleent ze *'... het gezegde: 'De adem wordt een steen; de steen een plant; de plant een dier; het dier een mens; de mens een geest; en de geest een god.'*⁶⁷ Ook dit citaat onderschrijft de hiërarchie van de natuurrijken. Er worden zelfs twee lagen aan de hiërarchie toegevoegd: geest en god.

Aan het boek *'Esoteric Buddhism'* geschreven door Alfred Percy Sinnett (1840 - 1921) ontleent ze het idee dat *'de mens behoort tot een natuurrijk dat duidelijk gescheiden is van de dieren.'*⁶⁸ Zelf voegt Blavatsky hieraan toe dat *'... het beslist niet waar (is) dat de menselijke monade, die eenmaal het peil van de mensheid heeft bereikt, ooit weer in de vorm van een dier zal incarneren.'*⁶⁹ Op grond van deze twee citaten kun je constateren dat de mens de hoogste levensvorm is. Later stelt Blavatsky dit explicieter *'... alleen de mens (heeft) een wil. Hierdoor onderscheidt hij zich van het redeloze dier waarin alleen een instinctief verlangen actief is.'*⁷⁰

Daarnaast blijkt reïncarnatie eenrichtingsverkeer te zijn: mocht de status van mens zijn bereikt, dan is er geen weg meer terug naar de lagere levensvormen.

Hoewel Blavatsky vindt dat de mens de hoogste levensvorm is, betekent dit niet dat de mens naar willekeur over het lot van de dieren mag beschikken. Het merendeel van de religies en filosofische stelsels behandelt de dieren met respect. *'Onze*

⁶⁵ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 41.

⁶⁶ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos* (Den Haag: Theosophical University Press Agency, 2019), 79.

⁶⁷ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos*, 138.

⁶⁸ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos*, 215.

⁶⁹ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos*, 214.

⁷⁰ Helena P. Blavatsky, *Geselecteerde artikelen deel 3: 1887-1889* (Den Haag: Theosophical University Press Agency, 2017): 43.

westerse religie⁷¹ is de enige religie, die dieren martelt en op andere manieren misbruikt voor amusement en om 'er geld mee te verdienen!'⁷² De oorzaak van het feit dat niet alleen in de westerse samenleving dieren mishandeld worden, is volgens Blavatsky: *'De ongewenste komst van de peling (westerse buitenlander) van wie de drie wrede goden weigerden om voorzieningen te treffen om de zwakken en kleinen (dieren) te beschermen, is verantwoordelijk voor het onophoudelijke en hartverscheurende lijden van onze redeloze metgezellen...'*⁷³

De ideeën van Blavatsky zijn vanuit modern Westers wetenschappelijk perspectief, vrij absurd. Zo stelt ze dat de mens niet afstamt van de apen maar dat *'... de apen van de mens afstammen.'*⁷⁴ Verder stelt ze *'tot op de dag van vandaag zijn er veel meer 'aapachtige mensen' in de wereld dan 'mensachtige apen' in de bossen.'*⁷⁵ De term 'aapachtige mensen' uit de tweede zinsnede is geen compliment voor de betreffende mensen. Het gehele citaat impliceert hiermee het bestaan van een onderklasse van 'aapachtige mensen'.

5.4 Positionering van mensen onderling

Kenmerkend voor de positie van de mensen onderling is het idee van wortelrassen, superhumans en de nadruk op zelfopoffering.

5.4.1 Wortelrassen

Binnen de theosofie zijn de wortelrassen een van de centrale concepten. Blavatsky stelt, dat de mensheid *'tijdens de evolutie op onze aarde zeven evolutiestadia doorloopt'*.⁷⁶ De mensen die deel uit maken van zo'n evolutiestadium noemt zij een wortelras.

Kenmerkend voor deze theorie is dat de term ras *'... is applied to evolving human entities within this cyclic context'*.⁷⁷ Er zijn *'seven rootraces and seven sub-races for each rootrace'*.⁷⁸ De mensheid maakt een ontwikkeling door van etherisch naar fysiek en terug naar etherisch.⁷⁹ Volgens de theosofie bevindt de mensheid zich nu in het stadium van het vijfde wortelras: het Arische wortelras en meer specifiek in het Teutoonse subras.⁸⁰

---

⁷¹ Helena Petrovna Blavatsky, *Geselecteerde artikelen deel 3: 1887-1889* 381.

⁷² Helena Petrovna Blavatsky, *Geselecteerde artikelen deel 3: 1887-1889*, 381.

⁷³ Helena Petrovna Blavatsky, *Geselecteerde artikelen deel 3: 1887-1889*, 381-382.

⁷⁴ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos*, 214.

⁷⁵ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos*, 219.

⁷⁶ Theosofie.net 'Ras, wortelras' *Theosofie.net*: 5 pars. [online woordenboek], geraadpleegd 22 april 2022. Beschikbaar via <https://www.theosofie.net/onlineliteratuur/ow/r.html>.

⁷⁷ James A. Santucci, 44.

⁷⁸ James A. Santucci, 44.

⁷⁹ James A. Santucci, 49.

⁸⁰ James A. Santucci, 49.

ROOT RACES & SUB RACES					RACE CHARACTERISTICS	
III LEMURIAN	IV ATLANTIC	V ARYAN	VI	VII	ATLANTIC	ARYAN
4						
5	Negro-Negroid				1 Rmoahal-Giants-Mahogany-red	1 Hindu-Philosophic
6	Negrillo				2 Tlavatli-Mountaineers-Red-brown	2 Egyptian-Practical
7					3 Toltec-Administrators-Copper-red	3 Aryan Semite-Tribal
	1 Rmoahal				4 1st Turanian-Colonists-Yellow	4 Iranian-Mercantile
	2 Tlavatli				5 Original Semite-Fighters-White	5 Celtic-Emotional-Idealistic
	3 Toltec (Maya) Quetzal				6 Akkadian-Sea-faring-White Traders	6 Teutonic-Commercial-Scientific-Individualistic
	4 1st Turanian-Chinese				7 Mongolian-Farmers-Yellow	6 Austral-American-Intuitive Cooperative-Fraternal
	5 Original Semite	1 Hindu-Egyptian				
	6 Akkadian	2 Aryan Semite				
	7 Mongolian	3 Iranian				
	Japanese-Malay	4 Celtic				
		5 Teutonic				
		6 Austral-American 1				
		7 1st American 2				

Figuur 4 Enkele wortelrassen met hun subrassen en raciale kenmerken

Aan elk subras kent Blavatsky eigenschappen toe. De eigenschappen die ze toedicht aan de Teutonen zijn ‘Commercial – Scientific – Individualistic’. Dit zijn feitelijk onderdelen van een mensbeeld. Deze bepalen in dit geval hoe de Teutonen volgens haar in het leven staan.

5.4.2 Superhumans (Mahatma's)

82

83

Figuur 5 Koot Hoomi en Morya

Blavatsky beroept zich veelvuldig op geheime kennis uit het verleden. Deze kennis is alleen toegankelijk voor ingewijden en zelfs voor hen in beperkte mate. In dit kader doet zij een beroep op leermeesters die haar inspireerden bij het schrijven van ‘Isis Unveiled’ (1877) en ‘The Secret Doctrine’ (1888). Deze meesters worden ook wel Mahatmas genoemd. Ze heetten Koot Hoomi en Morya. Tussen 1880 en 1890

⁸¹ Curuppumullage Jinarajadasa, ‘The First Principles of Theosophy’; minhtrietmoi. (???): chaps 27. [internet versie van een boek], geraadpleegd op 25 oktober 2021. Beschikbaar via <https://www.minhtrietmoi.org/Theosophy/Jinarajadasa/The-First-Principles-of-Theosophy.htm>.

⁸² Wikipedia. ‘Koot Hoomi’, Wikipedia: 24 pars. [online encyclopedie], geraadpleegd 23 oktober 2021. Beschikbaar via https://en.wikipedia.org/wiki/Koot_Hoomi.

⁸³ Wikipedia. ‘Morya (Theosophy) Wikipedia 10 pars. [online encyclopedie] geraadpleegd 23 oktober 2021. Beschikbaar via [https://en.wikipedia.org/wiki/Morya_\(Theosophy\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Morya_(Theosophy)).

correspondeerden deze Mahatmas uitgebreid met Alfred Percy Sinnett en Allan Octavain Hume, twee belangrijke personen binnen de theosofie. Deze correspondentie is voor het eerst verschenen in 1923 onder de titel *'The Mahatma Letters to A.P. Sinnett'*.⁸⁴

Blavatsky grijpt in haar leer terug op zogenaamde geheime kennis, die latent aanwezig is in de gehele mensheid, maar die slechts voor enkele ingewijden toegankelijk is. Koot Hoomi en Morya zijn enkele van deze ingewijden. Blavatsky is van mening dat de wetenschap uit haar tijd, voorbij gaat aan deze geheime kennis. De eerste brief van Koot Hoomi aan Sinnett, gedateerd 15 oktober 1880, bevestigt haar in dit idee. Over de wetenschappers schrijft hij: *'Madmen are they, who, speculating but upon the present, wilfully shut their eyes to the past when made already to remain naturally blind to the future!'*⁸⁵

Iets verderop in de brief beschuldigt hij hen ervan geen oog te hebben voor de gevaren die hun ontdekkingen met zich meebrengen: *'The inexorable shadow which follows all human innovations moves on, yet few are they, who are ever conscious of its approach and dangers.'*⁸⁶

Ten slotte stelt hij in zijn brief dat als de wetenschappers zich al beroepen op het verleden, dat zij niet ver genoeg terugkijken: *'Abstract enquiries into the most puzzling problems did not arise in the brain of Archimedes as a spontaneous and hitherto untouched subject, but rather as a reflection of prior enquiries in the same direction and by men separated from his days by as long a period - and far longer - than the one which separates you from the great Syracusan.'*⁸⁷

De brieven geven blijk van *'grote diepgang en wijsheid over de meest uiteenlopende onderwerpen'*.⁸⁸ A. Trevor Barker heeft deze brieven gegroepeerd in categorieën als The Occult World Series, Philosophical and Theoretical Teachings 1881-1883, Probation and Chelaship⁸⁹, The Phoenix Venture and the Condition of India, The London Lodge of the Theosophical Society, Spiritualism and Phenomena. De brieven refereren af en toe aan denkers als Copernicus, Hume, Galileo en Bacon. Het zwaartepunt van de brieven ligt echter op occultisme, esoterie en mystiek.

Blavatsky ontmoette Koot Hoomi en Morya naar eigen zeggen tijdens haar verblijf van 1868 tot en met 1870 in Tibet:

'Her master known as Morya said to live near the grand monastery of Tashi Lhunpo at Shigatse, the seat of the Panchen Lama. Here Morya and another Master, Koot Hoomi, Kashmiris of Punjabi extraction, ran a school for adepts adjacent to the monastery. The Masters were advanced adepts with superhuman powers and

---

⁸⁴ A. Trevor Barker. *The Mahatma Letters to A.P. Sinnett*, (Pasadena, California: Theosophical University Press, 2de & revised edition 2021), binnenzijde voorkaft.

⁸⁵ A. Trevor Barker, *The Mahatma Letters to A.P. Sinnett*, 1.

⁸⁶ A. Trevor Barker, *The Mahatma Letters to A.P. Sinnett*, 1.

⁸⁷ A. Trevor Barker, *The Mahatma Letters to A.P. Sinnett*, 2.

⁸⁸ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 93.

⁸⁹ Chelaship = een gemoedsgesteldheid van absolute onzelfzuchtigheid en toewijding aan de waarheid. Een 'chela' is iemand die zich als leerling heeft aangemeld om praktisch onderricht te krijgen over de 'verborgen geheimen van de natuur en de paranormale vermogens die in de mens sluimeren'.

*subject neither to the monastery nor its rules but with complete access to its library and resources.*⁹⁰

Bovenstaande paragraaf kent veel waarde toe aan de Mahatmas en hun brieven, of zoals Nicholas Goodrick-Clarke het treffend omschrijft *'As the Theosophical movement was based on teachings that Blavatsky claimed to have received from living adepts, masters or Mahatmas (Sanskrit: great soul), their identity indicates religious influences which contributed to her doctrines.'*⁹¹

Rond de Mahatmas en hun authenticiteit als schrijvers van deze brieven is eind 20ste en begin 21ste eeuw onderzoek gedaan. In zijn boek *'Helena Blavatsky'* spreekt Nicholas Goodrick-Clarke over *'The concept of the Masters'*⁹² en *'The idea of the Masters'*⁹³ als onderdeel van de ideeënwereld van de theosofie. In het kader hiervan verwijst Goodrick-Clarke naar een uitgebreid onderzoek om de identiteit van de verschillende Mahatmas vast te stellen, uitgevoerd door Paul Johnson (1953 - , auteur van diverse boeken over moderne westerse esoterie). Hij constateerde dat hij geen persoon kon vinden die *'Can be identified as the Master Morya'*⁹⁴. Het bestaan van de Mahatmas is echter beslist een geloofswaarheid binnen de Theosophical Society.

Zo vraagt James A. Santucci (professor vergelijkende religiewetenschappen aan de universiteit van California) zich af: *'who wrote the Mahatma letters?'*⁹⁵ Naar aanleiding van deze vraag heeft Vernon Harrison (1912 - 2001, handschriftkundige en onderzoeker van betwiste historische documenten) in 1997 onderzocht of Blavatsky zelf de bron was. Hij concludeert, dat Blavatsky's auteurschap op grond van de analyse niet onomstotelijk kan worden vastgesteld.⁹⁶ Hiermee was de twijfel niet weggenomen. Kerri Barry⁹⁷ plaatst twijfels bij de grondhouding van Harrison. Zij suggereert *'That Blavatsky wrote the letters in an altered state, an opinion not ruled out by Harrison.'*⁹⁸

In het boek *'The Mahatma Letters to A.P. Sinnett'*, gebundeld door A. Trevor Barker (1893 - 1941 theosoof, auteur en verzorger van lezingen), nam hij een artikel op dat hij zelf in 1938 publiceerde, getiteld *'The Writing of the Mahatma Letters'*. Hierin beantwoordt hij de vraag van studenten hoe het niveau verschil tussen de brieven van de Mahatmas te verklaren is: hoe kan het zijn dat zulke superintelligente wezens zulke niet wijze dingen schrijven.⁹⁹

---

⁹⁰ Nicholas Goodrick-Clarke. *Helena Blavatsky*, 5.

⁹¹ Nicholas Goodrick-Clarke. *Helena Blavatsky*, 3.

⁹² Nicholas Goodrick-Clarke, *Helena Blavatsky*, 6.

⁹³ Nicholas Goodrick-Clarke, *Helena Blavatsky*, 6.

⁹⁴ Nicholas Goodrick-Clarke, *Helena Blavatsky*, 5.

⁹⁵ James A. Santucci, 52.

⁹⁶ James A. Santucci, 52.

⁹⁷ Het is niet te achterhalen wie Kerri Barry is. Gezien haar uitspraken is het aannemelijk dat het een aanhanger van de Theosofie is.

⁹⁸ James A. Santucci, 53.

⁹⁹ A. Trevor Barker, *The Mahatma Letters to A.P. Sinnett*, 531-534.

5.4.3 Zelfopoffering

In haar boek *'The Key to Theosophy'* wijdt Blavatsky een hele paragraaf aan *'Self-Sacrifice'*.¹⁰⁰ Dit definieert ze als volgt: *'The giving to others more than to oneself'*.¹⁰¹ De voorbeelden die ze aandraagt zijn de Boeddha en Jezus. In de ogen van Blavatsky is niet elk offer dat een individu brengt, een daad van zelfopoffering. Dit offer moet voortkomen uit zuiver altruïsme en niet gericht zijn op persoonlijk gewin. Het moet ook daadwerkelijk een offer zijn. Het offer dat een individu brengt, moet minimaal gecompenseerd¹⁰² (kunnen) worden door het voordeel van dit offer voor de anderen. Het offer moet vol overgave gebracht worden en niet half-half. Blavatsky ziet zelfopoffering als een plicht voor de leden van het Theosofisch Genootschap.

5.5 Levenscyclus van het individu

Blavatsky gaat uit van het concept van reïncarnatie.¹⁰³ Zij sluit hiermee aan bij het hindoeïsme, maar wijkt op een punt daarvan af: eenmaal gereïncarneerd als mens kun je alleen nog incarneren als mens. De weg naar dier of nog lager is hierbij afgesloten.

Blavatsky stelt dat een mens uit zeven onderdelen bestaat. Dit idee ontleent ze naar eigen zeggen aan het boeddhisme en hindoeïsme.¹⁰⁴ Ze verdeelt deze zeven onderdelen in twee hoofdgroepen: individualiteit *'Het onvergankelijke hogere drietal'*¹⁰⁵ en persoonlijkheid *'Het sterfelijke lagere viertal'*.¹⁰⁶

Hier wordt verderop nog bij stilgestaan.

Het proces tussen geboorte en sterven heeft een vast verloop. Bij het overlijden *'breekt de fysieke draad tussen het fysieke lichaam en de andere beginselen'*.¹⁰⁷ Vrij snel hierna verlaten *'de drie lagere beginselen, het stoffelijk lichaam, het levensbeginsel en het voertuig hiervan (het astrale lichaam).'*¹⁰⁸ Het vierde beginsel genaamd kama rupa, heeft meer tijd nodig. Hiermee is de persoonlijkheid verdwenen. Na verloop van tijd reïncarneert het onvergankelijke hogere drietal (de individualiteit). Dit kan in sommige gevallen langer duren dan 3000 jaar. Reïncarnatie vindt alleen plaats van menselijke gedaante naar menselijke gedaante.¹⁰⁹ Het gereïncarneerde individu heeft geen kennis van zijn vorige incarnatie. In het glossarium van haar boek *'The Key to Theosophy'* definieert Blavatsky reïncarnatie als volgt:

'The once universal doctrine, which taught that the Ego is born on this earth an innumerable number of times. Now-a-days it is denied by Christians, who seem to

---

¹⁰⁰ Helena Petrovna Blavatsky, *The Key to Theosophy* 237-242.

¹⁰¹ Helena Petrovna Blavatsky, *The Key to Theosophy*, 237.

¹⁰² Hierbij sluit ze aan bij het *'utilitarisme'*: het voordeel van het offer moet groter zijn dan de prijs van het offer.

¹⁰³ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 57-65.

¹⁰⁴ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 39.

¹⁰⁵ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 46.

¹⁰⁶ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 46.

¹⁰⁷ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 58.

¹⁰⁸ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 58.

¹⁰⁹ Theosophy Wiki, Reincarnation. *Theosophy Wiki*. (2021): 11 pars. [Wikipedia speciaal voor theosofie], geraadpleegd op 22 februari 2022. Beschikbaar via <https://theosophy.wiki/en/Reincarnation>.

misunderstand the teachings of their own gospels. Nevertheless, the putting on of flesh periodically and throughout long cycles by the higher human Soul (Buddhi-Manas) or Ego is taught in the Bible as it is in all other ancient scriptures, and "resurrection" means only the rebirth of the Ego in another form.'¹¹⁰

Ego definieert ze als volgt: *"I"; the consciousness in man of the "I am I", or the feeling of I-am-ship. Esoteric philosophy teaches the existence of two Egos in man, the mortal or personal, and the higher, the divine or impersonal, calling the former "personality" and the latter "individuality".*'¹¹¹

5.6 Belichaming

Deze paragraaf is een analyse aan de hand van het onderscheid tussen wil en verlangen en de zevenvoudige samenstelling van de mens.

5.6.1 Onderscheid tussen wil en verlangen

Volgens Blavatsky zijn er twee scheppende krachten actief in het heelal: de wil en het verlangen. Zoals eerder vermeld, is de mens het enige levende wezen dat over zowel een wil als over verlangen beschikt. Bij de dieren is alleen een vorm van *'instinctief verlangen'* aanwezig. Voor Blavatsky is de wil een intrinsieke motivatie, die *'voortkomt uit het goddelijke, de god in de mens.'*¹¹² De wil staat in contrast met het verlangen, dat door externe factoren opgewekt wordt. Waar de mens zijn verlangen op richt, verandert steeds. Zowel de wil als het verlangen zet de mens aan tot handelen om een overeenkomstige werkelijkheid te scheppen. De wil ziet ze hierbij als een interne goddelijke drijfveer. Het verlangen daarentegen is een blindelings en onbewust gevolgde drijfveer. Blavatsky stelt dat de goddelijke wil het instinctieve verlangen moet temmen. Maar tegelijkertijd stelt ze: *'De meeste mensen volgen in het leven dit verlangen en beschouwen het ten onrechte als de wil.'*¹¹³ Hiermee stelt ze impliciet dat het merendeel van de mensen, het dierlijke niet overstijgt.

---

¹¹⁰ Helena Petrovna Blavatsky, *The Key to Theosophy* 2de druk. (London: The Theosophical publishing society, 1890) 362-363.

¹¹¹ Helena Petrovna Blavatsky, *The Key to Theosophy*, 328.

¹¹² Helena Petrovna Blavatsky, *Geselecteerde artikelen deel 3: 1887-1889*, 43.

¹¹³ Helena Petrovna Blavatsky, *Geselecteerde artikelen deel 3: 1887-1889*, 44.

5.6.2 De zevenvoudige samenstelling van de mens

Bestanddelen van de menselijke aard			
Sanskriet benaming HPB	Exoterische betekenis HPB	Besant, Leadbeater	
1. ātmā	geest	ātmā	individualiteit
2. buddhi	geestelijke ziel	buddhi	
3. manas	intelligentie, denkvermogen	hoger mentaal lager mentaal	
4. kāma-rūpa	emotioneel lichaam, zetel van verlangens, hartstochten	astraal lichaam	persoonlijkheid
5. līṅga śarīra	astraal lichaam, voertuig van prāṇa	etherisch dubbel, vitaal lichaam	
6. prāṇa	leven, levensbeginzel		
7. sthula śarīra	stoffelijk lichaam	stoffelijk lichaam	

Figuur 6 Zevenvoudige samenstelling van de mens

Zoals het bovenstaande figuur aangeeft, valt het theosofisch mensbeeld uiteen in zeven elementen, die worden gebundeld in twee hoofdgroepen, namelijk: individualiteit en persoonlijkheid. Deze zeven elementen zijn achtereenvolgens 1) atma, 2) buddhi, 3) manas, 4) kama-rupa, 5) linga sarira, 6) prana en ten slotte 7) sthula sharira. Om de indeling in hoofdgroepen aannemelijk en begrijpelijk te maken is het derde element (manas) onderverdeeld in twee subelementen. Voor een van deze zeven elementen, atma, is de meest relevante passage uit het boek *'Theosofie eeuwige wijsheid voor deze tijd'* geciteerd en vervolgens geanalyseerd. Maar eerst sta ik stil bij de relatie tussen individualiteit en persoonlijkheid.

5.6.2.1 Verschil tussen individualiteit, identiteit en persoonlijkheid

Om deze relatie te verhelderen, wordt allereerst het begrip 'identiteit' geïntroduceerd. Dit wordt verhelderd aan de hand van een eigen voorbeeld.

In de winkel koop je een doos met 20 rode potloden. Deze 20 potloden zijn volstrekt gelijk. Deze potloden hebben wel een 'individualiteit'. Men kan een willekeurig exemplaar uit de doos pakken. Tijdens het gebruik wordt er op gebeten, worden ze geslepen, breekt hun punt af, ... Zo gaan die potloden geleidelijk van elkaar verschillen en is ieder potlood apart identificeerbaar:

- 1) Het hele potlood met de gebroken punt.
- 2) Het halve potlood met de spitse punt.
- 3) Het afgebeten potlood van 3 cm.
- 4) ... .

Ieder potlood heeft hiermee een eigen 'identiteit' gekregen.

Individualiteit en identiteit zoals tot nu toe geschetst, hebben betrekking op eigenschappen, die beleefd worden vanuit de 'buitenwereld' van het potlood. Die hebben niets te maken met de wereld van de 'interne beleving' van het potlood.

¹¹⁴ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 39.

Om aan de potloden ook een 'persoonlijkheid' toe te kunnen schrijven, moeten het levende wezens worden. De 'persoonlijkheid' van een potlood is dan te definiëren als (de beleving door het betreffende potlood van) de interne gesteldheid van het betreffende potlood, die bepalend is voor het gedrag van het betreffende potlood ten opzichte van de rest van de wereld. De 'persoonlijkheid' bepaalt hiermee onder andere de manier waarop het levende potlood omgaat met zijn streven naar bestaanszekerheid en geluk en bepaalt in hoeverre het de belangen van de ander(en)/de rest van de wereld hierbij in beschouwing neemt. 'Persoonlijkheid' vereist dat het potlood beschikt over een 'identiteit' die ook door het betreffende potlood zelf wordt beleefd en niet alleen door de rest van de wereld.

Om het verschil tussen individualiteit en persoonlijkheid verder te verhelderen volgt hier nog een voorbeeld. Stel: er liggen 27 bevruchte (menselijke) eicellen in de diepvries. Deze embryo's hebben een individualiteit, maar ook een identiteit. Deze laatste is bepaald door de genetische code van de bevruchte eicellen. Deze genetische code bepaalt de (on)mogelijkheden en de grenzen van het latere stoffelijk omhulsel. Zodra de eicellen 'uitgebroed' zijn, hebben ze de beschikking over een eigen stoffelijk lichaam, zijn ze 'ingewikkeld in de materie'. Vanaf het moment dat er een stoffelijk omhulsel is, begint de persoonlijkheid zich te ontwikkelen. Hoe deze ontwikkeling verloopt is afhankelijk van de (on)mogelijkheden van het stoffelijk lichaam en de omgeving, waar deze ontwikkeling plaatsvindt. Vanuit de theosofie wordt het verschil tussen individualiteit en persoonlijkheid als volgt getypeerd:

*'De mens identificeert zich gewoonlijk met zijn persoonlijkheid. De oorsprong van dit woord, 'persona' of 'masker', geeft al aan dat het om schijn gaat, de rol die we spelen. De persoonlijkheid wordt gevormd door de wereld van involutie, van inwikkeling in de materie, de wereld waar de monade haar rol moet spelen en waar de pelgrim zijn tocht moet volvoeren.'*¹¹⁵

5.6.2.2 Atma

De theosofie verstaat onder atma:

*'geest, hoger zelf (de 'vader in het verborgene'). Atma is geen individueel onderdeel van de mens en valt als zodanig niet onder de menselijke beginselen. Atma is de onafscheidbare straal van goddelijke essentie, één met die essentie waardoor alles dat geschapen is fundamenteel één is. Via deze goddelijke vonk zijn we in het diepst van ons wezen met elkaar verbonden. HPB beschrijft het als het punt in de ruimte dat de menselijke monade en haar voertuig, de mens, tijdens ieder leven inneemt.'*¹¹⁶

Ieder woord in bovenstaand citaat is te begrijpen, maar de volgorde en de structuur waarin deze hier staan resulteert in een 'iets' dat op geen enkele manier aan de empirisch waarneembare werkelijkheid te koppelen is.¹¹⁷ Hierdoor is elke verificatie en identificatie onmogelijk. Dit komt wel voort uit een 21ste-eeuwse visie op de werkelijkheid, die grotendeels bepaald wordt door de staat van de wetenschap. Het

---

¹¹⁵ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 47.

¹¹⁶ Leden Theosofische Vereniging in Nederland, 46.

¹¹⁷ De Theosofie staat hierin niet alleen. De meeste religies hanteren in meerdere of mindere mate denkbepelden die niet empirisch waarneembaar zijn.

bovenstaande citaat is afkomstig uit 2016 en opgesteld door leden van het Theosofisch Genootschap in Nederland.

De omschrijving van atma noemt een element dat te herkennen is uit eerdere tradities: *‘Via deze goddelijke vonk zijn we in het diepste van ons wezen met elkaar verbonden.’*

Het idee van een goddelijke vonk die in de mens schuilt, zien we niet alleen bij het hindoeïsme maar ook bij het gnosticisme. Het verschil zit echter in de waarde die aan de goddelijke vonk wordt toegekend: waar het gnosticisme beschrijft dat de goddelijke vonk een teken van redding is, schrijven de theosofie en het hindoeïsme hier een kern van het menszijn aan toe.

5.7 Positie van de mens ten opzichte van religie

5.7.1 Onderscheid in vormen van religie

Blavatsky stelt in haar inleiding op de Geheime Leer, dat de hierin *‘voorkomende leringen, hoe fragmentarisch en onvolledig ook, noch uitsluitend behoren tot de hindoe-, de zoroastrische, de Chaldeeuwse of de Egyptische religie, noch ook tot het boeddhisme, de islam, de joodse leer of het christendom. De geheime leer is de kern van alle.’*¹¹⁸ Op grond hiervan lijken alle religies voor haar gelijkwaardig, waarbij geen enkele religie volmaakt is.

Ze onderscheidt twee vormen van religie: dualistische en non dualistische religies. De dualistische religies noemt ze ook wel theologieën. Dit zijn het christendom en de islam. Onder non dualistische religies verstaat ze het boeddhisme en hindoeïsme, waarbij ze het boeddhisme typeert als een bijzondere vorm van het hindoeïsme. Gautama Boeddha openbaarde een klein deel van de geheime leer: *‘de zuiver morele en fysiologische kant van de wijsheid-religie’*.¹¹⁹ De rest hield hij voor een speciale kring van ingewijden.

Bij verdere lezing blijkt dat Blavatsky de negatieve aspecten van de dualistische religies sterk beklemtoont. Zo stelt ze bijvoorbeeld:

*‘De zonden van de islam zijn even waardeloos als het stof van het christendom. Op de dag van de opstanding zullen zowel moslims als christenen de ijdelheid van hun religieuze leer inzien. De mensen strijden op aarde over religie; in de hemel zullen ze ontdekken dat er maar één ware religie is.’*¹²⁰

*‘De duivelse geest van fanatisme van het vroege en middeleeuwse christendom en van de islam heeft vanaf het begin graag in duisternis en onwetendheid willen wonen, en beide maakten de zon als bloed, de aarde tot een graf, het graf tot een hel, en deze zelf tot een nog zwartere duisternis. Beide godsdiensten hebben hun bekeerlingen met het zwaard gemaakt; beide hebben hun kerken gebouwd op ten hemel reikende offeranden van menselijke slachtoffers.’*¹²¹

---

¹¹⁸ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos*, VIII.

¹¹⁹ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos*, 4.

¹²⁰ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos*, 25.

¹²¹ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos*, 25.

Dit in combinatie met het feit dat in deel 1 van 'De Geheime Leer' veelvuldig gesproken wordt over hindoeïsme en zelden over het christendom en de islam, onderschrijft de voorkeur van Blavatsky voor het hindoeïsme.

5.7.2 Positionering van de mens ten opzichte van religie

Blavatsky gaat selectief om met de diverse religieuze tradities. Dit blijkt uit voorgaande paragraaf. Zo heeft ze een sterke voorkeur voor het gedachtegoed van het hindoeïsme. Over het christendom en de islam is ze uitgesproken negatief.

5.8 Verhouding van de mens tot beschaving

5.8.1 Kosmische cyclus

Blavatsky sluit aan bij het cyclisch denken van het hindoeïsme.¹²² Dit betekent dat zij aan een kosmos, een levensduur van 311.040.000.000.000 mensenjaren toekent. Dit valt samen met het leven van een Brahma. Zo'n periode noemt men Manvantara. Na het 'overlijden' van een Brahma/kosmos is het een behoorlijke tijd stil voordat er een nieuwe Brahma geboren wordt/een kosmos geschapen wordt. Zo'n periode noemt men Pralaya en deze duurt net zolang als een Manvantara.

Een Brahma leeft 100 Brahma-jaren, die ieder 360 Brahma-dagen bevatten. Een Brahma-dag telt 4.320.000.000 mensenjaren. Blavatsky stelt dat één Brahma-dag uit verschillende delen bestaat, die ieder hun eigen kenmerken hebben. Van de vier tijdperken heeft ze het expliciet over de Satya yuga en de Kali yuga, respectievelijk het begin en het einde van een Brahma-dag.

Aan de Satya yuga geeft ze de volgende kenmerken: '*rechtvaardigheid, ... geest ... helder als kristal, ... de eeuw van zuiverheid*'.¹²³

De Kali yuga typeert ze als een '*verschrikkelijk materialistische tijd van duisternis, een 'zwarte eeuw',*¹²⁴ '*een tijdperk ZWART VAN VERSCHRIKKINGEN*'¹²⁵.

5.8.2 Omgaan met de beschaving door de individuele mens

Blavatsky stelt dat ze aan '*het einde van het huidige Indo-Europese Kali yuga*'¹²⁶ leeft. Daarnaast stelt ze dat het gedrag en de houding van de mens mede bepaald worden door het tijdperk waarin hij/zij leeft. Zo bepaalt het tijdperk ook met welke uitdagingen/problemen het individu geconfronteerd wordt.

5.9 Positie van de mens ten opzichte van politieke systemen en ideologieën

Blavatsky stoort zich aan het verschil tussen arm en rijk zoals dit zich in haar tijd manifesteerde. '*In the present state of society, especially in so-called civilized countries, we are continually brought face to face with the fact that large numbers of people are suffering from misery, poverty and disease. ... On the other hand, many persons at the opposite end of the social scale are leading lives of careless indifference, material luxury, and selfish indulgence.*'¹²⁷ Volgens haar is deze ongelijkheid geen natuurverschijnsel en berust dit ook niet op puur toeval.

---

¹²² James A. Santucci, The Notion of Race in Theosophy, Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions, Vol. 11, No. 3 (February, 2008) pp. 37-63. (University of California Press), 43.

¹²³ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos*, 413.

¹²⁴ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos*, 516.

¹²⁵ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos*, 716.

¹²⁶ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, deel 1 Het ontstaan van de Kosmos*, 677.

¹²⁷ Helena Petrovna Blavatsky, *The Key to Theosophy*, 234.

Politiek is volgens haar iets oppervlakkigs. Eerst moet ‘a reform in human nature’¹²⁸ gerealiseerd worden, voordat het nut heeft om je met politiek bezig te houden. Deze verandering in menselijke natuur is een van de belangrijkste thema’s waar het Theosofisch Genootschap zich mee bezighoudt. De theosofie streeft naar een maatschappij waarin ieder individu zich verantwoordelijk voelt voor het wel en wee van zijn medemensen. Pas als dit bereikt is, heeft politiek nut. Als men eerder politiek bedrijft, dan is men niet anders dan ‘the gardner who seeks to weed his flower-bed of poisonous plants by cutting them off from the surface of the soil, instead of tearing them out by the roots.’¹²⁹

Vanuit dit perspectief vermijdt het Theosofisch Genootschap elke participatie aan de politiek. Dat neemt niet weg dat individuele leden volkomen vrij zijn om lid te zijn van en/of deel te nemen aan politiek ‘as long as this does not conflict with Theosophical principles or hurt the Theosophical society.’¹³⁰

Blavatsky staat niet stil bij individuele politiek systemen en ideologieën. Dat neemt niet weg, dat politieke systemen die vinden dat je om moet kijken naar anderen en tot doel hebben ongelijkheid weg te werken, impliciet haar goedkeuring hebben.

---

¹²⁸ Helena Petrovna Blavatsky, *The Key to Theosophy*, 231.

¹²⁹ Helena Petrovna Blavatsky, *The Key to Theosophy*, 231.

¹³⁰ Helena Petrovna Blavatsky, *The Key to Theosophy*, 232.

6. Mensbeeld van Savitri Devi

131

Figuur 7 De Avatars van Vishnoe

Net als bij Blavatsky, volgt hier eerst een korte samenvatting van het mensbeeld van Devi, dat vervolgens per element van de multidimensionale definitie van mensbeeld verder uitgewerkt wordt.

Devi stelt dat de mens een onbeduidend verschijnsel is binnen de kosmos, niet alleen vanuit het ruimtelijk perspectief, maar ook vanuit het perspectief van de tijd. Ze positioneert mens, dier en plant als gelijkwaardige organismen die gezamenlijk de levende natuur vormen. Zij onderkent dat de mensheid verdeeld is in een kleine elite en een grote onderklasse. In de ogen van Devi is geweld onoverkomelijk en zijn degenen die dat ontkennen hypocriet. Zij stelt dat de menselijke waarde uiteindelijk niet in zijn zuivere intellectuele vermogen ligt, maar in de menselijke *'spirit'*.

Qua religies maakt ze onderscheid in *'man-centered creeds'* en *'life-centered creeds'*, waarbij zij aansluiting zoekt bij het hindoeïsme, een van de *'life-centered creeds'*. Aan het hindoeïsme ontleent zij haar cyclische kijk op de tijd en daarmee samenhangend de beschaving.¹³² Hieraan koppelt zij verschillende menstypen, die op een geheel eigen manier invulling geven aan hun gedrag, gerelateerd aan het deel van de beschavingscyclus waarin hun leven zich afspeelt. Aan het hindoeïsme ontleent Devi het idee van reïncarnatie. De mens gaat volgens haar mee in de natuurlijke beschavingscyclus, ongeacht of hij zich bewust is van de fase waarin deze cyclus zich tijdens zijn leven bevindt. Volgens Devi bevinden we ons nu in de Kali yuga, de meest duistere periode. Voor wat betreft religies sluit ze - zoals eerder aangegeven - aan bij het hindoeïsme. Voor het jodendom en christendom heeft ze geen goed woord over. Aan *'hoe de mens in elkaar zit'*, besteedt Devi geen aandacht.

Het nationaalsocialisme is haar politieke systeem, haar ideologie. Antisemitisme is hiervan voor haar een vanzelfsprekend onderdeel. Andere politieke systemen zoals communisme, democratie, kapitalisme en pacifisme veroordeelt ze.

6.1 Plaats van de mens in de kosmos, tijd en op aarde

Devi stelt dat de mens een onbeduidend verschijnsel is binnen de kosmos, niet alleen vanuit het ruimtelijk perspectief, maar ook vanuit het perspectief van de tijd: *'the history of man, as the history of the rest of the living, is but a detail in cosmic*

¹³¹ Wikipedia. 'Vishnoe'. *Wikipedia*: 6 pars. [online encyclopedie], geraadpleegd 22 juni 2020.

Beschikbaar via https://nl.wikipedia.org/wiki/Vishnoe#/media/Bestand:Dasavatar,_19th_century.jpg.

¹³² Devi ontwikkeld een eigen korte cyclus, die qua tijdsduur aansluit bij de Yukteswar.

*history without beginning nor end.*¹³³ Voor wat betreft het leven op aarde neemt zij afstand van het Westerse mensgerichte wereldbeeld.¹³⁴ In haar ogen snijdt dit mensgerichte wereldbeeld de mens af van de rest van de schepping.¹³⁵ Devi beschouwt de mens als een van de vele diersoorten, maar het merendeel van de mensheid als een vervelende diersoort: *'Savitri Devi viewed nature in the Hindu fashion, as a violent pageant of creation and destruction in which man held no special rights.'*¹³⁶

6.2 Positie van de mens ten opzichte van het andere leven op aarde

Devi analyseert de verhouding tussen de mens en de rest van het leven op aarde. Ze betreft hierbij verschillende religies, technologische ontwikkelingen en concrete voorbeelden. Ook haar eigen basishouding ten opzichte van het leven, speelt een belangrijke rol in deze analyse. Van kinds af aan was ze erg betrokken bij dieren en had ze een sterke aandacht voor dierenleed. Devi beperkt het begrip leven niet tot dieren, maar betreft dit ook op planten.

In zijn boek *'Hitler's Priestess'* schrijft Nicholas Goodrick-Clarke over Devi: *'Above all, she had a great love of animals. From the age of five she voiced concern about man's cruelty to animals, animal experiments, circuses, and the fur trade. While still a schoolgirl, she abjured meat-eating and insisted that her mother prepared vegetarian food for her.'*¹³⁷ Zelf noemt ze de moderne mens hypocriet ten opzichte van de dieren.¹³⁸

Ze illustreert de (nodeloze) wreedheid en de hypocrisie aan de hand van enkele in haar dagen normale praktijken:

- 1) *'The peasant torture of cats in France, a folk practice based on medieval superstition, disgusted her and turned her further against mankind.'*¹³⁹
- 2) *'Italians who, even under his (Mussolini's) government, persisted in the detestable habit of plucking chickens alive on the ground that "the feathers come off more easily".'*¹⁴⁰
- 3) *'Gandhi could not, ..., prevent Hindu milk-men from deliberately starving their male calves to death, in order to sell a few extra pints of cow's milk.'*¹⁴¹

In haar boek *'Impeachment of Man'* wijdt ze een heel hoofdstuk aan de rechten van planten. Aan het einde van dit hoofdstuk zegt ze: *'We do not - we cannot - reject all idea of exploitation of plants as categorically as we do that of animals.'*¹⁴² Als reden

---

¹³³ Savitri Devi, *The Lightning and the Sun*, (Calcutta: Temple Press, 1958), 2.

¹³⁴ Nicholas Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, (New York and London: New York University Press, 1998), 8.

¹³⁵ Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, 92.

¹³⁶ Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, 3.

¹³⁷ Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, 8.

¹³⁸ Devi, *The Lightning and the Sun*, 15 - 16.

¹³⁹ Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, 8.

¹⁴⁰ Devi *The Lightning and the Sun*, 16.

¹⁴¹ Devi *The Lightning and the Sun*, 16.

¹⁴² Savitri Devi, *Impeachment of Man*, (Calcutta: ???, 1959), 120.

voor dit onderscheid stelt ze: *'We can live without eating meat; we cannot live without eating some kind of vegetable.'*¹⁴³

Ze positioneert mens, dier en plant als gelijkwaardige organismen die gezamenlijk de levende natuur vormen. Ieder organisme is er bovenal voor zichzelf en niet voor de andere organismen. Mocht de mens dan toch een *'master species'* blijken te zijn, dan brengt dat alleen *'duties, and nothing but duties'*¹⁴⁴ naar alle andere organismen met zich mee. Ze zet zich hiermee af tegen de *'human-centered'* religies die de rest van de schepping - planten en dieren - ondergeschikt achten aan de mens en het menselijk handelen daarop afstemmen. *'Her spirited defense of animal rights was rooted in a total rejection of Judaism, Christianity, and Islam, which she believed raised man to false theological status and cut him off from the rest of creation.'*¹⁴⁵

Devi geeft ook aan hoe een begin gemaakt kan worden met een betere omgang met plant en dier: gerichte educatie.

Ook de voortgaande technologische ontwikkeling zag ze als een middel om het lot van de dieren te verbeteren. In dit kader stelt Devi: *'For the mechanization or modern society really to be a blessing for the animals, agitation against the meat industry has to be made effective, along with a campaign of kindness in favour of the beasts of burden. As the evils are interconnected, so are the problems of their suppression.'*¹⁴⁶ Devi realiseert zich echter wel dat deze verbetering niet vanzelfsprekend is. Zo onderkent ze de noodzaak dat er nog het nodige werk te verzetten is in de vorm van bewustwordingscampagnes.

6.3 Positionering mensen onderling

Devi beschrijft de positionering van de mensen onderling primair vanuit het tijdvak van de beschavingscyclus waarin zij zelf leeft: het einde van de Kali Yuga. Zij verdeelt de mensheid in een kleine elite en een grote onderklasse. Het gedrag van beide groepen relateert zij aan het feit dat niemand iets kan doen aan de onvermijdelijkheid van de beschavingscyclus: *'nothing can be done to stop it'*.¹⁴⁷ In dit kader positioneert zij ook het gebruik van geweld, de geesteshouding van mensen en opleiding en scholing.

6.3.1 Elite en onderklasse

Devi onderkent het bestaan van een kleine elite, die zij betitelt als *'the privileged ones, the wise'*. Deze groep is zich volledig bewust van het tijdperk waarin zij leeft. Devi's leven speelt zich af in een tijdperk van verval - Kali Yuga - dat volledig doorlopen moet worden om daarmee ruimte te maken voor een nieuw 'Gouden Tijdperk'.¹⁴⁸

Hier tegenover positioneert zij een grote onderklasse, die zij betitelt als *'the unfortunate, the fools'*. Deze groep doet er alles aan om de klok stil te zetten. Maar er

---

¹⁴³ Devi, *Impeachment of Man*, 120.

¹⁴⁴ Devi, *Impeachment of Man*, 121.

¹⁴⁵ Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, 92.

¹⁴⁶ Devi, *Impeachment of Man*, 86.

¹⁴⁷ Devi, *The Lightning and the Sun*, 3.

¹⁴⁸ Devi, *The Lightning and the Sun*, 3.

is geen ontkomen aan het onvermijdelijke van de beschavingscyclus. In hun onwetendheid of hun zelfgekozen illusie vechten zij tegen de bierkaai.¹⁴⁹

Devi rekent zichzelf tot de elite: 'To those privileged ones - amongst whom we count ourselves'. Zij geeft aan dat de elite vanuit een ander perspectief naar het heden kijkt dan de onderklasse. De elite kijkt als het ware over het heden heen en handelt vanuit het vooruitzicht van het nieuwe 'Gouden Tijdperk'. De onderklasse richt zich op het heden met haar wetenschappelijke en materiële vooruitgang en kijkt wat dat betreft niet verder dan haar neus lang is. Het handelen van de onderklasse is dan ook gericht op het behoud van dit heden.¹⁵⁰

6.3.2 Geweld

In de ogen van Devi is geweld onoverkomelijk en zijn degenen die dat ontkennen hypocriet. In haar boek *'The Lightning and the Sun'* beschrijft zij dit als volgt:

*'The "unpleasant truth" is that pacifism, non-violence and so forth are, most of the time, just rackets in the service of the forces of disintegration; dishonest tricks to bluff the fools, to emasculate the strong, and to set millions of cowards and hypocrites (the bulk of the world) against the few people whose inspired policy, pursued ruthlessly to its logical end, could perhaps, even now, arrest the decay of man. And if they are not that, then, they are nonsense.'*¹⁵¹

Impliciet blijkt uit deze passage dat Devi naast de eerder onderkende elite, ook een leidende/sturende groep binnen de onderklasse onderkent. Deze groep zet de vele lafaards en hypocrieten op tegen de elite en overblijft de dwazen met haar pacifistische verhalen.

Geweld is in de ogen van Devi niets verkeers. Geweld wordt noodzakelijk na het verstrijken van de Satya Yuga. Het geweld moet beoordeeld worden vanuit het doel waarvoor het wordt ingezet. Het doel kan goed of slecht zijn. Een goed doel¹⁵² rechtvaardigt iedere hoeveelheid onbaatzuchtig geweld.

In haar boek *'The Lightning and the Sun'* verwoordt Devi dit als volgt:

*'But violence is not a bad thing in itself. True, it set in as a necessity only after the world had become, to a great extent, "bad" ... Yet, violence cannot be judged apart from its purpose. And the purpose is good or bad; worth its while, or not. ... An Ideology rooted in the clear understanding of the unchanging Laws of life, and ... yearning for the perfect Order... justifies any amount of selfless violence.'*¹⁵³

De wereld bevindt zich nu in de Kali Yuga. De wetenschappelijke prestaties in deze periode zorgen alleen maar voor een toename van geweld en leiden niet tot een vermindering ervan, zoals de pacifisten in hun propaganda willen doen voorkomen. Het geweld stopt pas bij het aanbreken van de volgende Satya Yuga. In haar boek *'The Lightning and the Sun'* verwoordt Devi dit als volgt:

---

¹⁴⁹ Devi, *The Lightning and the Sun*, 3.

¹⁵⁰ Devi, *The Lightning and the Sun*, 3.

¹⁵¹ Devi, *The Lightning and the Sun*, 32-33.

¹⁵² Een "goed doel" is hier een doel dat past binnen de periode van de beschavingscyclus. Dit heeft dus niets te maken met de ethische normen van goed en slecht.

¹⁵³ Devi, *The Lightning and the Sun*, 22.

*'... staggering scientific achievements ... (have made man) more and more violent, and not less and less ... as pacifist propaganda is often inclined to (make people) think! ... Until the violent and complete destruction of that which we call to-day "civilisation" opens ... a new Golden Age, ... violence ... is unavoidable.'*¹⁵⁴

Alles overziend blijkt hieruit een berustende houding van Devi ten opzichte van geweld, met name in de tijd waarin zij leeft, de Satya Yuga. Dit is geen passieve berusting, waarin ze het geweld over zich heen laat komen, maar een actieve berusting waarin ze zich niet onttrekt aan de noodzaak om zelf geweld te hanteren.

6.3.3 Geesteshouding

Devi stelt dat de menselijke waarde uiteindelijk niet in zijn zuivere intellectuele vermogen ligt, maar in de menselijke geest die ze definieert als het vermogen om het goddelijke te weerspiegelen. De term 'het goddelijke' kiest ze vanwege '*lack of a more precise word*'¹⁵⁵. Ze operationaliseert de term vervolgens als '*that which is true and beautiful beyond all manifestation, that which remains timeless (and therefore unchangeable) within all changes*'.¹⁵⁶ Ze stelt dat - in tegenstelling tot wat de Christenen beweren - de menselijke geest nauw verbonden is aan het menselijke ras en fysieke gezondheid. Met andere woorden '*the spirit is anything but independent from the body*'.¹⁵⁷ In hedendaags taalgebruik zouden we zeggen 'een gezonde geest in een gezond lichaam'.

Het vermogen om zelf na te denken is volgens Devi de echte zegen, '*the real boon*'.¹⁵⁸ Dit vermogen is voorbehouden aan een kleine elite. In de ogen van Devi is het verplichte massaonderwijs, gepresenteerd als een pijler onder onze '*civilization*'¹⁵⁹, geen middel om deze elite te vergroten. Het leidt zelfs tot een afbraak van deze elite. Massa-educatie is een aanslag op het vermogen om zelf te denken. Het kadert het denken in en creëert een context, een keurslijf waarbinnen geen plaats is voor echt autonoom denken.

De geesteshouding van de elite - '*the wise*' - en die van de rest van de mensheid liggen volgens Devi hemelsbreed uit elkaar.

Elite

De geesteshouding van de elite staat voor onbevangen openheid ('*frankness*'), het accepteren van de eigen verantwoordelijkheid, opofferingsgezindheid voor het algemeen belang. De elite ziet de eeuwige, stabiele waarden en handelt van daaruit. De elite heeft, zoals eerder aangegeven, het vermogen om het goddelijke te weerspiegelen. De elite is genadeloos en betreurt niets. In haar boek '*The Lightning and the Sun*' schrijft Devi '*the mercilessness of the Nietzschean warrior and ... the kindness of the Nietzschean warrior, which is a sign of understanding and of serenity, and a tribute to the divinity of Life*'¹⁶⁰ toe aan de elite.

---

¹⁵⁴ Devi, *The Lightning and the Sun*, 20.

¹⁵⁵ Devi, *The Lightning and the Sun*, 5.

¹⁵⁶ Devi, *The Lightning and the Sun*, 5.

¹⁵⁷ Devi, *The Lightning and the Sun*, 5.

¹⁵⁸ Devi, *The Lightning and the Sun*, 7.

¹⁵⁹ Devi, *The Lightning and the Sun*, 8.

¹⁶⁰ Devi, *The Lightning and the Sun*, 383.

De elite streeft naar perfectie, schoonheid en strijdlust. Haar hele handelen is hier op gericht, zowel in eigen kring als naar de rest van de wereld. Dit alles op een meedogenloze manier. De elite verloochent haar wreedheid en meedogenloosheid niet. Eerder in deze paragraaf is al aangegeven dat Devi stelt dat de menselijke geest nauw verbonden is aan het menselijke ras en fysieke gezondheid.¹⁶¹

Onderklasse

Zoals eerder is aangegeven, bestaat de onderklasse voor de overgrote meerderheid uit dwazen, lafaards en hypocrieten, die door een kleine groep individuen geleid en gestuurd wordt.

De geesteshouding van (de leidende/sturende groep van) de onderklasse staat voor het centraal stellen van het eigen belang, het ontkennen en verdoezelen van de verantwoordelijkheid voor het eigen handelen, het in het kader van propaganda uitvergroten van de op haar gerichte meedogenloosheid en wreedheid, het loochenen van de door de onderklasse zelf meedogenloos uitgevoerde wreedheden.¹⁶²

De groep die de onderklasse leidt, doet dit vanuit een verborgen positie en met gebruikmaking van dubbele standaards. De zogenaamde (mede)menselijkheid van haar tijdgenoten komt voort uit zwakte en onverschilligheid: *‘The so-called “humaneness” of our contemporaries (compared with their forefathers) is just lack of nerve or lack of strong feelings — increasing cowardice, or increasing apathy.*¹⁶³

Het boek *the ‘Lightning and the Sun’* verscheen in 1958, 13 jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog. Hierin reflecteert Devi op het geweldsgebruik van beide kanten en beoordeelt dit vanuit haar visie. Impliciet plaatst ze daarbij de geallieerden als onderklasse en de Duitsers als de elite. In de 16de eeuw hanteerden de islam en het christendom geweld zoals een elite in de ogen van Devi betaamt.

6.4 Levenscyclus van het individu

Devi gaat uit van het concept van wedergeboorte. Zij sluit hiermee aan bij het hindoeïsme. Los van de wrede behandeling van dieren en planten door mensen aan sich, is dit een reden voor Devi om zorgvuldig en humaan met dieren en planten om te gaan.

6.5 Belichaming

In haar boek *‘The Lightning and the Sun’* positioneert Devi het Arische ras als het ras van de elite en belichaamt de SS de militante elite van dit Arische ras. De SS is in haar ogen *‘the supreme blood-aristocracy of mankind’*.¹⁶⁴

Hier volgt het relevante citaat:

‘According to that proud and ruthless wisdom - both essentially aesthetic and warrior-like - which was and remains that of the S.S, the supreme blood-aristocracy of mankind (the militant élite of the Aryan race) has not to “save” its inferiors, but to continue perfecting itself, according to Nature’s purpose; it has not to “love all men” and to sacrifice the rest of the beautiful realm of Life to “man’s” ends, but to love perfection - health, in all its glory, - both in its own members and in the lovely healthy representatives of all natural species (including those of the noblest non-Aryan human races) and to sacrifice, always and everywhere, the sickly and the deficient to

---

¹⁶¹ Devi, *The Lightning and the Sun*, 382-383.

¹⁶² Devi, *The Lightning and the Sun*, 12.

¹⁶³ Devi, *The Lightning and the Sun*, 12.

¹⁶⁴ Devi, *The Lightning and the Sun*, 382-383.

the healthy, the weak to the strong, the imperfect to the perfect; it has to be the privileged Legion that prepares "against Time" - regardless of the general tendency of the present-day world to forward decay - the god-like Perfection of the coming Golden Age;'¹⁶⁵

6.6 Positie van de mens ten opzichte van religie

Dit onderwerp valt uiteen in twee onderdelen: een onderscheid in de vormen van religie en de positionering van de mens ten opzichte religie.

6.6.1 Onderscheid in vormen van religie

In de eerste paragraaf van het voorwoord van haar boek *'Impeachment of Man'* maakt Devi meteen al onderscheid in *'man-centered creeds'* en *'life-centered creeds'*: *'... aesthetic and life-centered outlook on the world, in complete opposition to that utilitarian and man-centered one, which is accepted nearly everywhere.'*¹⁶⁶

Onder *'man-centered creeds'* verstaat ze levensovertuigingen, die de mens centraal stellen en die de rest van de schepping - planten en dieren - ondergeschikt achten aan de mens en het menselijk handelen daarop afstemmen. Enkele voorbeelden hiervan zijn het christendom, de islam, het 19de eeuwse humanisme en het 20ste eeuwse socialisme.

Onder *'Life-centered creeds'* verstaat zij levensovertuigingen, die alle levensvormen gelijkwaardig achten. Hindoeïsme is hiervan het grote voorbeeld. Devi noemt daarnaast ook het boeddhisme en het jaïnisme, die ze bijzondere vormen van het hindoeïsme noemt: *'the Hindu way (of which the Buddhist and the Jain outlooks are merely particular expressions).'*¹⁶⁷

Devi geeft een historische verklaring voor het onderscheid tussen *'man-centered'* en *'life-centered creeds'*. Hierbij beroept ze zich op natuurlijke organisatievormen van groepen mensen, hiërarchie en het idee van reïncarnatie.

*'All morality implies the idea of some sort of community: generally tribe or country, race or humanity as a whole.'*¹⁶⁸ Van oudsher ontwikkelden religies zich binnen de kaders van een of meer van zulke natuurlijke organisatievormen. *'The known religions of the Ancient World were centered around the family or tribe, or the city, or at most the nation.'*¹⁶⁹

Devi stelt dat onze religie gebaseerd is op het concept van de eenheid van alle leven, dat zich overigens met een verbazingwekkende diversiteit en een door God ingestelde hiërarchie manifesteert. Verder geeft ze aan, dat ieder gezond schepsel het recht heeft om met de uiterste inzet van zijn talent gedurende zijn volledige aardse bestaan te genieten van zijn leven. *'Our morality is based, as our religion, upon the conception of the unity of all life (within astounding diversity and God-ordained hierarchy) and upon the birthright of every healthy creature to enjoy, to the uttermost of its capacity, throughout its full span of years, the sight of daylight, which is beautiful.'*¹⁷⁰

---

¹⁶⁵ Devi, *The Lightning and the Sun*, 382-383.

¹⁶⁶ Devi, *Impeachment of Man*, ix.

¹⁶⁷ Devi, *Impeachment of Man*, 2.

¹⁶⁸ Devi, *Impeachment of Man*, 104.

¹⁶⁹ Devi, *Impeachment of Man*, 1.

¹⁷⁰ Devi, *Impeachment of Man*, 104.

Devi stelt dat iemand die in reïncarnatie gelooft niet kan weten of een specifiek dier een van zijn gereïncarneerde voorouders of vrienden is. Los van de wrede behandeling van dieren en planten door mensen an sich is dit een reden voor Devi om zorgvuldig en humaan met dieren en planten om te gaan. Misschien is de kip waarvan je de veren plukt wel een reïncarnatie van je grootmoeder. Of martel je je als kat gereïncarneerde grootvader op Frans folkloristische wijze.¹⁷¹ Zoiets wil je toch niet: je moet alle dieren zorgvuldig en netjes behandelen.¹⁷²

Deze paragraaf beschouwt levensovertuiging, religie, 'creed' en moraal als een nauw verbonden set begrippen, die in de context van deze paragraaf min of meer uitwisselbaar zijn.

6.6.2 Positionering van de mens ten opzichte van religie

Devi geeft aan dat zowel het jodendom als het christendom, het bestaan van de mensheid laten beginnen met perfectie - het hof van Eden - om dan geleidelijk steeds verder in verval te raken. Na het volledige verval is er voor deze religies geen nieuwe cyclus. Het is dan afgelopen met de mensheid hier op aarde. Devi beschouwt beide eerdergenoemde religies als 'worthless "isms"' ¹⁷³, het product van verval in denken en karakter. Zij verafschuwt de 'religions of equality'¹⁷⁴ die de weg vrijgemaakt hebben voor dit verval, voor '... *the coming of Kalki, the divine Destroyer of evil; the dawn of a new Cycle opening, as all time-cycles ever did, with "Golden Age"*'.¹⁷⁵

Devi besteedt aandacht aan de rol van geweld, en meer in het bijzonder aan martelen, in relatie tot religies. Zij geeft aan dat er in het verleden groots en verschrikkelijk gemarteld werd in de naam van het geloof, bijvoorbeeld '*the burning of "heretics" and "witches" at the stake; the wholesale massacre of "heathens"*'.¹⁷⁶ Dat dit nu niet meer gebeurt is volgens Devi niet te danken aan het feit dat de mensheid ineens veel beschaafder is geworden, maar veeleer aan het feit dat degenen die het voor het zeggen hebben, geen belang meer hechten aan religie.¹⁷⁷ Hiermee geeft ze aan dat religie geweld sanctioneert.

6.7 Verhouding van de mens tot beschaving

In deze paragraaf wordt achtereenvolgens stilgestaan bij de beschavingscyclus, menstypen en het omgaan van de mens met de beschavingscyclus.

6.7.1 Beschavingscyclus

De beschaving maakt de mens tot mens. De visie op de ontwikkeling van een beschaving heeft grote invloed op de manier waarop een individu zijn eigen houding en handelen ten opzichte van de ander vormgeeft. Het is van groot belang bij de totstandkoming van het mensbeeld van het individu.

---

¹⁷¹ Devi, *Impeachment of Man*, 15.

¹⁷² Devi, *Impeachment of Man*, 37.

¹⁷³ Devi, *The Lightning and the Sun*, 8.

¹⁷⁴ Devi, *The Lightning and the Sun*, 8.

¹⁷⁵ Devi, *The Lightning and the Sun*, 8.

¹⁷⁶ Devi, *The Lightning and the Sun*, 10.

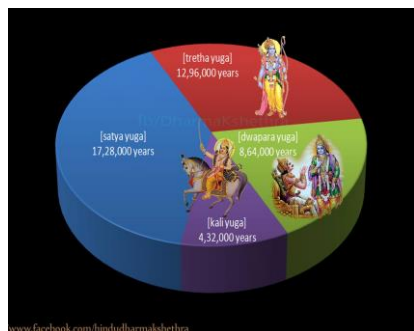
¹⁷⁷ Devi, *The Lightning and the Sun*, 10-11.

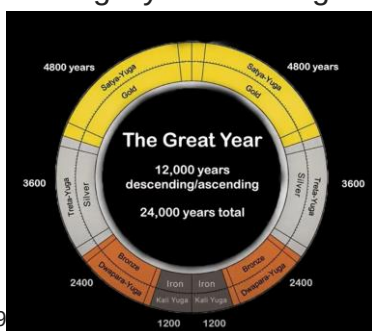
In het westen zien we tijd als een lineair proces, dat steeds meer vooruitgang brengt. Het hindoeïsme ziet de tijd als iets cyclisch. Elke cyclus begint met een paradijselijke toestand, die geleidelijk in verval raakt om uiteindelijk ten onder te gaan en daarmee de ruimte te creëren voor de volgende cyclus. De visie van Devi op tijd sluit aan bij de hindoeïstische kijk op tijd. Zij creëerde hierbij echter wel haar eigen variant.

6.7.1.1 Hindoeïsme

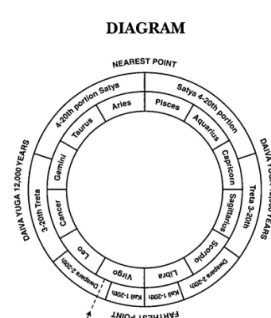
Het hindoeïsme hanteert 2 beschavingscycli: een lange en een korte.¹⁷⁸

179

180

181

Figuur 8 Lange (= klassieke) en korte (= recente) Hindu beschavingscyclus

Lange beschavingscyclus

De lange beschavingscyclus is de klassieke cyclus en duurt 12.000 godenjaren. Eén godenjaar is 360 mensenjaren. Omgerekend duurt de klassieke cyclus 4,32 miljoen mensenjaren. Een klassieke cyclus heet 'Mahāyuga'.

Klassieke cyclus (Blavatski)	Duur		Duur
Naam tijdvak	Aantal	Tijdseenheid	Mensenjaren
Godenjaar	360	Mensjaar	360
Mahayuga = civilization cycle	12000	Godenjaren	4.320.000
Manvantara = an age of humanity	71	Mahayugas	306.720.000
Kalpa	1000	Mahayugas	4.320.000.000
Brahmadag = day and night of brahma	2	Kalpa	8.640.000.000
Lifespan of god Brahma = single cycle of creation of the universe	100	Brahma jaren	311.040.000.000.000
There have been, and will be countless Brahma's, as universes are produced again and again.			

182

Een beschavingscyclus is ingebed in een tijdperk van de mensheid, dat 71 beschavingscycli omvat. Beide cycli, de beschavingscyclus en de tijdperk van de mensheid-cyclus, zijn ingebed in een dag van Brahma. Zo'n dag duurt 8,64 miljard

¹⁷⁸ Youtube. Jason Gregory, Yugas: The Cycles of Time. *YouTube*: 0 pars. [online filmnetwork], geraadpleegd 18 januari 2021. Beschikbaar via Internet https://www.youtube.com/watch?v=UqTQaatpaE&ab_channel=JasonGregory.

¹⁷⁹ Facebook. 'Dharma Kshethra – ॐ'. *Fb/DharmaKshethra*: 0 pars. [online social media onderwijs platform], geraadpleegd 14 december 2020. Beschikbaar via <https://www.facebook.com/hindudharmakshethra/photos/sambhav%C4%81mi-yuge-yuge5117-human-years-of-kali-yuga-has-passedthe-kaliyuga-started/410446589119107/>.

¹⁸⁰ Youtube. Jason Gregory, Yugas: The Cycles of Time. *YouTube*: 0 pars. [online filmnetwork], geraadpleegd 18 januari 2021. Beschikbaar via Internet https://www.youtube.com/watch?v=UqTQaatpaE&ab_channel=JasonGregory.

¹⁸¹ Jnanavatar Swami Yukteswar Giri, ed. *The Holy Science*, (Los Angeles: Self-Realization Fellowship, 2006), 9.

¹⁸² Hillary Rodrigues, *Introducing Hinduism*, (New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2006), 46.

jaar. Het leven van de god Brahma is ook eindig en duurt 100 Brahma-jaren. Het leven van Brahma valt samen met één enkele cyclus van het universum. Van deze universum-cycli zijn er al ontelbaar geweest en zullen er nog ontelbaar volgen.

Hieruit volgt, dat Brahma geenszins een eendagsvlieg is. Eén Brahman-leven of te wel één universum-cyclus, bestrijkt volgens het klassieke hindoeïsme een reusachtige tijdsperiode (311.040.000.000.000 jaren) die veel verder gaat dan de tot nu toe wetenschappelijk vastgestelde leeftijd van ons heelal, te weten zo'n 14 miljard jaar.

Iedere beschavingscyclus van 4,32 miljoen jaren begint met een gouden eeuw, waarna geleidelijk een steeds groter verval zijn intrede doet. De klassieke cyclus valt uiteen in een viertal steeds korter wordende fasen, te beginnen met Satya yuga (1.728.000 jaar), gevolgd door achtereenvolgens Treta yuga (1.296.000 jaar) en Dwapara yuga (864.000 jaar) en afgesloten met Kali yuga (432.000 jaar). Vandaag de dag bevinden wij ons in het begin van de Kali yuga.

Iedere beschavingscyclus start met een gouden eeuw, de zogenaamde '*Satya yuga*'. Gedurende deze periode is de wereld in complete balans, omdat de mens met de traditie leeft en vooral gericht is op zijn innerlijk. Deze periode wordt gevolgd door de '*Treta yuga*'. Gedurende deze periode schuift de mens de traditie steeds meer naar de achtergrond en verschuift zijn aandacht steeds meer naar zijn omgeving. Gedurende de volgende en voorlaatste periode - '*Dwapara yuga*' – neemt de mens nog meer afstand van de geestelijke traditie en bloeit de wetenschap op zoals nooit te voren, uitvindingen worden gedaan. De beschavingscyclus eindigt met de '*Kali yuga*'. Gedurende deze periode focust men zich vooral op het materiële aspect van het leven en wordt de op het innerlijk gerichte traditie compleet verwaarloosd.

Korte beschavingscyclus

De korte beschavingscyclus is van recente aard, gebaseerd op een theorie van Sri Yukteswar (1855-1936) en duurt 24.000 mensenjaren. Yukteswar verankert zijn theorie in de astronomie. In zijn boek '*Holy Science*' besteedt hij alleen aandacht aan de beschavingscyclus. Hij gebruikt dezelfde namen, maar verdeelt zijn beschavingscyclus in twee delen, waarbij iedere yuga een neergaande en een opgaande variant heeft. De cyclus begint bij de neergaande variant van de Satya yuga en eindigt bij de opgaande variant ervan. Ook in de door Yukteswar ontwikkelde cyclus is de 'gelukkige periode' het langst en de ongelukkigste het kortst. Vandaag de dag bevinden we ons in de opgaande variant van de Dwapara yuga.

De verhouding tussen de verschillende fasen is qua tijdsduur in beide cycli gelijk.

6.7.1.2 Savitri Devi

Savitri Devi hanteert dezelfde fasering als het hindoeïsme. De namen zijn exact hetzelfde. Qua structuur hanteert ze de klassieke fasering: een geleidelijk verval, gevolgd door een abrupte ineenstorting ('*the succession of Ages, from pristine Perfection to inevitable chaos*'¹⁸³) die de ruimte vrij maakt voor het begin van een nieuwe cyclus.

Over de tijdsduur van de cyclus doet ze geen expliciete uitspraken. Impliciet lijkt ze

---

¹⁸³ Devi, *Lightning and the Sun*, Preface.

aan te sluiten bij de tijdsduur van de cyclus van Yukteswar en niet bij de klassieke cyclus.¹⁸⁴ Ze positioneert de Farao Akhnaton (1388-1351 BCE) ongeveer 2000 jaar na het begin van de ‘*Dwapara yuga*’. Hitler positioneert ze aan het einde van de ‘*Kali yuga*’. In haar boek ‘*The lightning and the Sun*’ vermeldt ze op bladzijde 160 ‘... *visible already within this present Dark Age... In the very early part of this Age of Gloom — two thousand and more than two thousand years before Akhnaton ...*’.¹⁸⁵ Bovenstaande toont aan dat Devi haar eigen weg vindt door het mengen van de klassieke fasering en de moderne tijdsduur van de cyclus.

Voor Devi zijn de beschavingscycli en het verloop ervan onvermijdelijk. Menselijk gedrag heeft op de hoofdlijn ervan geen enkele invloed. Zo schrijft ze over de Kali Yuga ‘*the “Dark Age”; the Era of Gloom; the last (and, fortunately, the shortest) subdivision of the present Cycle of history. There is no hope of “putting things right,” in such an age.*’¹⁸⁶

6.7.2 Menstypen

Devi onderkent drie menstypen gerelateerd aan het concept tijd en meer in het bijzonder aan de beschavingscyclus: ‘*Men in time*’, ‘*Men above time*’ en ‘*Men against time*’. Ze koppelt deze aan historische/mythologische figuren. Dit zijn in chronologische volgorde de Egyptische farao Akhnaton, Genghis Khan, Adolf Hitler en ten slotte Kalki. Waar Kalki volgens het hindoeïsme daadwerkelijk een avatar van Vishnu is, ziet Devi ook Akhnaton, Genghis Khan en Adolf Hitler als avatara van Vishnu.

6.7.2.1 *Man above Time*

Een ‘*Man above Time*’ streeft dingen na, die bij een ander tijdvak horen dan het tijdvak waarin hij leeft. Dit streven is dan ook ten dode opgeschreven. Akhnaton is daarvan een voorbeeld. Het invoeren van de idealen van het monotheïsme met de zonnegod Aton past bij de Satya Yuga, waarin de mens in harmonie met de traditie leeft en vooral gericht is op zijn innerlijk. Akhnaton leefde echter 2000 jaar na het begin van de Dwapara Yuga, wanneer het verval van beschavingscyclus al ver is gevorderd. ‘*Already in A Son of God (1946) she (Savitri Devi) had described Akhnaton as a Man above Time “who had tried to impose his lofty ideals upon this Dark Age (both his and ours), without taking into account the fact that violence is the law of any revolution within Time, specially in the Dark Age (the Kali Yuga of the Hindus).*’¹⁸⁷

6.7.2.2 *Man in Time*

Een ‘*Man in Time*’ sluit qua gedrag en geesteshouding precies aan bij het tijdperk, waarin hij leeft. Genghis Kahn, die in de Kali Yuga leefde, is hiervan het sprekende voorbeeld: ‘*Savitri Devi regarded Genghis Khan (1157–1227) as an outstanding*

¹⁸⁴ Devi positioneert farao Akhnaton (1388-1351 BCE) ongeveer 2000 jaar na het begin van de ‘*Dwapara yuga*’ en Hitler aan het einde van de ‘*Kali yuga*’. Tussen Akhnaton en Hitler liggen ongeveer 3300 jaar. Dit betekent dat voor Devi de duur van een cyclus in de orde van duizenden jaren ligt (zoals de cyclus van Yukteswar) en niet in de orde van honderdduizenden jaren (zoals de klassieke cyclus).

¹⁸⁵ Devi, *Lightning and the Sun*, 160.

¹⁸⁶ Devi, *The Lightning and the Sun*, 17.

¹⁸⁷ Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, 117. Goodrick-Clarke citeert hier: Savitri Devi, *A Son of God*, (London: Philosophical Publishing House, 1946), 215.

*example of a Man in Time.*¹⁸⁸ Zijn optreden was zeer actief en weerspiegelde de essentie van de Kali Yuga met al haar wreedheden.¹⁸⁹ Hij is een van de weinige sterke individuen, die in volle overtuiging de ijzeren wetten van de geschiedenis accepteert en die volledig handelt in overeenstemming met zijn pure eigenbelang.¹⁹⁰

6.7.2.3 *Man against Time*

Devi positioneert '*Man against Time*' in de Kali Yuga. Een '*Man against Time*' handelt met meedogenloos geweld in een poging de voorwaarden van de Satya Yuga te herstellen aan het einde van de Kali Yuga om op deze manier een nieuwe beschavingscyclus te laten beginnen.¹⁹¹

Een '*Man against Time*' kent geen eigenbelang. Devi typeert Adolf Hitler als een voorbeeld van '*...the Man "against Time," Adolf Hitler, who, accepting the Law of Violence, which he ignored, was to seek to build upon its only possible basis, the reign of Truth towards which he had aspired.*'¹⁹²

6.7.3 Omgaan met de beschaving door de individuele mens

*'All men, in as much as they are not liberated from the bondage of Time follow the downward path of history, whether they know it or not, and whether they like it or not.'*¹⁹³

De mens gaat mee in de natuurlijke beschavingscyclus, ongeacht of hij zich bewust is van de fase waarin deze cyclus zich tijdens zijn leven bevindt. Zijn leven kan zich afspelen in iedere willekeurige periode van een cyclus. Deze periode is zijn ((weder)geboorte)lot.

Als je leven zich afspeelt tijdens de beginperiode van een cyclus, is alles in harmonie, geweldig, vredig, etc. Dan hoef je alleen te genieten. Heel geleidelijk treedt het verval in.

Als je aan het einde van een cyclus leeft, is er disharmonie, chaos, ellende en geweld. Dit geweld kent twee bronnen. De oude beschaving moet sterven om een nieuwe beschaving geboren te laten worden. Sterven is nooit prettig. Dat geldt ook voor beschavingen en zeker ook voor de mensen, die in zo'n periode leven. Het gaat gepaard met veel ellende en geweld. In zo'n periode kun je proberen weerstand te bieden tegen de natuurlijke gang van zaken en proberen zoveel mogelijk geluk, vreugde en genoegen voor jezelf te creëren, onder andere door geweld tegen anderen in te zetten en hiermee - meestal onbewust van de natuurlijke cyclus der dingen - het 'stervensproces' te vertragen. Dat is wat de meerderheid probeert te doen. Dit is de eerste bron van geweld. Dit geweld ontwikkelt zich geleidelijk, zoals ook de overgang van harmonie naar disharmonie een geleidelijk verloop heeft. Je kunt je ook schikken in de onvermijdelijkheid van de natuurlijke cyclus en - je eigen geluk en primaire belangen opzij zettend - op een actieve manier het stervensproces ondersteunen. Je doelstelling is dan niet je eigen geluk en

---

¹⁸⁸ Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, 116.

¹⁸⁹ Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, 115.

¹⁹⁰ Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, 115.

¹⁹¹ Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, 115.

¹⁹² Devi, *The Lightning and the Sun*, 134.

¹⁹³ Devi, *The Lightning and the Sun*, 36.

welbevinden, maar het geluk van de komende generaties. Deze kunnen dan weer op een harmonische, vredige en gelukkige manier samenleven. Vanuit deze kennis ben je dan gedwongen om geweld uit te oefenen en met name tegen de eerste groep, die uit eigenbelang probeert het stervensproces tegen te houden en de disharmonie in haar eigen voordeel vorm te geven. Dit is de tweede vorm van geweld. Dit is het geweld dat toekomt aan de elite in haar streven om het onvermijdelijke stervensproces van de oude beschaving en het geboorteprocess van de volgende nieuwe beschaving haar beslag te laten krijgen.

6.8 Positie van de mens ten opzichte van politieke systemen en ideologieën

Devi beschouwt ideologieën als de opvolgers van religies, maar dan in een later tijdvak, bijvoorbeeld de Kali yuga in plaats van de Dwapara yuga of de Tretha yuga.¹⁹⁴

In haar werk staat ze in meerdere of mindere mate stil bij ideologieën zoals antisemitisme, communisme, democratie, fascisme, imperialisme, internationaal socialisme, kapitalisme, marxisme, nazisme, nationaalsocialisme en pacifisme. In dit geval worden fascisme, nazisme en nationaalsocialisme als synoniem beschouwd. Hetzelfde geldt voor communisme, marxisme en internationaal socialisme. Imperialisme wordt primair gezien als een uitwas van het kapitalisme.

Het Jodendom staat bij Devi slecht aangeschreven. In haar oordeel over de verschillende politieke systemen, legt ze vaak een verband tussen een politiek systeem en het Jodendom. Zo'n verband impliceert over het algemeen een negatief oordeel.

6.8.1 Antisemitisme

Devi beschouwt de Jood als de vernietiger van alles wat goed is: raszuiverheid, natie, gemeenschap en uiteindelijk al het leven. Goodrick-Clarke beschrijft dit in zijn boek *'Hitler's Priestess'* als volgt: *'Savitri Devi presents a metaphysical anti-Semitism, according to which the Jew is the expression of the downsweep of the time cycle, and whose purpose is the dissolution of all races, all nations, all communities, and ultimately all life upon the planet.'*¹⁹⁵

Verder bekijkt ze het antisemitisme vooral door de bril van het nationaalsocialisme. Het antisemitisme is in haar ogen geen middel om het Duitse volk af te leiden van haar ware vijand, noch een middel om haar afgunst van het onmiskenbare zakelijke succes van de joden te kanaliseren. Dat vindt ze een te gemakkelijke redenering. Het antisemitisme is volgens Devi gebaseerd op de diepgaande, biologische en daarom onoplosbare vijandschap tussen nationaal socialisme en Jodendom.¹⁹⁶

Hitler kende - zo stelt Devi - de Joodse geest. Hij had weet van de leidende rol van de Joden in het marxisme, hij was zich bewust van de Joodse aanwezigheid in het theater, de pers en de propaganda, die direct dan wel indirect gericht was op *'the destruction of every healthy national instinct among people of German blood'*¹⁹⁷. Met

---

¹⁹⁴ Devi, *The Lightning and the Sun*, 12.

¹⁹⁵ Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, 122.

¹⁹⁶ Devi, *The Lightning and the Sun*, 245.

¹⁹⁷ Devi, *The Lightning and the Sun*, 246.

andere woorden zo stelt Devi: *'National Socialist Anti-Semitism is - first - racial self-defence of the Aryan'*.¹⁹⁸

Verder stelt Devi, dat de Jood - hoe hij zich ook voordoet: als christen, theosoof, boeddhist, rationalist of communist - de tegenpool is en blijft van de *'natural Aryan élite; the dark counterpart of the youngest Children of the Sun'*.¹⁹⁹ De Jood in wie *'masterfulness in subtlety and intrigue outways by far all warrior-like qualities. And its collective aim, pursued throughout history with relentless consistency, is nothing less than the prosperity and power of the Jew, everywhere in the world, at the expense of all non-Jews.'*²⁰⁰

De Joden zijn volgens Devi ook geen ras in de zuivere betekenis van het woord, dit in tegenstelling tot de Ariërs. De Joodse wereldgemeenschap is een samenraapsel, een *'raceless brotherhood gathered around a Semitic nucleus'*²⁰¹, maar wel zo *'racially-conscious as any people can be'*.²⁰²

6.8.2 Communisme

Devi ziet communisme als een vorm van heerschappij van de massa, *'the reign of quantity'*²⁰³, dit in tegenstelling tot de heerschappij van een biologische elite waar zij voorstander van is. Ze beschouwt communisme als *'applied Marxism'*²⁰⁴. Devi beschouwt het communisme ook als de natuurlijke evolutie van de kapitalistische democratie: *'Communism is the natural product of evolution of capitalistic Democracy'*.²⁰⁵

Devi schetst negatieve gevolgen van het communisme: het verlies aan aantrekkingskracht van de *'notion of an immortal soul'*²⁰⁶ en de *'general bastardization of the whole human species and its exponential proliferation as producers and consumers at the expense of all other creatures in "a reign of quantity" characterized by money, rational calculation, and the growth of human numbers.'*²⁰⁷ Dezelfde gevolgen schrijft ze toe aan het kapitalisme.

6.8.3 Democratie

Individuele vrijheid en kansengelijkheid, twee essentiële kenmerken van democratie, doet Devi af als respectievelijk een leugen en een absurditeit. *'What we have said of literacy can roughly be repeated about those two other main glories of modern Democracy: "individual freedom" and equality of opportunities for every person. The first is a lie - and a more and more sinister one as the shackles of compulsory education are being more and more hopelessly fastened round people's whole being. The second is an absurdity.'*²⁰⁸

---

¹⁹⁸ Devi, *The Lightning and the Sun*, 246.

¹⁹⁹ Devi, *The Lightning and the Sun*, 246.

²⁰⁰ Devi, *The Lightning and the Sun*, 247.

²⁰¹ Devi, *The Lightning and the Sun*, 247.

²⁰² Devi, *The Lightning and the Sun*, 247.

²⁰³ Devi, *The Lightning and the Sun*, 251.

²⁰⁴ Devi, *The Lightning and the Sun*, 251.

²⁰⁵ Devi, *The Lightning and the Sun*, 357.

²⁰⁶ Devi, *The Lightning and the Sun*, 357.

²⁰⁷ Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, 123.

²⁰⁸ Devi, *The Lightning and the Sun*, 8.

Net als de communisten beroepen de democraten zich op de langzame maar gestage vooruitgang door wetenschap en opleiding. Devi is echter zeer sceptisch over de kwaliteit van die vooruitgang.

*'This is the age in which our triumphant Democrats and our hopeful Communists boast of "slow but steady progress through science and education." Thanks very much for such "progress"!'*²⁰⁹

6.8.4 Kapitalisme

Devi ziet in de hele wereld een complot tegen het door haar bewierookte en uitverkoren Arische ras. De Joden zijn de spil in dit complot, zij hebben het ook gesmeed. Christenen, kapitalisten, communisten, pacifisten en vele andere groeperingen spelen volgens haar hierin een rol. Zij verwoordt dit als volgt: *'The Jews had, on the other hand, ... the whole world more or less on their side.'*²¹⁰ Alles en iedereen verenigde zich *'in the name of "humanity," against the more-than-human Wisdom embodied in the revolutionary State "against Time" (Nazi-Duitsland).'*²¹¹

Devi dweept met Hitler en zijn denkbepelden. Zij beschouwt zijn aanvankelijk terughoudende houding ten opzichte van kapitalisme en communisme als een blijk van *'realpolitik'*. Zij verwoordt dit als volgt: *'As things stood, the Führer was compelled to accept that co-existence for the time being, so that he might try to hold back in 1939 that which was fated to take shape in 1941, namely: the formidable coalition of capitalism and Marxism (or rather, of the Jew-ridden Western plutocracies and of the also Jew-ridden Soviet State) against Germany, the fortress of National Socialism and the hope of awakening Aryandom.'*²¹²

Devi heeft niets op met het kapitalisme. Wat haar betreft is de wereld beter af zonder kapitalisme: *'The world has nothing to lose through the disappearance of capitalists and of the rotten system they represent.'*²¹³

Devi is een groot voorstander van raszuiverheid en met name raszuiverheid van de Ariërs. Verder ziet ze de mens als een van de onderdelen van de natuur. Ze heeft geen goed woord over voor het verheffen van de mens boven de natuur. Het kapitalisme, maar ook het communisme, treden deze uitgangspunten van Devi met voeten.²¹⁴

Volgens Devi spelen de Joden ook een bedenkelijke rol in het dekolonisatieproces. Zij zorgen ervoor, dat de bevolking van de koloniën verkeerd geïnformeerd wordt en zich afzet tegen het nationaal socialisme. Zij beroepen zich hierbij op de rechten van de mens en positioneren het nationaal socialisme als een *'abominabele vorm van kolonialisme'*. Devi verwoordt dit als volgt: *'But those thousands of well-meaning but ill-informed Hindus, Mohammedans, Chinese, Indo-Chinese, Malays, literate Central Asian steppe-dwellers and "educated" Africans, who were impressed by the cheap*

---

²⁰⁹ Devi, *The Lightning and the Sun*, 18.

²¹⁰ Devi, *The Lightning and the Sun*, 310.

²¹¹ Devi, *The Lightning and the Sun*, 310.

²¹² Devi, *The Lightning and the Sun*, 319.

²¹³ Devi, *The Lightning and the Sun*, 250.

²¹⁴ Goodrick-Clarke, *Hitler's Priestess*, 123.

*anti-colonialism, preached to them in the name of the “rights of man” by the international Jew and his friends (specially the Marxists) and who, on the ground of clever misquotations from and misinterpretations of “Mein Kampf,” held National Socialism to be a new form of “abominable imperialism,” were, — unfortunately — more solidly bound to the sinister anti-Nazi forces, than any of the non-Aryan (nay, than many of the Aryan) friends of new Germany to the forces of Light and Life.*²¹⁵

6.8.5 Nationaal Socialisme

Devi is een fervent aanhanger van het Duitse nationaalsocialisme. Deze ideologie sluit het best aan bij haar kijk op de werkelijkheid en haar belevingswereld. Dit geldt voor de houding ten opzichte van planten en dieren. De Ariërs zijn voor haar het superieure ras, omringd door een groot aantal inferieure rassen met de Joden als dieptepunt. Het nationaalsocialisme kenmerkt zich door een hoge mate van meedogenloosheid, zowel buiten als binnen eigen gemeenschap. Het nationaalsocialisme heeft een kleine raszuivere Arische elite: de SS en de politieke elite. Het nationaalsocialisme deelt Devi's afkeer van Joodse ideologieën zoals communisme, kapitalisme en (internationaal) socialisme maar ook van het Joods volk an sich. Zowel Devi als het nationaalsocialisme zijn antisemitisch. Geweld is een standaard onderdeel van de ideologie, zonder plaats voor zachtzinnigheid. Ook de afkeer van (monotheïstische) wereld religies deelt Devi met het nationaalsocialisme.

Voor wat betreft het omgaan met dieren volgen hier een twee citaten van Devi uit *'The Lightning and the Sun'*:

- 1) *'In National Socialist Germany, not only was the horrid “kosher” killing of animals forbidden, but traps were also not allowed. Animals killed for food had to be dealt with by means of an automatic pistol bringing instantaneous death. And cruelty to any beast was severely punished. (I know of the case a person having spent three and a half year in a concentration camp for having killed a pig “in a cruel manner”).'*²¹⁶
- 2) *'... the makers of National Socialist Germany, are precisely the ones who have the most sincerely stressed love of all living Nature in their educational system, and done whatever they could to protect by law both animals and forests; it is so true, that the Leader who inspired them - Adolf Hitler, now so shamelessly slandered and so bitterly hated by a worthless world, - not only abstained from flesh in his own daily diet, but is, as far as I know, the only European ruler who ever seriously contemplated the possibility of a continent without slaughterhouses and actually intended to make that dream a reality as soon as he could.'*²¹⁷

Devi positioneert nationaalsocialisme als tegenpool voor het door haar verguisde kapitalisme en de democratie: *'National Socialism is the flat negation of capitalistic Democracy. It is a revolt against its spirit.'*²¹⁸

Hetzelfde geldt voor christelijke waarden zoals liefde voor alle mensen ongeacht ras en het centraal stellen van de mens: *'The National Socialist values are the negation*

---

²¹⁵ Devi, *The Lightning and the Sun*, 307.

²¹⁶ Devi, *The Lightning and the Sun*, 28.

²¹⁷ Devi, *The Lightning and the Sun*, 28, 29.

²¹⁸ Devi, *The Lightning and the Sun*, 357.

of these (the Christian values - centred round the love of all men irrespective of race (of all men as potential “workers”) -) as well as of all man-centred ones.’ ²¹⁹

6.8.6 Pacifisme

Het middel is erger dan de kwaal en zachte leermeesters maken stinkende wonden. Dit is in wezen de mening van Devi over het pacifisme. Zelf verwoordt ze dat op een wijdlopijge manier:

‘The “unpleasant truth” is that pacifism, non-violence and so forth are, most of the time, just rackets in the service of the forces of disintegration; dishonest tricks to bluff the fools, to emasculate the strong, and to set millions of cowards and hypocrites (the bulk of the world) against the few people whose inspired policy, pursued ruthlessly to its logical end, could perhaps, even now, arrest the decay of man. And if they are not that, then, they are nonsense. As we have said in the beginning, non-violence can only exist in a world in which the temporal socio-political order is, on the human scale, the replica of the eternal Order of the Cosmos. Any effective preaching - and any partial practice - of pacifism in politics; i.e., within Time, outside such a temporal order, only leads, ultimately, to greater violence; to a greater exploitation of living Nature and a greater oppression of man at the hands of those who work for the death-forces. But, for millenniums already, that perfect earthly order has ceased to exist. It has to be created anew before peace can reflourish. And it cannot, now, be created anew, without utmost violence, exerted, this time, in a selfless spirit, by men of vision.’ ²²⁰

First things first, eerst het zuur, dan het zoet, liever korte pijn dan lange pijn, de koe meteen bij de horens pakken, problemen niet uit de weg gaan, dat is Devi’s visie op de relatie tussen strijd en pacifisme. Zij verwoordt dit als volgt: *‘And therefore comes the logical conclusion of the inspired Man, Founder of the Dark Age State “against Time”: “Also erst Kampf, und dann vielleicht Pazifismus” — “So, first struggle, and then, perhaps, pacifism.”* ²²¹

---

²¹⁹ Devi, *The Lightning and the Sun*, 357.

²²⁰ Devi, *The Lightning and the Sun*, 32, 33.

²²¹ Devi, *The Lightning and the Sun*, 261. Hierin refereert ze aan Hitler, *“Mein Kampf”* (edit. 1939), 315-316.

7. Vergelijking mensbeelden

In dit hoofdstuk worden de mensbeelden van Helena Petrova Blavatsky en Savitri Devi per thema van de multidimensionale definitie van het begrip mensbeeld, met elkaar vergeleken.

7.1 Plaats van de mens in kosmos, tijd en op aarde

Waar Blavatsky impliciet stelt, dat de mens een onbeduidend verschijnsel is in verhouding tot de kosmos, doet Devi dit expliciet.

7.2 Positie van de mens ten opzichte van het andere leven op aarde

Blavatsky vindt de mens weliswaar een onbeduidend verschijnsel in de kosmos, maar op aarde geeft ze hem de hoofdrol. Waar Blavatsky stelt dat de mens de hoogste levensvorm op aarde is, stelt Devi dat mens, dier en plant gelijkwaardige organismen zijn, die samen de levende natuur vormen. Wel zijn beide dames van mening dat de mens een zorgplicht heeft voor het overige leven op aarde.

7.3 Positionering van mensen onderling

Blavatsky stelt op het eerste gezicht dat ieder mens gelijkwaardig is. Maar bij nadere lezing blijkt dat er toch sprake is van een kleine elite (de kern van het Theosofisch Genootschap), die als enige kennis heeft van de 'naakte waarheid'. De rest van de mensheid is verdeeld in groepen, die allemaal een verschillend aangeklede waarheid bezitten, waarbij zij zich - uit onvermogen - blindstaren op de kleding, zonder enig idee te hebben van het naakte lichaam, dat daaronder schuil gaat. Van de leden van het Theosofisch Genootschap verwacht ze een hoge mate van zelfopoffering. Ze vindt geweld afkeurenswaardig.

Devi onderkent expliciet dat de mensheid verdeeld is in een kleine elite en een grote onderklasse. In haar ogen is geweld onoverkomelijk en degenen die dat ontkennen zijn hypocriet. Zij stelt dat de menselijke waarde uiteindelijk niet in zijn zuivere intellectuele vermogen ligt maar in de menselijke 'spirit' in combinatie met het lichamelijke.

7.4 Levenscyclus van het individu

Beiden ontleen aan het hindoeïsme het idee van reïncarnatie. Blavatsky stelt dat als je eenmaal als mens gereïncarneerd bent, je enkel als mens kunt reïncarneren. Devi stekt, geheel in lijn met het hindoeïsme, dat reïncarnatie binnen én tussen alle levensvormen mogelijk is.

7.5 Belichaming

Blavatsky staat uitgebreid stil bij de belichaming van de mens. Hierbij gaat ze uit van de zevenvoudige samenstelling van de mens. De zeven elementen verdeelt ze over individualiteit en persoonlijkheid. Daarnaast maakt ze onderscheid tussen de wil en het verlangen. Voor haar is de wil het belangrijkste.

Devi besteedt op een andere manier aandacht aan dit thema. Voor haar belichaamt het Arische ras de elite, en de SS de elite van de elite *'the supreme blood-aristocracy of mankind.'*

7.6 Positie van de mens ten opzichte van religie

Beiden voelen zich het nauwst verbonden met het hindoeïsme. Beiden hebben een afkeer van het christendom. Blavatsky heeft daarnaast expliciet een afkeer van de islam en Devi van het Jodendom.

7.7 Verhouding van de mens tot de beschaving

Beiden vinden aansluiting bij het hindoeïsme. Hieraan ontleen zij hun cyclische visie op de tijd en daarmee samenhangend de beschaving.²²² Devi koppelt hieraan diverse menstypes, waarvan de levenswijze aansluit bij het specifieke tijdsgewricht waarin ze leven. De mens gaat volgens haar mee in de natuurlijke beschavingscyclus, ongeacht of hij zich bewust is van de fase waarin deze cyclus zich tijdens zijn leven bevindt. Blavatsky komt in deze niet verder dan dat de manier waarop men zich gedraagt beïnvloed wordt door het tijdsgewricht waarin men leeft. Beiden stellen dat we ons nu bevinden in de Kali yuga, de meest duistere periode.

7.8 Positie van de mens ten opzichte van politieke systemen en ideologieën

Blavatsky staat niet stil bij individuele politieke systemen en ideologieën. Dat neemt niet weg, dat politieke systemen die vinden dat je om moet kijken naar anderen en het wegwerken van ongelijkheid tot doel hebben impliciet haar goedkeuring hebben. Het Nationaal socialisme is voor Devi hét politieke systeem / haar ideologie. Antisemitisme is hier voor haar een vanzelfsprekend onderdeel van. Andere politieke systemen zoals communisme, democratie, kapitalisme en pacifisme veroordeelt ze.

7.9 Essentieel verschil

Het grootste verschil tussen Blavatsky en Devi is hun houding ten opzichte van geweld. Waar Blavatsky van haar elite opofferingsgezindheid verlangt, eist Devi dat haar elite rücksichtslos en meedogenloos geweld hanteert. Blavatsky verlangt dus van haar elite dat ze geweld ondergaat. Devi eist van haar elite dat ze geweld uitoefent. Dit alles wel binnen het kader van de hindoeïstische beschavingscyclus, waarbij beiden stellen dat wij ons nu in de Kali yuga bevinden. Waar Blavatsky aansluit bij de absolute (christelijke) visie op goed en kwaad, heeft Devi een situationele visie op goed en kwaad.

Daarnaast vaart Blavatsky veeleer op de ratio van haar elite in combinatie met de ingeboren wijsheid, terwijl Devi stelt dat de menselijke waarde uiteindelijk niet ligt in het zuivere intellectuele vermogen, maar in de menselijke 'spirit' en de belichaming daarvan zoals deze vorm krijgt in haar elite.

Waar Blavatsky stelt zoekend te zijn naar de waarheid is Devi ervan overtuigd dat ze de waarheid al gevonden heeft.

---

²²² Zoals eerder benoemd hanteert Devi een eigen korte cyclus en Blavatsky sluit aan bij de klassieke cyclus.

8. Blavatsky en Devi als kind van hun tijd

8.1 Wetenschap en techniek

Blavatsky probeert godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap in overeenstemming met elkaar te brengen. In haar boeken besteedt ze veel aandacht aan de wetenschap. In haar conclusies wegen in veel situaties oude, vaak religieus getinte waarheden het zwaarst. De opkomende nieuwe vervoersmiddelen (trein en stoomschip) maken het reizen voor haar gemakkelijker.

In Devi's mensbeeld is geen plaats voor wetenschappelijke ontwikkelingen op psychisch, sociaal en religieus gebied. Ze baseert zich hoofdzakelijk op oude, religieus getinte waarheden. Ook aan de natuurwetenschap besteedt ze geen aandacht. Voor haar is dit deel van de wetenschap een vaststaand gegeven, dat niet ter discussie staat. Wel vraagt ze zich af of wetenschap de gewenste vooruitgang met zich meebrengt. Reizen was voor haar veel gemakkelijker dan voor Blavatsky. Hier maakte ze uitgebreid gebruik van.

Beiden hebben een specifieke visie op wat wetenschap en kennis is. Zelf zien ze zich als autoriteit op het gebied van wat wetenschappelijk is en wat niet.

8.2 Filosofie

Blavatsky stelt dat er sprake is van *'de ondoorgrondelijke werkelijkheid die je 'God', 'Brahman', 'het Zelf', of iets anders kunt noemen.'* Hiermee stelt ze grenzen aan het kenvermogen van de mens en draagt ze bij aan *'Hinterwelterei'*. Ze heeft haar eigen übermensen: de Mahatma's en de elite van het Theosofisch Genootschap. Hiermee creëert ze haar eigen hiërarchie. Ze staat stil bij het onderscheid tussen wil en verlangen. Ze stelt dat de goddelijke wil, het instinctieve verlangen moet temmen. Tegelijkertijd stelt ze: *'De meeste mensen volgen in het leven dit verlangen en beschouwen het ten onrechte als de wil.'* Hiermee benadrukt ze opnieuw het bestaan van een hiërarchie. Voor het verschil tussen goed en kwaad sluit ze aan bij de christelijke visie. In haar werken verwijst ze regelmatig naar filosofen, weliswaar niet altijd in hun rol als filosoof. Bijvoorbeeld als het gaat om Kant, dan verwijst ze meestal naar zijn natuurwetenschappelijk werk.

Ook Devi draagt bij aan *'Hinterwelterei'* door haar hindoeïstische wereldbeeld en het daaraan gekoppelde idee van reïncarnatie. Ook heeft ze haar eigen übermensen: de Ariërs en in het bijzonder de SS, die ze typeert als *'the supreme blood-aristocracy of mankind.'* Hiermee creëert ook zij een hiërarchie. De elite heeft andere normen en waarden dan de onderklasse. Waar de elite genadeloos is en niks betreurt, is de onderklasse laf en hypocriet. Devi had uitgesproken meningen over de diverse politieke systemen en ideologieën. Buiten Nietzsche verwijst ze niet naar andere filosofen.

8.3 Geografie

Blavatsky werd geboren in Rusland als kind van de Russische intellectuele elite. Hiermee deelt ze haar vlucht in een 'alternatieve staat van zijn'.²²³ Haar reis naar

---

²²³ De Russische intellectuele elite leeft in een gewelddadige tijd en vreest dat het verval van cultuur en beschaving is ingezet. Om aan deze fysieke dreiging te ontsnappen, zoekt men zijn toevlucht in een alternatieve realiteit, waarin spiritualiteit een grote rol speelt.

India was het vertrekpunt voor haar zoektocht, die werd ingegeven door het beeld dat men toen in Europa van dit land had. Bij Blavatsky bestaat de twijfel of ze dat wat ze over India geschreven heeft, wel daadwerkelijk beleefd heeft. In Amerika vindt ze aansluiting bij het op dat moment populaire 'spiritualisme'. Naast de reële geografie schiep ze een spirituele geografie.

Devi werd geboren in Frankrijk als een kind van migranten. Dit land stond toen bekend om zijn tolerantie ten opzichte van migranten. Wel werd ze er geconfronteerd met antisemitisme. Uit interesse voor het hindoeïsme gaat ze naar India. Haar interesse in Duitsland hangt nauw samen met het nationaalsocialisme en in het bijzonder haar verering voor Hitler. Na het einde van de Tweede Wereldoorlog bleef ze haar overtuiging trouw.

8.4 Deelconclusie

Blavatsky's omgang met wetenschap en het hanteren van oude, veelal religieus getinte waarheden, sluit aan bij de beleving van de wetenschap in haar tijd. Voor wat betreft haar ideeën over de wil, het kenvermogen van de mens, het verschil tussen goed en kwaad en hiërarchische verhoudingen, raakt ze thema's waar de filosofie zich tijdens haar leven mee bezig houdt. Haar ideeën over een elite en de normen en waarden van de mens, sluiten aan bij de thema's van Nietzsche. Waar Nietzsche een aversie heeft van '*Hinterwelt*' draagt Blavatsky hieraan een steentje bij. Haar geografische omzwervingen zijn sterk bepaald door (de beeldvorming van) de toestand van de landen waarin ze verbleef. Al met al genoeg reden om Blavatsky te zien als een kind van haar tijd.

Devi heeft twijfels, niet over de wetenschap zelf, maar wel of deze een bijdrage kan leveren aan de gewenste vooruitgang. Voor wat betreft de filosofie vindt ze aansluiting bij Nietzsche en besteedt ze veel aandacht aan politieke systemen en ideologieën. Voor wat betreft geografie wordt ze in haar geboorteland al vroeg geconfronteerd met antisemitisme. Dit sluit aan bij het Duitse gedachtegoed tijdens het Derde Rijk. Het Europese beeld van India is ook voor Devi de reden om naar dat land te gaan. Na het einde van de Tweede Wereldoorlog blijft ze dwepen met het gedachtegoed van het nazisme. Al met al genoeg redenen om ook Devi te zien als kind van haar tijd, zij het in mindere mate dan Blavatsky.

9. Conclusie

9.1 Vergelijking mensbeelden

Blavatsky is op zoek naar de waarheid. Zij meent, dat de mens een onbeduidend verschijnsel is in verhouding tot de kosmos en tegelijkertijd de hoogste levensvorm op aarde. Daarnaast lijkt het, dat ieder mens voor haar gelijkwaardig is, maar bij nadere lezing blijkt er toch sprake te zijn van een kleine elite (de kern van het Theosofisch Genootschap). Van de leden van dit genootschap verwacht ze een hoge mate van zelfopoffering. Zij vaart vooral op de ratio van haar elite, in combinatie met hun ingeboren wijsheid. Geweld is afkeurenswaardig. Ze staat uitgebreid stil bij de belichaming van de mens. Hierbij gaat ze uit van de zevenvoudige samenstelling van de mens. De zeven elementen verdeelt ze over individualiteit en persoonlijkheid. Ten slotte maakt ze onderscheid tussen wil en verlangen. Voor haar is de wil het belangrijkste.

Devi is ervan overtuigd dat ze de waarheid heeft gevonden. Zij stelt dat mens, dier en plant gelijkwaardige organismen zijn die samen de levende natuur vormen. Zij onderkent expliciet dat de mensheid verdeeld is in een kleine elite en een grote onderklasse. In haar ogen is geweld onoverkomelijk en zijn degenen die dat ontkennen, hypocriet. Tegelijkertijd stelt ze dat de menselijke waarde uiteindelijk niet in zijn zuivere intellectuele vermogen ligt, maar in de menselijke 'spirit' in combinatie met het lichamelijke. Voor haar belichaamt het Arische ras de elite en de SS de elite van de elite: *'the supreme blood-aristocracy of mankind.'*

9.1.1 Hindoeïsme

Beiden voelen zich het nauwst verbonden met het hindoeïsme en hebben een afkeer van het christendom. Blavatsky heeft daarnaast een afkeer van de islam en Devi van het Jodendom. Beiden vinden elkaar in het hindoeïstische idee, dat de mens een zorgplicht heeft voor het overige leven op aarde. Ook vinden ze elkaar in het idee van reïncarnatie. Devi stelt, geheel in lijn met het hindoeïsme, dat reïncarnatie binnen én tussen alle levensvormen mogelijk is. Blavatsky daarentegen stelt dat als je gereïncarneerd bent als mens, je enkel als mens kunt reïncarneren. Ten slotte ontlenen beiden aan het hindoeïsme hun cyclische visie op de tijd en de daarmee samenhangende beschaving.²²⁴ Devi koppelt hieraan diverse menstypes, waarvan de levenswijze aansluit bij het specifieke tijdsgewricht waarin ze leven. De mens gaat volgens haar mee in de natuurlijke beschavingscyclus. Dit ongeacht of hij zich nu bewust is van de fase waarin deze cyclus zich tijdens zijn leven bevindt. Blavatsky stelt dat de manier waarop men zich gedraagt, beïnvloed wordt door het tijdsgewricht waarin men leeft. Beiden stellen dat we ons nu bevinden in de Kali yuga, de meest duistere periode.

9.1.2 Politieke systemen en ideologieën

Blavatsky staat niet stil bij individuele politieke systemen en ideologieën. Maar politieke systemen die vinden dat je om moet kijken naar anderen en tot doel hebben ongelijkheid weg te werken, hebben haar goedkeuring.

Het nationaalsocialisme is voor Devi hét politieke systeem / haar ideologie.

---

²²⁴ Zoals eerder benoemd hanteert Devi een eigen korte cyclus en Blavatsky sluit aan bij de klassieke cyclus.

Antisemitisme is voor haar een vanzelfsprekend onderdeel hiervan. Ze veroordeelt andere politieke systemen zoals communisme, democratie, kapitalisme en pacifisme.

Kortom, het allergrootste verschil tussen Blavatsky en Devi is hun visie op geweld. Waar Blavatsky aansluit bij de absolute (christelijke) visie op goed en kwaad, heeft Devi daarop een situationele visie. Waar Blavatsky van haar elite opofferingsgezindheid verlangt, eist Devi dat haar elite rücksichtslos en meedogenloos geweld hanteert. Waar Blavatsky verlangt van haar elite, dat ze geweld ondergaat, eist Devi van haar elite dat ze geweld uitoefent. Dit alles wel binnen het kader van de hindoeïstische beschavingscyclus, waarbij beiden stellen dat wij ons nu in de Kali yuga bevinden.

9.2 Blavatsky en Devi als kind van hun tijd

Blavatsky's omgang met wetenschap en het hanteren van oude, veelal religieus getinte waarheden, sluit aan bij de beleving van de wetenschap in haar tijd. Ze behandelt thema's waar de filosofie zich tijdens haar leven mee bezig houdt: de wil, het kenvermogen van de mens, het verschil tussen goed en kwaad en hiërarchische verhoudingen. Haar ideeën over een elite en de normen en waarden van de mens, sluiten aan bij de thema's van Nietzsche. Maar waar Nietzsche een aversie heeft van *'Hinterwelterei'*, levert Blavatsky hieraan een extra bijdrage. Haar geografische omzwervingen zijn sterk bepaald door (de beeldvorming van) de toestand van de landen waarin ze verbleef. Al met al genoeg reden om Blavatsky te zien als een kind van haar tijd.

Devi twijfelt niet zozeer over de wetenschap zelf, maar wel of deze een bijdrage kan leveren aan de gewenste vooruitgang. Ze vindt aansluiting bij de filosofie van Nietzsche en besteedt veel aandacht aan politieke systemen en ideologieën. Geografisch gezien wordt ze in haar geboorteland al vroeg geconfronteerd met antisemitisme. Dit sluit aan bij het Duitse gedachtegoed tijdens het Derde Rijk. Het Europese beeld van India was voor haar de reden om naar dat land te gaan. Na de Tweede Wereldoorlog blijft ze dwepen met het gedachtegoed van het nazisme. Al met al genoeg redenen om ook Devi te zien als kind van haar tijd, zij het in mindere mate dan Blavatsky.

10. Reflectie

De reflectie valt uiteen in een persoonlijk en een inhoudelijk deel. Het persoonlijke deel heeft betrekking op het schrijfproces.

10.1 Persoonlijk

Ik heb geworsteld met de motivatie om mijn masterstudie af te ronden.²²⁵ Eind 2020 heb ik zelfs overwogen te stoppen. De motivatie kwam terug toen ik begin 2021 het masterseminar bronteksten Jodendom en Christendom ging volgen.

Het was niet gemakkelijk om zonder een sparringspartner te werken aan mijn scriptie. In het begin vond ik het vooral lastig om een goede begrenzing te vinden.

Mijn idee was om te kijken naar nazisme en esoterie/ theosofie. Vrij snel bleek dat het onderwerp te breed was en dat met name het stuk esoterie, niet bij mij paste. Uiteindelijk werd theosofie beperkt tot Helena Petrova Blavatsky en nazisme werd vervangen door Savitri Devi. Tenslotte heb ik mij nog verder beperkt tot de mensbeelden van Blavatsky en Devi. Ik heb hun beide mensbeelden vergeleken en gekeken in hoeverre ze kinderen van hun tijd zijn.

In het begin voelde het als falen, dat ik niet meteen een goed onderwerp voor ogen had. Maar terugkijkend heb ik geaccepteerd dat wetenschappelijk werk gepaard gaat met vallen en opstaan, niet alleen inhoudelijk maar ook mentaal.

Wat ik daarnaast geleerd heb, is dat interessant toch echt iets anders is dan relevant. Zo zag ik regelmatig dwarsverbanden met vakken die ik in de bachelor gevolgd heb, maar die voor mijn scriptiethema niet van belang waren.

10.2 Inhoudelijk

De denkbepelden van Blavatsky vormen nog steeds de basis voor de vele Theosofische Genootschappen in de wereld.

Devi's ideeën zijn onder te brengen in drie centrale thema's: nazisme, oosterse religies en ecologie. Van deze drie thema's is ecologie nu een door hele wereld gedragen aandachtsgebied. De andere twee begeven zich in de marge met als kanttekening, dat de term nazisme weer vaker terugkomt in het politieke domein.²²⁶ Binnen het thema ecologie bestaan meer of minder extreme groepen. Devi's geestverwanten bevinden zich aan de extreme kant. Sommige extreme groepen gaan geweld niet uit de weg om hun doel te bereiken. Hiermee sluiten ze aan bij een ander deel van Devi's gedachtegoed, namelijk haar houding ten opzichte van geweld als onderdeel van het thema nazisme. Het is hoogst onwaarschijnlijk dat Devi een inspiratiebron voor deze groeperingen is. Opvallend is wel dat de ideeën van Devi in een andere combinatie in 21ste eeuw opleven. Sommigen labelen dit als '*Eco-fascism*'.²²⁷

---

²²⁵ De Corona periode was de belangrijkste oorzaak.

²²⁶ Denk bijvoorbeeld aan de argumentatie van Poetin om Oekraïne aan te vallen.

²²⁷ Sarah Manavis, '*Eco-fascism: The ideology marrying environmentalism and white supremacy thriving online*' 30 pars. [Online uitvoering tijdschrift], geraadpleegd op 3 april 2022. Beschikbaar via <https://www.newstatesman.com/science-tech/2018/09/eco-fascism-ideology-marrying-environmentalism-and-white-supremacy>.

Bij het radioprogramma Onvoltooid Verleden Tijd (OVT) hoorde ik over het boek '*Een zoon voor de Führer De nazi-utopie van Julia Op ten Noort*' geschreven door Roel van Duijn (1943 - oprichter van Provo). Dit boek beschrijft het leven van Julia Op ten Noort (1910 - 1994), een Nederlandse aanhangster van het nazisme, die dit gedachtegoed trouw bleef tot aan haar dood. In het kader van het Lebensborn-project kreeg ze een zoon Heinrich. Op latere leeftijd raakte ze bovenmatig geïnteresseerd in het hindoeïsme en boeddhisme. Hiermee had Nederland een eigen Devi.

Opvallend is dat de schrijver Roel van Duijn opgroeide in een theosofisch nest²²⁸, dat hij overigens na verloop van tijd verliet. Zo komen in dit boek mijn scriptieonderwerpen samen in een Nederlandse context.

Uit bovenstaande blijkt, dat de denkbeelden van Blavatsky en Devi nog altijd levend zijn en de nodige volgelingen hebben. Dit biedt de mogelijkheid om te bestuderen of de mensbeelden van Blavatsky en Devi helpen om de deze groepen beter te begrijpen, hun gedrag te voorspellen en hiermee de juistheid van de opgestelde mensbeelden te toetsen. Hier ligt een mooie mogelijkheid voor een vervolgstudie.

---

²²⁸ Roel van Duijn, *Een zoon voor de Führer, de nazi-utopie van Julia op ten Noort*, (Amsterdam: Boom uitgevers, 2018), 265.

Bibliografie

??? 2022. *theosophy.wiki/en*. 22 februari. Geopend februari 2022, 2022.
<https://theosophy.wiki/en/Reincarnation>.

Barker, Trevor A. 2021. *The Mahatma Letters to A.P. Sinnett. 2de en herziene uitgave*. Pasadena: Theosophical University Press.

Blavatsky, H.P. 2017. *Geselecteerde artikelen deel 3: 1887-1889*. Den Haag: Theosophical University Press Agency.

Blavatsky, H.P. 2019. *De Geheime Leer de synthese van wetenschap, religie, en filosofie: Het ontstaan van de kosmos*. 4de herziene druk. Vol. 1. Den Haag: Theosophical University Press Agency.

—. 2019. *De geheime leer de synthese van wetenschap, religie, en filosofie: Het ontstaan van de mens*. 4de herziende uitgave. Vol. 2. Den Haag: Theosophical University Press Agency.

—. 1877. *Isis Unveiled: A master-key to the mysteries of ancient and modern science and theology*. New York.

—. 1890. *The Key to Theosophy*. 2de. London: The Theosophical Publishing Society.

Carlson, Maria. 1993. *"No religion higher than truth" : a History of the theosophical in Russia, 1875-1922*. Princeton: Princeton University Press.

Dassen, Patrick. 2021. *De Weimar Republiek 1918-1933 Over de kwetsbaarheid van de democratie*. Amsterdam: Uitgeverij van Oorschot.

Devi, Savitri. 1946. *A Son of God*. London: Philosophical Publishing House.

—. 1959. *Impeachment of Man*. Calcutta: ???

—. 1958. *The Lightning and the Sun*. Calcutta: Temple Press.

Edelstein, Dan. 2006. „Hyperborean Atlantis: Jean-Sylvain Bailly, Madame Blavatsky and the Nazi Myth.” *Studies in Eighteenth-Century Culture* 35: 267-291.

Goodrick-Clarke, Nicholas. 2003. *Black Sun: Aryan Cults, Esoteric Nazism, and the Politics of Identity*. New York & London: New York University Press.

—. 1998. *Hitler's Priestess. Savitri Devi, the Hindu Aryan Myth, and Neo-Nazism*. New York: New York University Press.

—. 2004. *Western Esoteric Masters Series, Helena Blavatsky*. Berkeley: North Atlantic Books.

Higonnet, Patrice Louis-René. 2022. *www.britannica.com*. 19 februari. Geopend februari 19, 2022. <https://www.britannica.com/place/France/Immigration>.

Historiek. 2022. <https://historiek.net/>. 21 februari. Geopend februari 21, 2022. <https://historiek.net/alfred-dreyfus-1859-1935/1438/>.

- Hitler, Adolf. 2019. *Mijn Strijd*. 7de druk. Vertaler: Mario Molegraaf. Amsterdam: Prometheus.
- Leden van de Theosofische Vereniging in Nederland. 2017. *Theosofie, eeuwige wijsheid voor deze tijd*. 2de druk. Amsterdam: Uitgeverij der Theosofische Vereniging in Nederland.
- Lewis, James R. ed. 2009. *Sacred Schisms How Religions Divide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lopez, Donald S. Jr. 1998. *Prisoners of Shangri-La Tibetan Buddhism and the West*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lopez, Jr., Donald S. 2011. *The Tibetan Book of the Dead A Biography*. Princeton: Princeton University Press.
- Manavis, Sarah. 2022. *www.newstatesman.com*. 3 April. Geopend April 3, 2022. <https://www.newstatesman.com/science-tech/2018/09/eco-fascism-ideology-marrying-environmentalism-and-white-supremacy>.
- Muhkopadhyay, Mriganka. 2021. „https://www.academia.edu/26573879/The_Occult_and_the_Orient_The_Theosophical_Society_and_the_Socio_Religious_Space_in_Colonial_India.” <https://www.academia.edu/>. 27 oktober. Geopend oktober 27, 2021. https://www.academia.edu/26573879/The_Occult_and_the_Orient_The_Theosophical_Society_and_the_Socio_Religious_Space_in_Colonial_India.
- Nantonis, David. 2010. „The Rise of 19th-Century American Spiritualism, 1854-1873.” *Journal of the Scientific Study of Religion* 49 (2): 361-373. doi:<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5906.2010.01515.x>.
2020. *Lemuria Discovered - Sunken Continent of an Ancient Civilization*. Youtube.com. Regisseur: Universe Inside You. Uitvoerend artiest: Petra Ortiz. Geopend februari 14, 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=0uBYomUSOoM>.
- Partridge, Christopher ed. 2015. *The Occult World*. Abingdon: Routledge.
- Poliakov, Léon. 1974. *The Aryan Myth: A History of Racist and Nationalist Ideas in Europe*. Vertaler: Edmund Howard. London: Sussex University Press.
- Purucker, de G. 2022. *www.theosofie.net*. ??? ??? Geopend april 22, 2022. <https://www.theosofie.net/onlineliteratuur/ow/r.html>.
- Rietbergen, Peter. 2007. *Europa's India: Fascinatie en cultureel imperialisme, circa 1750-circa 2000*. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt.
- Rodrigues, Hillary. 2006. *Introducing Hinduism*. Abingdon: Routledge: Taylor & Francis Group.
- Roovers, Daan. 2005. *Filosofie De 20ste eeuw Sartre, Adorno, Foucault, Arendt*. Vol. 4. Amsterdam: Company of Books.

- . 2005. *Filosofie: Verlichting en kritiek (18de en 19de eeuw) Kant, Hegel, Mill, Nietzsche*. Vol. 3. Amsterdam: Company of Books.
- Saler, Michael ed. 2015. *The Fin-De-Siècle World*. Abingdon: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Santucci, James A. 2008. „The Notion of Race in Theosophy.” *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions* 11 (3): 37-63.
- Sinnett, A.P. 1913. *Incidents in the Life of Madame Blavatsky*. London: The Theosophical Publishing House.
- Stone, Jon R. 2002. *The Essential Max Müller on Language, Mythology, and Religion*. New York: Palgrave Macmillan.
- Van Duijn, Roel. 2018. *Een zoon voor de Führer*. Amsterdam: Boom.
- van Shaik, Sam. 2020. „Fakes, Delusions, or the Real Thing? Albert Grünwedel's Maps of Shambala.” *Journal of the American Oriental Society* 2 (140): 273-285.

Lijst van afbeeldingen

FIGUUR 1 HELENA PETROVNA BLAVATSKY	9
FIGUUR 2 SAVITRI DEVI	13
FIGUUR 3 DE NATUURRIJKEN EN HUN BELANGRIJKSTE EIGENSCHAPPEN VOLGENS DE THEOSOFIE	24
FIGUUR 4 ENKELE WORTELRASSSEN MET HUN SUBRASSSEN EN RACIALE KENMERKEN	26
FIGUUR 5 KOOT HOOMI EN MORYA	26
FIGUUR 6 ZEVENVOUDIGE SAMENSTELLING VAN DE MENS	31
FIGUUR 7 DE AVATARS VAN VISHNOE	36
FIGUUR 8 LANGE (= KLASSIEKE) EN KORTE (= RECENTE) HINDU BESCHAVINGSCYCLUS	44
FIGUUR 9 DE UITBREIDING VAN HET SPOORNETWERK IN INDIA VAN 1871 TOT EN MET 1909	73
FIGUUR 10 DE LIGGING VAN LEMURIË VAN MADAGASKAR TOT SRI LANKA	75

Bijlage 1 Uitgebreider tijdsbeeld

Deze bijlage schetst een beknopt beeld van de tijd waarin Helena Petrovna Blavatsky en Savitri Devi leefden. Hierbij is gekeken naar relevante aspecten van wetenschap en techniek, filosofie en geografie.

B.1.1 Wetenschap en techniek

De inhoud van deze paragraaf is grotendeels op Wikipedia gebaseerd.

B.1.1.1 Biologie

In 1859 publiceert Darwin zijn boek *'The Origin of Species'*. *'Al vrij kort nadat dit boek in 1859 verscheen, werd de evolutietheorie binnen de wetenschappelijke wereld algemeen aanvaard als verklaring voor het ontstaan van soorten, inclusief de mens.'*²²⁹

In 1866 publiceerde Gregor Johann Mendel, een Oostenrijkse augustijn met belangstelling voor biologie, de wetten die de basis zouden vormen van de klassieke genetica. Hij deed dit aan de hand van een experiment met erwten. Zijn studie raakte in de vergetelheid om pas rond 1900 herontdekt te worden.

In 1953 ontdekten de wetenschappers James Dewey Watson, Francis Crick en Maurice Wilkins de structuur van DNA. In 1962 ontvangen zij hiervoor de Nobelprijs. Hiermee krijgt de erfelijkheidsleer een fysieke basis.

De wetenschap bouwt hier verder op door. Nu is ze in staat om erfelijke eigenschappen te koppelen aan specifieke genen en daarmee ook erfelijke ziektes aan 'fouten in het DNA van specifieke genen'.

B.1.1.2 Wiskunde

Van 1834 tot aan zijn dood in 1871 was Babbage bezig met het concept van de eerste programmeerbare (mechanische) rekenmachine, die hij de analytische machine noemde (*Analytical Engine*). Dit was een waardige voorloper van de elektronische computer zoals wij die nu kennen, omdat hij in principe de basisfuncties van een eenvoudige computer zou hebben.

Hij zou met ponskaarten werken, beslissingen nemen, berekeningen maken en uitkomsten onthouden. Als hij zou zijn gebouwd, zou het een gigantisch apparaat geweest zijn, opgebouwd uit mechanische onderdelen als tandwielen en assen, dat moest worden aangedreven door een stoommachine.

B.1.1.3 Gloeilamp

De gloeilamp was het resultaat van een serie uitvindingen en experimenten, die eind 18^e eeuw begon en tegen het einde van de 19^e eeuw resulteerde in massaproductie.

B.1.1.4 Vervoer

In 1867 werd de verbrandingsmotor uitgevonden. Nikolaus August Otto was een van de uitvinders. In 1885 bouwt Carl Benz de eerste auto. Hij maakte hierbij gebruik van de in 1883 door Gottlieb Daimler gepatenteerde benzinemotor. Deze motor was

---

²²⁹ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Evolutietheorie>

lichter dan de ottomotor en beter geschikt voor mobiel gebruik. In 1910 introduceerde Henry Ford de lopende band en begon de massaproductie van auto's.

In 1903 is de Wright Flyer van de gebroeders Wright het eerste gemotoriseerde vliegtuig, dat daadwerkelijk van de grond komt. Hiermee begint de luchtvaart. In 1919 wordt KLM opgericht, waarmee de commerciële luchtvaart haar intrede doet. In 1927 voert Charles Lindbergh de eerste non-stop trans-Atlantische vlucht van New York naar Parijs uit.

B.1.1.5 Communicatie

Telegraaf

Hoewel de eerste experimenten met elektrische telegrafie dateren van begin 19e eeuw, wordt de geboorte van de elektrische telegraaf meestal rond 1835 geplaatst. In 1866 wordt de aanleg van de eerste trans-Atlantische telegraafkabel tussen Europa (het West-Ierse eiland Valentia) en Noord-Amerika (het Newfoundlandse dorp Heart's Content) voltooid. Met deze kabel kon men via morsecodes binnen enkele minuten tussen Europa en Noord-Amerika communiceren.

Telefoon

In 1876 krijgt Alexander Graham Bell patent op de telefoon. Tien jaar later, in 1886, hebben al 150.000 Amerikanen telefoon in huis. In 1882 vindt Nicola Tesla een versterker voor telefoonsignalen uit. In 1956 werd de eerste trans-Atlantische telefoonkabel in gebruik genomen. Het was een onderzeekabel tussen Schotland en Newfoundland waarvan de aanleg in 1955 begon.

Radio

In 1901 slaagt de Italiaanse ingenieur en uitvinder Guglielmo Marconi er als eerste in om een radiosignaal de Atlantische Oceaan over te sturen. In 1914 wordt het eerste Europese radioconcert uitgezonden. Met behulp van een kortegolfzendstation in Daventry (Verenigd Koninkrijk) begint de BBC in 1932 met wereldwijde uitzendingen, bedoeld voor 'mannen en vrouwen die zo afgesneden zijn door de sneeuw, de woestijn of de zee, dat alleen stemmen uit de lucht hen kunnen bereiken'.

Televisie

In 1935 verzorgt Paul Nipkow het eerste openbare televisieprogramma ter wereld. Het werd uitgezonden vanuit de Funkturm in Berlijn en kon alleen in en om Berlijn ontvangen worden.

Computer

Waar Babbage al in de tweede helft van de 19e eeuw de conceptuele basis legt voor de computer, duurt het tot ver in de 20e eeuw, voordat in een steeds hoger tempo steeds krachtigere, snellere en uiteindelijk kleinere computers beschikbaar komen. Dit proces wordt mogelijk gemaakt door uitvindingen, die zorgen voor een steeds verdere miniaturisering van de benodigde componenten. Dit begint met de uitvinding van radiobuizen zoals triode en penthode begin 20e eeuw. Midden 20e eeuw volgt de transistor. Het geïntegreerde circuit (IC) doet begin zestiger jaren haar intrede. Bij de steeds verdergaande miniaturisering hiervan is het Nederlandse ASML nu de onmisbare wereldleider.

B.1.1.6 Samenvatting

Alles op een rijtje zettend en relaterend aan de tijd waarin Blavatsky en Devi leefden, kan een aantal conclusies getrokken worden.

Blavatsky leefde in de tijd waarin een groot aantal fundamentele uitvindingen gedaan werd, maar waarin de impact hiervan op het dagelijkse leven nog zeer beperkt was. Dit gold met name voor de communicatie- en vervoersmogelijkheden. De wetenschap had nog niet haar positie als hoogste bron van de waarheid bereikt en moest concurreren met oude, vaak religieus getinte, waarheden.

Devi groeide op in de tijd dat de effecten van veel uitvindingen technisch benut werden. Dit waren allemaal praktische zaken. Gedurende haar leven bereikte de wetenschap zeker op natuurwetenschappelijk en technisch terrein haar positie als ultieme bron van de waarheid. Op psychisch, sociaal en religieus gebied was dit niet zo. Wereldbeschouwingen en mensbeelden bleven veeleer een ideologisch en niet-wetenschappelijk fenomeen, waarbij regelmatig een beroep gedaan werd op (oude) religieus getinte waarheden.

B.1.2 Filosofie

De inhoud van deze paragraaf is grotendeels op het verzamelwerk van Daan Roovers over filosofie.^{230 231}

B.1.2.1 Inleiding

Binnen deze paragraaf wordt de filosofische tijdsgeest geschetst. Hiervoor is gekeken vanuit het idee, dat de filosofie aanknopingspunten biedt om te zien of de denkbeelden van Blavatsky en Devi gangbaar waren in hun tijd. Voor de tijd van Blavatsky is gekeken naar Immanuel Kant, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Arthur Schopenhauer en Karl Marx. Voor beiden is gekeken naar de filosofie van Friedrich Nietzsche. Voor Savitri Devi is gekeken naar Ludwig Wittgenstein, Carl Schmitt, Mohamed Iqbal, Aboe 'l Aala-a- Mawdoedi en Sayyid Qoetb.

Per filosoof worden alleen die aspecten behandeld die van belang zijn om de mensbeelden van Blavatsky en Devi beter in hun tijd te kunnen plaatsen en beter te begrijpen.

Het vijfdelige werk over filosofie van Daan Roovers is leidend geweest voor de keuze voor de aangehaalde filosofen. Het gaat om de delen 3 en 4.

B.1.2.2 Immanuel Kant (1724-1804)

Immanuel Kant (1724-1804) houdt zich bezig met het menselijk kenvermogen. Hij stelt dat de structuur van de werkelijkheid zoals de mens die waarneemt, niet in de werkelijkheid besloten ligt, maar door het menselijk kenvermogen tot stand komt. In dit kader onderscheidt hij het '*Ding wie es uns erscheint*' en het '*Ding an sich*'. De wetenschap speelt zich volgens Kant af in de wereld van de verschijnselen, de '*Dingen wie sie uns erscheinen*'. In Kant zijn tijd is de fysica hét toonbeeld van wetenschap. Newton beschrijft een gedetermineerd universum. Zo'n universum laat

---

²³⁰ Daan Roovers, *Filosofie: Verlichting en kritiek (18de en 19de eeuw)* Kant, Hegel, Mill, Nietzsche, (Amsterdam: Company of Books, 2005), 11-22.

²³¹ Daan Roovers, *Filosofie: De 20ste eeuw* Sartre, Adorno, Foucault, Arendt, (Amsterdam: Company of Books, 2005), 11-17.

geen ruimte voor zoiets als vrije wil. En omdat de vrije wil een randvoorwaarde is voor moraal, is er dus ook geen ruimte voor moraal. Kant neemt hier geen genoegen mee en stelt, dat vrijheid een postulaat is: *'we kunnen niet weten, niet bewijzen of aantonen, dat de mens vrij is, maar voor de moraal moeten we dat wel veronderstellen'*. Volgens Kant moet de mens zichzelf morele wetten opleggen en niet een ander gehoorzamen uit angst voor straf. *'De moraal is autonoom.'*

B.1.2.3 Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831)

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) gaat uit van het ideaal van de Verlichting en stelt dat de geschiedenis zich ontwikkelt richting meer individuele vrijheid. Deze ontwikkeling is doelgericht, maar niet lineair. Deze individuele vrijheid en ontplooiingsdrang leidt tot conflicten tussen individuen. Deze conflicten kunnen ontaarden in een strijd op leven en dood. Kiezen een of meer individuen eieren voor hun geld en onderwerpen zij zich aan de ander(en) onder het mom 'liever onvrij dan dood', dan ontstaat een hiërarchische heer/knecht-verhouding.

B.1.2.4 Arthur Schopenhauer (1788-1860)

Arthur Schopenhauer (1788-1860) vond het leven een hachelijke zaak. Al jong was hij gecharmeerd van Oosterse filosofie. Hij stelt dat de mens geregeerd wordt door 'een blinde wereldwil', die gericht is op destructie. Een eindeloze hoeveelheid elkaar naar het leven staande egoïstische individuen (vernietigende 'willen') zijn voortdurend met elkaar in conflict. Volgens Schopenhauer is *'het verstand een simpele knecht, die door zijn broodheer, de wil, de lakens krijgt uitgedeeld'*. Het menselijke verlangen is eindeloos en dus onverzadigbaar. Dit veroorzaakt het aardse lijden. Hij lost dit op met een zeer minimale ethiek geïnspireerd door het boeddhisme. Deze valt uiteen in drie (leef)regels:

- 1) Probeer het lijden zo min mogelijk te vermeerderen.
- 2) Probeer minder te verlangen.
- 3) De enige juiste houding naar anderen is medelijden.

B.1.2.5 Karl Marx (1818-1883)

Karl Marx (1818-1883) leefde in een tijd van grote technologische en wetenschappelijke veranderingen. Zo werd hij geconfronteerd met de economische en sociale gevolgen van de grootschalige industrialisering, mogelijk gemaakt door uitvinding van de stoommachine. Op grond van deze ervaring stelt Marx dat filosofen de wereld tot dusver alleen geïnterpreteerd hebben, maar dat het er op aan komt de wereld te veranderen.

B.1.2.6 Friedrich Nietzsche (1844-1900)

Waar Auguste Comte (1798-1857) nog vindt dat het afgelopen moest zijn met de metafysica, met onbewijsbare speculaties over de essentie en het zijn van de dingen, wil Friedrich Nietzsche (1844-1900) een einde maken aan alle *'Hinterwelterei'*. Dit zijn systeemtheorieën, die achter de wereld nog een andere wereld veronderstellen, zoals het christendom dat een hiernamaals veronderstelt. Volgens hem komt dat gefilosofeer voort uit *'Verneinung'*, een ontkenning van het werkelijke bestaan. Waar Søren Kierkegaard (1813-1855) kritiek uit op het abstracte mensbeeld uit de filosofie en vindt dat het individu verantwoording schuldig is aan God, verklaart Nietzsche God dood. Ook wil hij afrekenen met tweeduizend jaar christendom en de

moraal die het heeft voortgebracht. Het christelijke hiernamaals is een fantastische uitvinding van zwakken en slaven, die het aardse bestaan als ondraaglijk ervaren. Hiermee krijgen de zwakken een uitgestelde beloning voor hun lijden in het hiernamaals. Zo ontmaskert Nietzsche de christelijke moraal als een slavenmoraal - een moraal voor de zwakken. De zwakke mens heeft behoefte aan solidariteit en naastenliefde. Kracht en vitaliteit zijn de waarden van de sterke mens. Volgens Nietzsche hebben we met de dood van God geen objectief criterium meer voor de waarheid. Moraal, wetenschap en metafysica raken hierdoor in een diepe crisis. Volgens Nietzsche wordt de mens gedreven door de wil tot macht. Die enorme hoeveelheid 'willen' strijden onderling om de heerschappij, ook binnen elk individu. Dit resulteert in een tijdelijk evenwicht en ieder evenwicht heeft zijn eigen moraal en waarheid. Elke moraal, elke waarheid en elk standpunt is een product van deze zogenaamde machtswil. Op deze manier kan het individu zijn eigen betekenis aan de werkelijkheid opleggen. **Waar** is datgene, dat tot meer macht leidt. Deze fragmentering van het wereldbeeld draagt eraan bij dat er geen feiten meer bestaan, maar alleen interpretaties. Pas als we deze machtswil erkennen, kunnen we tot een herwaardering van alle waarden komen. De mens kan zijn individuele vrijheid alleen redden door zijn eigen weg te volgen. De zwakke mens heeft een duidelijke kuddemoraal nodig, de sterke mens is erop gebouwd de wereld te verdragen zoals deze is. Nietzsche vat dit als volgt samen: *'Bevolen wordt hij die zichzelf niet de wet kan stellen.'*

B.1.2.7 Ludwig Wittgenstein (1889-1951)

Ludwig Wittgenstein (1889-1951) stelt dat alle traditionele filosofische problemen berusten op misverstanden, op een verkeerd begrip van de logica van onze taal. Taal is terug te brengen tot elementaire zinnen, die een mogelijke stand van zaken in de werkelijkheid weerspiegelen. *'Beweringen over moraal, over God en mystiek zijn niet terug te brengen tot zo'n 'elementaire zinnen' en dus niet zinvol. Wittgenstein concludeert: 'Van dat, waarvan men niet kan spreken, moet men zwijgen.'* De betekenis van de meeste termen is niet vast te leggen in een definitie. Wittgenstein stelt: *'Meaning is use.'*

B.1.2.8 Carl Schmitt (1888-1985)

Carl Schmitt (1888-1985) stelt dat politiek bestaat bij de gratie van een conflict. Parlementaire democratieën doen volgens hem aan politieke neutralisering. Door depolitisering en bureaucratisering denken ze de conflicten in der minne te kunnen schikken. Door voortdurend uit te zijn op consensus kan een democratie uiteindelijk ontaarden in een totalitaire staat. Wie het conflict afschaft, schaft daarmee de politiek af: er bestaat nog maar één werkelijke politieke partij, de Democratische Partij.

B.1.2.9 Mohammed Iqbal (1877-1938)

Mohammed Iqbal (1877-1938) had als ideaal: volledige zelfverwerkelijking van het individu. Hij probeerde dit Europese gedachtegoed een islamitische draai te geven met tamelijk gematigde politieke opvattingen. Zijn ideale samenleving was een islamitische staat.

B.1.2.10 Aboe 'I Aala-a- Mawdoedi (1903-1979)

Aboe 'I Aala-a- Mawdoedi (1903-1979) had een afkeer van de Westerse overheersing, en het idee van democratie. Democratie ontkent de goddelijke almacht. Hij streeft naar een islamitische staat waar de sharia geldt.

B.1.2.11 Sayyid Qoetb (1906-1966)

Sayyid Qoetb (1906-1966) was een van de invloedrijkste ideologen van de politieke islam. Hij verzette zich tegen de tirannie van het kapitalisme. De islam, stelt hij, is superieur, omdat deze gelijkheid voorstaat. *'Alleen in de islamitische manier van leven zullen alle mensen bevrijd zijn van de onderworpenheid van enkelen aan anderen, en kunnen ze zich toeleggen op het aanbidden van God alleen.'*

B.1.2.12 Samenvatting

De filosofie hield zich ten tijde van Blavatsky bezig met thema's als het kenvermogen van de mens, de (on)mogelijkheid van de vrije wil, het verschil tussen goed en kwaad, individuele vrijheid, hiërarchische verhoudingen, de relatie tussen wil en verstand, de rol van technologische en wetenschappelijke ontwikkelingen en de gevolgen hiervan.

De thema's waar Nietzsche zich mee bezig hield zijn voor beide van belang: het beëindigen van zogenaamde *'Hinterwelterei'*, een onderscheid in de waarden van de sterke en de zwakke mens, de wil tot macht en de moraal als product van de machtswil. Een kenmerkend citaat van Nietzsche is: *'Bevolen wordt hij die zichzelf niet de wet kan stellen'*.

De filosofie hield zich ten tijde van Devi bezig met thema's als taal en werkelijkheid, democratie en de islam in relatie tot democratie, zelfrealisatie en kapitalisme.

B.1.3 Geografie

Deze paragraaf besteedt aandacht aan de landen die van belang zijn geweest in de levens van Blavatsky en/of Devi. India is het land dat voor beiden van belang is.

Verder is gekeken naar de geboortelanden (Rusland en Frankrijk).

Voor Blavatsky sta ik daarnaast stil bij Amerika, omdat ze daar lange tijd doorbracht en er het Theosofisch Genootschap stichtte.

Voor Devi sta ik stil bij Duitsland vanwege de ideologische aantrekkingskracht, die het nationaalsocialisme op haar had.

1. Per land worden alleen de aspecten behandeld die van belang zijn om de biografie van beiden te verhelderen en om hen beter in hun tijd te kunnen plaatsen en te begrijpen.

Voor hun geboorteland (Rusland en Frankrijk) resulteert dit in een korte duiding van de sociale kring waarin zij opgroeien.

Van India, het land waar ze allebei hun inspiratie vandaan haalden en waar ze verbleven, wordt het beeld geschetst dat in het westen in die tijd gangbaar was. Op grond van dit beeld namen beiden de beslissing om naar India te gaan. De contacten die ze daar legden en de omgeving waarin ze verbleven, werden door dit beeld bepaald.

Van Amerika wordt de religieuze situatie ten tijde van Blavatsky geschetst.

Van Duitsland wordt een beperkt aantal aspecten van het nationaalsocialisme kort geduid.

Voor Blavatsky is er naast de reële wereld ook een spirituele wereld met zijn eigen geografie. Het gaat hierbij onder andere om Shambala en Lemurië. Dit komt terug in de paragraaf Spirituele geografie.

B.1.3.1 Rusland

De situatie in Rusland in de tweede helft van de 19de eeuw wordt gekenmerkt door *'worker strikes, peasant revolts, and military mutinies, which challenged its existence.'*²³² De Russische intellectuele elite, waar Blavatsky onderdeel van is, vreest dat hiermee het verval van cultuur en beschaving is ingezet. Om aan deze fysieke dreiging te ontsnappen, zoekt men zijn toevlucht in een *'alternative reality of mind and art where absolute aesthetic and spiritual values still held.'*²³³

Net zoals hun Europese tijdgenoten waren de Russen geïntrigeerd door *'... spiritualism, table turning, fortune-telling, magic, and mysticism of every stamp.'*²³⁴

B.1.3.2 Amerika

Kenmerkend voor de religieuze situatie in Amerika is de opkomst van het zogenaamde spiritualisme. In zijn artikel uit 2010 *'The Rise of 19th-Century American Spiritualism, 1854-1873'* beschrijft David Nartonis (doctor in de filosofie, onafhankelijke onderzoeker) deze opkomst.

Volgens Nartonis zochten de Amerikanen nieuwe zekerheden voor het leven na de dood, waarbij God een rechtvaardig oordeel over hun aardse leven uitspreekt.

De gevestigde christelijke religie was hiertoe steeds minder in staat. Een toenemende vertrouwdsheid met wereldreligies droeg bij aan het feit dat sommigen vraagtekens plaatsten bij de *'claims of Christian uniqueness.'*²³⁵ Het christendom stond vanuit meerdere perspectieven onder druk. Dit kwam door religieus pluralisme dat een gevolg was van de toenemende vrijheden en immigratie. De opkomst van de natuurwetenschappen, de professionalisering van de geneeskunde en de opkomst van de kritische reflectie op de Bijbel *'began to challenge religious truth claims.'*²³⁶ Verward door de seculiere ontwikkelingen, bevrijd van traditionele normen en gesterkt in hun individualiteit *'many Americans were attracted to Spiritualism's "radical individualism".'*²³⁷

In zijn boek *'The Tibetan Book of the Dead A Biography'* stelt Donald S. Lopez, Jr. (1952 - , boedholoog en tibetoloog, verbonden aan de universiteit van Michigan) dat de tweede helft van de negentiende eeuw *'the heyday of Spiritualism'* vormde, waarbij mediums claimden in contact te staan met de overledenen.²³⁸

---

²³² Michael Saler, et al. *The Fin-De-Siècle World*, (Abingdon: Routledge, 2015), 259.

²³³ Carlson, 7.

²³⁴ Carlson, 3.

²³⁵ Nartonis, 362.

²³⁶ Nartonis, 362.

²³⁷ Nartonis, 362.

²³⁸ Donald S. Lopez, Jr.. *The Tibetan Book of the Dead A Biography*, (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2011), 7.

B.1.3.3 Frankrijk

In het begin van de 20ste eeuw stond Frankrijk bekend als een van de meest tolerante landen wat betreft immigratie. Zo stelt de Encyclopedia Britannica dat de meeste immigratie plaats vindt vanuit *'the economic needs of the host country'* en zich concentreert *'either in periods of economic growth or after devastating wars'*. Zo kwamen tussen 1850 en 1914 ongeveer 4,3 miljoen immigranten naar Frankrijk. In het interbellum (1919 - 1939) kwamen er ongeveer 3 miljoen immigranten bij.²³⁹ In het begin van de 20ste eeuw heeft Frankrijk te maken met antisemitisme. De Dreyfus-affaire²⁴⁰ is hiervan een berucht voorbeeld. Het betreft de joodse officier Alfred Dreyfus (1859 - 1935) die ten onrechte beschuldigd wordt van spionage voor Duitsland. In 1894 volgt zijn veroordeling tot levenslange verbanning naar Duivelseiland. Vermoedelijk speelde zijn joodse afkomst bij dit alles een grote rol. Pas in 1903 spreekt het Hof van Cassatie hem vrij. De schrijver Émile Zola (1840 - 1902) is hierbij met zijn ingezonden brief *J'Accuse...!* van doorslaggevende betekenis. In 1908 wordt het stoffelijk overschot van Zola bijgezet in het Panthéon. Dreyfus is hierbij aanwezig en een antisemitische journalist pleegt dan een aanslag op het leven van Dreyfus. De dader wordt door een jury vrijgesproken. De Frans-Duitse Oorlog (1870 - 1871) eindigt met een grote nederlaag voor de Fransen. Daarna werden de Fransen gedwongen tot forse herstelbetalingen. Dit leidde in Frankrijk tot een sterk anti-Duits sentiment en de opkomst van het Frans revanchisme. Pas in 1918, na het winnen van de Eerste Wereldoorlog, kon Frankrijk het revanchisme achter zich laten.

B.1.3.4 India

In zijn boek *'Europa's India'* stelt Peter Rietbergen (1950 - , emeritus hoogleraar Cultuurgeschiedenis na de Middeleeuwen aan de Radboud Universiteit Nijmegen) dat India in het westen lange tijd stond voor *'... méér dan het geografische subcontinent en zijn beschavingen. Al eeuwen lang associëren de bewoners van Europa, zij het dikwijls op diffusie wijze, 'India' met de wondere wereld van het hele Oosten ...'*.²⁴¹ De Franse filosoof Voltaire (1694 - 1778) beschouwde India zelfs als de wereldwijde bron van alle beschavingen en alle daarmee samenhangende ontdekkingen.²⁴²

Na de ontcijfering van het Sanskriet in de late 18de eeuw begon de *'India-rage'*.²⁴³ *'Wetenschappers en filosofen, dichters en filmers ze reisden naar India, in gedachten of in werkelijkheid, en ze legden hun betovering vast'*,²⁴⁴ aldus Rietbergen. Hij stelt dat westerlingen in India zochten naar: *'... meer dan een oppervlakkig exotisme, of een gemakkelijke escape. Zij waren*

²³⁹ Patrice Louis-René Higonnet, 'Immigration of France' *Encyclopedia Britannica*. (2022): 11 pars. [online versie van de Encyclopedia Britannica], geraadpleegd op 19 februari 2022. Beschikbaar via <https://www.britannica.com/place/France/Immigration>.

²⁴⁰ Historiek, 'Alfred Dreyfus (1859-1935) en de Dreyfus-affaire' *Historiek*. (2021): 10 pars. [online geschiedenismagazine], geraadpleegd op 21 februari 2022. Beschikbaar via <https://historiek.net/alfred-dreyfus-1859-1935/1438/>.

²⁴¹ Peter Rietbergen, *Europa's India Fascinatie en cultureel imperialisme, circa 1750 circa 2000*, (Nijmegen, Vantilt, 2007), 10.

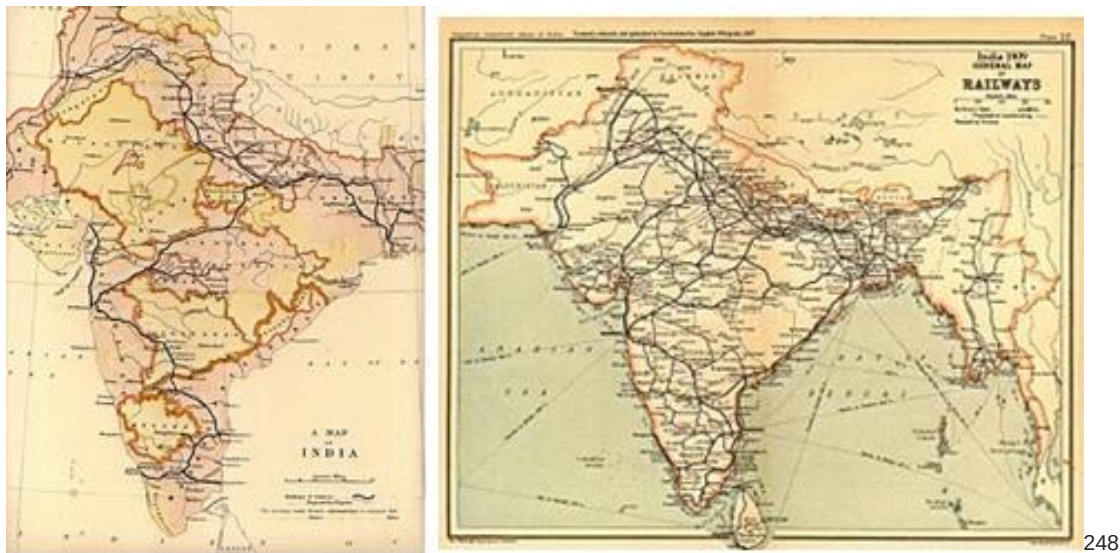
²⁴² Dan Edelstein, *Hyperborean Atlantis: Jean-Sylvian Bially, Madame Blavatsky and the Nazi Myth*. (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006), 269.

²⁴³ Rietbergen, achterkant cover.

²⁴⁴ Rietbergen, achterkant cover.

*opzoek naar de wortels van hun beschaving. Maar ook naar een wereld anders dan de hunne, waarin het leven nog was zoals in Europa voordat industrialisatie en secularisatie er de magie aan ontnamen, de samenleving onttoverden. Uit een behoefte aan herbronning stelden zij zich open voor het andere, het vreemde.'*²⁴⁵

In de tekst achter op de cover vraagt hij zich ten slotte af of zij dat ooit begrepen. Zijn antwoord is stellig: *'Nee, natuurlijk. Maar zij deden hun best ...'*²⁴⁶ Als verzachtende omstandigheid stelt hij dat zij *'met hun werk ... de Europese cultuur dichterbij de wereldbeschaving brachten, waarmee zij de oudste wortels deelt.'*²⁴⁷

Figuur 9 De uitbreiding van het spoornetwerk in India van 1871 tot en met 1909

In 1867 wordt het Suezkanaal geopend. Hiermee wordt India makkelijker over zee te bereiken. In 1804 verschijnt de eerste stoommachine op rails. De eerste spoorweg wordt in 1825 gebruik genomen en in India rijdt in 1832 de eerste trein. Het spoorwegnetwerk wordt in rap uitgebreid: in 1880 was de totale lengte 14.500 km. Bovenstaande afbeelding geeft een beeld van het tempo waarin deze ontwikkeling zich voltrok.

B.1.3.5 Duitsland

Deze paragraaf beschrijft de geschiedenis van Duitsland tijdens het interbellum (1918 - 1939), dat meteen na de Eerste Wereldoorlog begint met de stichting van de Weimarrepubliek (1918) en eindigt met de invasie van Polen door Nazi-Duitsland (1939). Het boek van Patrick Dassen, (1961-, docent geschiedenis aan de universiteit van Leiden) getiteld *'De Weimarrepubliek van 1918-1933 Over de kwetsbaarheid van de democratie'*, is voor mij de leidraad geweest voor de geschiedenis van de Weimarrepubliek.

²⁴⁵ Rietbergen, achterkant cover.

²⁴⁶ Rietbergen, achterkant cover.

²⁴⁷ Rietbergen, achterkant cover.

²⁴⁸ Wikipedia. 'Spoorwegen in India' *Wikipedia* 14 pars. [online encyclopedie], geraadpleegd 9 maart 2022. Beschikbaar via https://nl.wikipedia.org/wiki/Spoorwegen_in_India.

De beginperiode van de Weimarrepubliek (1918 - 1923) kenmerkt zich door *'revolutie, chaos en veerkracht'*. In deze periode staan nationaalconservatieven lijnrecht tegenover de communisten. De nationaalconservatieven vinden steun bij het leger, de adel, grootindustriëlen, hoge ambtenaren en een deel van de rechterlijke macht. Zij willen het keizerrijk in ere herstellen. Een groot deel van hen houdt er antisemitische gedachten op na. Zo zijn velen van hen ervan overtuigd dat *'de nederlaag van Duitsland in 1918 niet te wijten was aan de militairen op het slagveld maar aan verraderlijke lieden aan het thuisfront (onder wie Joden) die het Duitse leger een 'dolkstoot in de rug' gegeven zouden hebben.'*²⁴⁹

Hier tegenover staan de communisten. Zij worden voornamelijk gesteund door studenten en arbeiders. De voornaamste leden van de communistische partij zijn Karl Liebknecht (1871 - 1919) en Rosa Luxemburg (1871 - 1919). Beide worden na de mislukte Spartacusopstand in Berlijn vermoord door leden van het Freikorps, een paramilitaire groep aanhangers van de nationaalconservatieven. De voorstanders van de republiek zitten klem tussen deze twee extremen. Pas als Duitsland in 1924 economisch opleeft, krijgen de voorstanders volop ruimte. Beide extremen worden gemarginaliseerd. Zo beleeft de Weimarrepubliek haar gouden jaren. Dit duurt tot De Grote Depressie die in 1929 begint. De tijdelijk gemarginaliseerde extremen maken hun rentree. De Weimarrepubliek eindigt met de machtsovername van Adolf Hitler in 1933. Hiermee wordt het antisemitisme openlijker en extremer. Het jodendom wordt door hem gezien als bron van het kapitalisme en het communisme, ideologieën waar hij zich tegen afzette. Hitler's ideologie berust op het streven naar volledige autarkie, gekoppeld aan het idee van Blut und Boden, voor de Ariërs, in zijn ogen de übermensen. Deze ideologie ligt ten grondslag aan de Tweede Wereldoorlog, waarin hij streeft naar meer leefgebied en de mensonterende manier waarop hij omgaat met niet-Ariërs en de zwakkeren onder zijn eigen volk.

B.1.3.6 Spirituele geografie

In deel twee van *'De Geheime Leer: Het ontstaan van de mens'* stelt Blavatsky: *'Over de evolutie van de mensheid formuleert de geheime leer drie nieuwe stellingen, die lijnrecht in strijd zijn met zowel de moderne wetenschap als de gangbare religieuze dogma's.'*²⁵⁰ De eerste stelling is, dat er sprake is van een *'gelijktijdige evolutie van zeven mensengroepen op zeven verschillende delen van onze aardbol.'*²⁵¹ Ze heeft het onder andere over het land van de Hyperboreërs, Lemurië en Atlantis. De daar

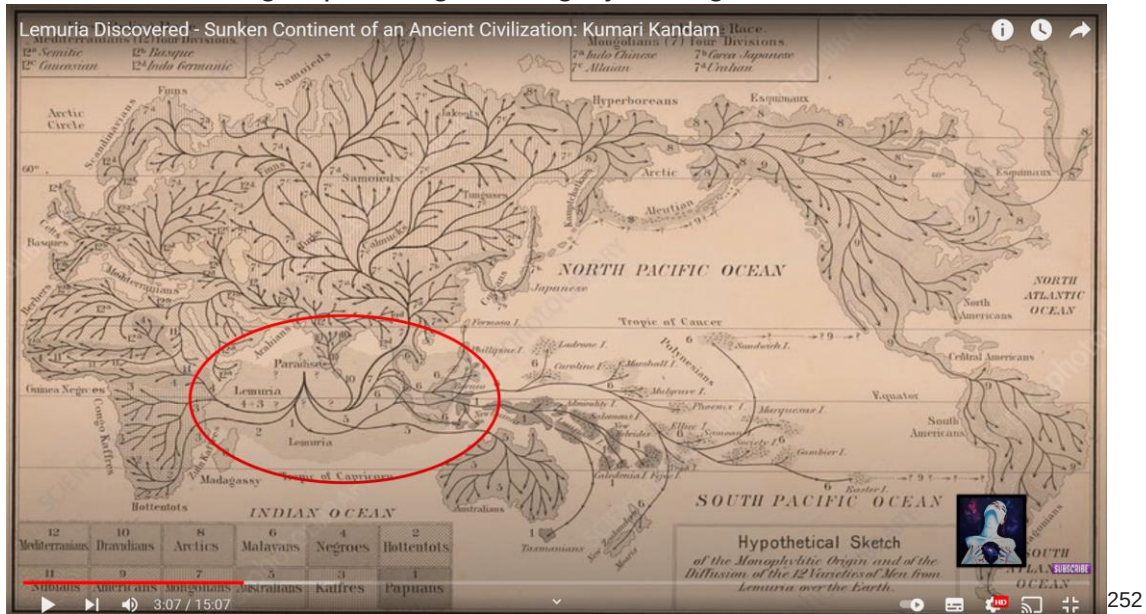
---

²⁴⁹ Patrick Dassen. *De Weimarrepubliek 1918-1933 Over de kwetsbaarheid van de democratie*, (Amsterdam: Uitgeverij Van Oorschot, 2021), 179.

²⁵⁰ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, Deel 2 Het ontstaan van de Mens* (Den Haag: Theosophical University Press Agency, 2019), 1.

²⁵¹ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, Deel 2 Het ontstaan van de Mens*, 1.

wonende mensengroepen dragen een gelijksoortige naam.

Figuur 10 De ligging van Lemurië van Madagaskar tot Sri Lanka

Zo zou Lemurië zich uitstrekken van Madagaskar tot Sri Lanka en Sumatra. Voordat Lemurië bijna volledig in de oceaan verdween, namen de laatste inwoners volgens Blavatsky hun toevlucht naar Shambala²⁵³, dat zij positioneert in de Gobiwoestijn.²⁵⁴ Toen Blavatsky in 1888 'De Geheime Leer' publiceerde, was het bijna 20 jaar geleden, dat de Duitse archeoloog Heinrich Schliemann (1822 - 1890) het mythische Troje ontdekte op basis van aanwijzingen in de Ilias. Ruim 10 jaar eerder ontwikkelde de bioloog P.L. Sclater (1829 – 1913) een met feiten onderbouwde wetenschappelijke theorie over het bestaan en de ligging van Lemurië. Dit alles sterkte Blavatsky in haar overtuiging, dat er daadwerkelijk 'zeven verschillende delen van onze aardbol waren, waar de gelijktijdige evolutie van zeven mensengroepen plaats zou vinden'.

B.1.3.7 Samenvatting

De Russische intellectuele elite, waarin Blavatsky opgroeide, leefde in een gewelddadige tijd en vreesde dat het verval van cultuur en beschaving was ingezet. Om aan deze fysieke dreiging te ontsnappen, zocht men zijn toevlucht in een alternatieve realiteit, waarin spiritualiteit een grote rol speelde. Het Amerika waarin ze haar hoogtijdagen beleefde, was op zoek naar nieuwe zekerheden voor het leven na de dood. Deze zekerheden kon de gevestigde christelijke religie niet geven. Ook de vertrouwdheid met wereldreligies zette de vanzelfsprekendheid van het christendom onder druk. Dit alles leidde er toe dat het spiritualisme in de tweede helft van de 19de eeuw hoogtijdagen beleefde, waarbij mediums claimden in contact te staan met overledenen.

²⁵² Universe Inside You. *Lemuria Discovered - Sunken Continent of an Ancient Civilization: Kumari Kandam* [youtube kanaal.] geraadpleegd op 14 februari 2022. Beschikbaar via <https://www.youtube.com/watch?v=0uBYomUSOoM>. 3:08.

²⁵³ Naar Shambala zijn de nodige expedities geweest maar tot nu toe is de stad nog altijd gevonden.

²⁵⁴ Helena Petrovna Blavatsky, *De Geheime Leer, Deel 2 Het ontstaan van de Mens*, 360.

Voor beide dames is India van belang. Voor de Europeanen was India niet alleen de bron van alle wereldwijde beschavingen en alle daarmee samenhangende ontdekkingen, maar stond het ook model voor de wondere wereld van het Oosten. Ze gingen er in gedachten of in werkelijkheid naar toe, op zoek naar de wortels van hun Westerse beschaving, naar het Europa van voor de Ontovering. Dit geldt ook voor Blavatsky en Devi. In 1867 wordt het Suezkanaal geopend waardoor India steeds makkelijker bereikbaar werd. Ten tijde van Blavatsky is er een grofmazig spoorwegnet, dat ten tijde van Devi sterk uitgebreid is. Hiermee wordt het reizen in India steeds gemakkelijker.

Het Frankrijk waarin Devi opgroeit, was een van de meest tolerante landen voor wat betreft immigratie. In het begin van de 20ste eeuw kent Frankrijk antisemitisme en een sterk anti-Duits sentiment. Met de Franse overwinning van de Eerste Wereldoorlog neemt Frankrijk revanche voor de nederlaag van de Frans-Duitse Oorlog van 1870 - 1871. Hiermee verdwijnt het anti-Duits sentiment naar de achtergrond. Het Duitsland waarmee Devi zich identificeert, ontstaat na de Weimarrepubliek. Deze begint turbulent waarbij extreme groepen elkaar met geweld bestrijden. Vanaf het moment dat het economisch beter gaat, treedt een periode van bloei en rust in. Na de economische crisis van 1929 verschijnen de extremen weer prominent op de voorgrond. Al deze tijd was er sprake van antisemitisme. Met de machtsovername door Adolf Hitler in 1933 eindigt de Weimarrepubliek. Hiermee wordt het antisemitisme openlijker en extremer. Het jodendom werd door hem gezien als bron van het kapitalisme en het communisme, ideologieën waar hij zich tegen afzet. Hitlers ideologie berust op het streven naar volledige autarkie, gekoppeld aan het idee van Blut und Boden, voor de Ariërs, in zijn ogen de übermensen. Deze ideologie ligt ten grondslag aan de Tweede Wereldoorlog, waarin hij streeft naar meer leefgebied, maar ook aan de mensonterende manier waarop hij omging met niet-Ariërs en de zwakkeren onder zijn eigen volk.

Blavatsky kent daarnaast nog een spirituele geografie. Het gaat onder andere om verloren continenten zoals Hyperborea, Lemurië en Atlantis. Voor haar waren deze een realiteit. Hierin werd ze gesterkt door het feit dat Schliemann en Sclater op grond van mythische verhalen en legendes Troje respectievelijk Lemurië ontdekten.